

<http://www.balkandownload.org/>

JOHN BOYNE

DJEČAK U PRUGASTOJ PIDŽAMI

SVJETSKI BESTSELER PO KOJEM JE SNIMLJEN ISTOIMENI FILM

John Boyne

DJEČAK U
PRUGASTOJ
PIDŽAMI

Naslov izvornika *The Boy in the Striped Pyjamas*
© John Boyne 2006

Naslovnica knjige ©Walt Disney Studios Motion Pictures
Europe, a division of The Walt Disney Company Limited

Velika žičana ograda razdvaja dvojicu dječaka: s jedne je strane dječak u prugastoj pidžami koji ne smije izaći izvan žice, s druge je strane lijepo obučen dječak koji ne smije ući u prostor opasan žicom. Dječaci su rođeni istoga dana prije skoro devet godina i uskoro će obojici biti rođendan. Čini se da žica koja ih razdvaja nije prepreka njihovom prijateljstvu, ali ona ipak stvara neprilike zbog kojih priča o dvojici dječaka postaje jedinstveno potresna.

Zahvala

Hvala lijepa Davidu Ficklingu, Belli Pearson i Lindi Sargent na savjetima i pronicavim primjedbama te što mi nisu dozvolili da se udaljim od žarišta priče. A mojem agentu Simonu Trewinu zahvaljujem, kao i uvijek, što me je podržao od samog početka.

Zahvaljujem i svojoj staroj prijateljici Janette Jenkins na zdušnom ohrabrenju nakon čitanja jedne od ranih verzija.

Prvo poglavlje

Bruno nešto otkriva

Jednog poslijepodneva, kad se Bruno vratio kući iz škole, iznenadio se kad je zatekao Mariu, obiteljsku služavku, koja je uvijek imala pognutu glavu i nikada nije dizala pogled s tepiha, kako stoji u njegovoj sobi i vadi sve njegove stvari iz ormara te stavlja u četiri velika drvena sanduka, čak i one stvari koje je stavio odozada i koje su pripadale njemu i nisu se ticale nikoga drugog.

– Što to radiš? – upita najpristojnijim tonom što je mogao, jer mu je majka uvijek ponavljala da mora prema Marii postupati s poštovanjem, a ne oponašati način na koji joj se obraća otac.

– Pusti moje stvari na miru.

Maria odmahne glavom i pokaže na stepenice gdje se upravo pojavila Brunova majka. Ona je bila visoka žena riđe duge kose koju je skupljala u neku vrstu mrežice na potiljku i sada je nervozno isprepletala ruke kao da je postojalo nešto što radije ne bi htjela reći ili nešto što nije htjela vjerovati.

– Mama, – reče Bruno, prilazeći joj – što se zbiva? Zašto Maria kopa po mojim stvarima?

– Pakira ih – objasni mama.

– Pakira ih? – upita, prisjećajući se brzo događaja proteklih dana da ustanovi je li bio posebno zločest ili glasno izgovorio riječi koje nije smio koristiti pa ga sad zbog toga šalju od kuće. Nije se mogao ničega prisjetiti. Ustvari, posljednjih nekoliko dana ponašao se savršeno pristojno prema svima i nije se mogao sjetiti da je napravio bilo kakvu spačku.

– Zašto? – upita.– Što sam napravio?

Mama je tada već ušla u svoju sobu, ali Lars, domar, bio je tamo i pakirao njene stvari. Uzdahnula je i frustrirana podigla ruke prije nego što se vratila do stuba, a Bruno ju je slijedio, jer nije želio da se preko toga prijeđe bez objašnjenja.

– Mama – ustoboči se. – Što se zbiva? Selimo se?

– Siđi sa mnom – reče mama, silazeći prema velikoj blagovaonici u kojoj je Furor bio na večeri prošlog tjedna. – Dolje ćemo razgovarati.

Bruno potrči niz stepenice i čak je prestigne, tako da ju je već čekao u blagovaonici kad je ušla. Gledao ju je šutke i pomislio kako se ovoga jutra zacijelo nije ispravno našminkala, jer su joj rubovi očiju bili crveniji nego inače, kao što su njemu bili kad bi napravio neku spačku i nastradao pa završio u suzama.

– E pa, Bruno, ne moraš se brinuti – reče mama, sjedajući u stolac u kojem je sjedila ona prekrasna plavokosa žena koja je došla na večeru s Furorom i mahнула mu kad je otac zatvarao vrata. – Ustvari, ako išta, to će biti velika pustolovina.

– Što to? – upita. – Šalju me iz kuće?

– Ne, ne samo tebe – reče mama, a činilo se kao da će se nabranu nasmiješiti, ali se predomislila. – Sve. Oca i mene, Gretel i tebe. Sve četvero.

Bruno razmisli o tome i namršti se. Nije ga naročito smetala što će poslati Gretel iz kuće jer je bila Beznadan Slučaj i sama mu je pravila neprilike. Ali činilo mu se malo nepravedno da svi moraju ići s njom.

– Ali kamo? – upita. – Kamo točno idemo? Zašto ne možemo ostati ovdje?

– Očev posao – objasni mama. – Znaš koliko je važan, zar ne?

– Da, naravno – reče Bruno, kimnuvši, jer je uvijek bilo toliko mnogo posjetilaca, muškaraca u fantastičnim uniformama, žena s pisacim mašinama koje nije smio dirati prljavim rukama, i svi su uvijek bili vrlo pristojni s ocem i međusobno govorili kako je on čovjek u usponu i kako mu je Furor namijenio velike stvari.

– E pa, ponekad kad je netko vrlo važan – nastavi mama – čovjek koji ga zapošljava zatraži da ode negdje drugdje, jer tamo treba obaviti vrlo poseban posao.

– Kakav posao? – upita Bruno, jer kad bi bio pošten sam sa sobom, što je uvijek pokušavao biti, nije baš bio sasvim siguran što njegov otac radi.

Jednog dana u školi su razgovarali o svojim očevima i Karl je rekao da je njegov otac prodavač povrća i Bruno je znao da je to istina jer vodi dućan s povrćem u središtu grada. A Daniel je rekao da mu je otac učitelj i Bruno je znao da je to istina, jer podučava velike dečke koje je bilo pametno izbjegavati. A Martin je rekao da je njegov otac kuhar i Bruno je znao da je to istina jer bi ponekad pokupio Martina poslije škole i kad god se to dogodilo uvijek je imao bijeli kaputić i kariranu pregaču, kao da je upravo izašao iz kuhinje.

Ali kad su pitali Bruna što radi njegov otac, otvorio je usta da im kaže i tada shvatio da ni sam ne zna. Sve što je mogao reći je da mu je otac čovjek u usponu i da mu je Furor namijenio velike stvari. A, da, i da također ima fantastičnu uniformu.

– To je vrlo važan posao – reče mama malo oklijevajući. – Posao koji zahtijeva vrlo posebnog čovjeka. Razumiješ, zar ne?

– I svi moramo ići? – upita Bruno.

– Naravno da moramo – odgovori mama. – Ne bi valjda htio da otac ode sam na novi posao i da tamo bude usamljen?

– Valjda.

– Ocu bismo strašno nedostajali kad ne bismo bili s njim – doda mama.

– Tko bi mu više nedostajao? – upita Bruno. – Ja ili Gretel?

– Oboje bi mu jednako nedostajali – reče mama, jer je čvrsto vjerovala da nijedno dijete ne smije biti ljubimac, što je Bruno poštivao, naročito s obzirom na to što je znao da je on ustvari njen ljubimac.

– A što će biti s kućom? – upita Bruno. – Tko će se brinuti za nju dok nas nema?

Mama uzdahne i ogleda se po sobi kao da je možda više nikada neće vidjeti. Kuća je bila vrlo lijepa i imala pet razina, ako se ubroji i podrum gdje je kuharica kuhala svu hranu, a Maria i Lars sjedjeli za stolom i svađali se i nazivali jedno drugo imenima koja se nije smjelo koristiti. I ako se ubraja sobica na vrhu kuće, s ukošenim prozorima iz koje je Bruno mogao vidjeti cijeli Berlin, kad bi se popeo na prste i čvrsto držao za okvir.

– Morat ćemo zasada zatvoriti kuću – reče mama. – Ali jednog dana ćemo se vratiti.

– A što je s kuharicom? – upita Bruno. – I Larsom? I Mariom? Zar oni neće stanovati u njoj?

– Oni idu s nama – objasni mama. – Ali sad je dosta pitanja. Možda bi trebao otići gore i pomoći Marii s pakiranjem.

Bruno ustane, ali ne krene nikuda. Bilo je još samo nekoliko pitanja koja je morao pitati prije nego što dozvoli da bude sve riješeno.

– A koliko je to daleko? – upita. – Mislim, taj novi posao. Dalje je od jednog, dva kilometra?

– Oh, da – reče mama smijući se, ali bio je to čudan smijeh, jer nije izgledala sretno i okrenula se od Bruna kao da ne želi da joj vidi lice.

– Dalje je od jednog, dva kilometra. Ustvari, puno dalje.

Bruno razrogači oči, a usta mu poprime oblik slova O. Osjeti kako mu se ruke šire u stranu, kao uvijek kad bi ga nešto iznenadilo. – Ne

misliš li valjda da napuštamo Berlin? – upita, teško dišući dok je to izgovarao.

– Bojim se da da – reče mama, tužno kimajući. – Očev posao je...

– Ali što je sa školom? – upita Bruno, prekinuvši je. Znao je da se to ne smije raditi, ali je osjećao da će mu ovom prilikom biti oprošteno. – I što je sa Karlom, i Danielom i Martinom? Kako će znati gdje sam kad budemo htjeli nešto raditi?

– Zasada ćeš se morati s njima oprostiti – reče mama. – Premda sam sigurna da ćeš ih s vremenom opet vidjeti. I nemoj, molim te, prekidati svoju majku kad govori – dodala, jer iako se radilo o čudnoj i neugodnoj novosti, nije bilo nikakve potrebe da Bruno krši pravila pristojnosti koja je naučio.

– Oprostiti s njima? – upita, piljeći u nju iznenađeno. – Oprostiti se s njima? – ponovi, pijuckajući riječi kao da su mu usta puna keksa koje je sažvakao u sitne komadiće, ali ih još nije progutao. – Oprostiti se od Karla, Daniela i Martina? – nastavi, a glas mu se opasno približio vikanju, što nije bilo dozvoljeno u kući. – Ali oni su moja tri doživotno najbolja prijatelja!

– Oh, naći ćeš druge prijatelje – reče mama, mahnuvši rukom prezirno, kao da je naći tri doživotno najbolja prijatelja nešto najlakše.

– Ali imali smo planove – pobuni se Bruno.

– Planove? – upita mama, dignuvši obrvu. – Kakve planove?

– A, to je tajna – reče Bruno, koji nije mogao otkriti točnu vrstu planova, koji su uključivali razne spačke, naročito za nekoliko tjedana kad završi škola i nastupe ljetni praznici i kad više ne budu morali provoditi cijelo vrijeme smišljajući planove nego će ih stvarno moći ostvariti.

– Žao mi je, Bruno, – reče mama – ali tvoji će planovi morati pričekati. Nemamo izbora.

– Ali mama!

– Bruno, sad je dosta – reče, obrecnuvši se i ustajući da mu pokaže kako je ozbiljno mislila kad je rekla da je dosta. – Stvarno, pa još prošlog tjedna si prigovarao kako su se odnedavno ovdje stvari promijenile.

– Pa, ne sviđa mi se da sada noću moramo gasiti svjetla – prizna.

– Svi to moraju raditi – reče mama. – To nas čuva. I tko zna, možda ćemo biti u manjoj opasnosti ako se odselimo. Sada lijepo odi gore i pomogni Marii pakirati. Nemamo onoliko vremena za pripreme koliko bih željela, zahvaljujući nekim ljudima.

Bruno kimne i tužno krene, znajući da su »neki ljudi« odrasli izraz za »otac« i da ga on ne smije koristiti.

Polagano se penjao stubama držeći se jednom rukom za rukohvat, pitajući se hoće li nova kuća u novom mjestu gdje je novi posao imati tako divan rukohvat po kojem se možeš sklizati kao što ga ova ima. Jer rukohvat se u ovoj kući protezao od najgornjeg kata, ispred sobice iz koje je, ako se popne na prste i uhvati za okvir, mogao vidjeti cijeli Berlin, sve do prizemlja, točno ispred dvojna krila ogromnih vrata od hrastovine. A Brunu je bilo najdraže uzjahati rukohvat na najgornjem katu i odsklizati se kroz cijelu kuću, hučeći cijelim putem.

S najgornjeg kata na idući, gdje je bila mamina i tatina soba, i velika kupaonica, gdje ionako nije smio biti.

Pa do sljedećeg kata, gdje je bila njegova soba, a i Gretelina soba, i manja kupaonica koju je trebao koristiti više nego što je to stvarno činio.

Pa do prizemlja, gdje bi pao s kraja rukohvata i trebao se dočekati na obje noge ili bi gubio pet bodova pa morao početi iznova.

Rukohvat je bio najbolja stvar u vezi s kućom, to i činjenica da djed i baka žive blizu, i kad je pomislio na to upitao se dolaze li i oni na novi posao i pretpostavio da dolaze jer ih se nije nikako moglo ostaviti. Gretel nije nitko baš trebao, jer je bila Beznadan Slučaj – bilo bi mnogo jednostavnije kad bi se ona ostala brinuti za kuću – ali djed i baka? E, to je već bila sasvim druga stvar.

Bruno se polagano penjao stubama prema svojoj sobi, ali prije nego što je ušao pogledao je dolje prema prizemlju i vidio mamu kako ulazi u očevu radnu sobu, koja je gledala na blagovaonicu i gdje je bio ZABRANJEN PRISTUP STALNO BEZ IZNIMKE pa ju čuo kako se ocu glasno obraća sve dok se otac nije njoj obratio glasnije nego što ona to može, što je zaustavilo njihov razgovor. Tada su se vrata radne sobe zatvorila i Bruno nije mogao više ništa čuti pa je pomislio kako bi bilo dobro da ode u svoju sobu i preuzme pakiranje, jer bi Maria inače mogla izvaditi sve njegove stvari iz ormara bez ikakve

pažnje i brige, čak i stvari koje je stavio odozada, a pripadale su njemu i nisu se ticale nikoga drugog.

Drugo poglavlje

Nova kuća

Kad je ugledao novu kuću, Bruno je razrogačio oči, usta su mu oblikovala slovo O, a ruke se raširile u stranu. Sve je izgledalo točno obratno od njihove stare kuće i nije mogao vjerovati da će stvarno živjeti ovdje.

Kuća u Berlinu bila je u mirnoj ulici i pokraj nje bilo je nekoliko drugih velikih kuća poput njihove i uvijek ih je bilo zgodno gledati jer su bile gotovo iste kao njegova, ali ne sasvim iste i u njima su živjeli drugi dječaci s kojima se igrao (ako su bili prijatelji) ili ih izbjegavao (ako su bili opasni). Međutim, nova kuća stajala je sama samcata na praznom, sumornom mjestu i nigdje se nije vidjela nijedna druga kuća, što je značilo da nije bilo drugih obitelji niti drugih dječaka za igru, bilo prijatelja, bilo opasnih.

Kuća u Berlinu bila je ogromna i iako je tamo živio devet godina još je uvijek mogao naći razne kutke koje nije potpuno istražio. Bilo je čak i čitavih soba – kao na primjer očeva radna soba u koju je bio ZABRANJEN PRISTUP STALNO BEZ IZNIMKE – u kojima jedva da je uopće bio. Međutim, nova kuća imala je samo tri razine: kat gdje su bile sve tri spavaće sobe i samo jedna kupaonica, prizemlje s kuhinjom, blagovaonicom i očevom novom radnom sobom (pretpostavljao je da za nju vrijede ista pravila kao i za staru) i podrum gdje je spavala posluga.

Svugdje oko kuće u Berlinu bile su druge ulice s velikim kućama i kad bi išao prema središtu grada uvijek je bilo ljudi koji su šetali i zaustavljali se da popričaju jedni s drugima ili jurili naokolo i govorili da nemaju vremena, ne danas, kad moraju obaviti stotine stvari. Bilo je dućana s blistavim izlozima i štandova s voćem i povrćem gdje su bile velike posude sa zeljem, mrkvom, cvjetačom i kukuruzom. Neke su bile pretrpane porilukom i gljivama, repom i prokulicama, druge salatama i mahunama, tikvicama i pastrnakom. Ponekad je volio stajati ispred tih štandova i zatvoriti oči i udisati njihove mirise, osjećajući kako mu se u glavi muti od miješanih aroma slatkoće i života. Ali oko nove kuće nije bilo drugih ulica, nitko nije šetao i jurio naokolo i nije bilo baš nikakvih dućana ili štandova s voćem i povrćem. Kad je zatvorio oči, sve oko njega djelovalo je prazno i hladno, kao da je na najusamljenijem mjestu na svijetu. Usred ničega.

U Berlinu je bilo stolova na ulici i ponekad, kad bi hodao kući iz škole s Karlom, Danielom i Martinom, tamo bi sjedili muškarci i žene, pili pjenasta pića i glasno se smijali; ljudi koji sjede za tim stolovima mora da su vrlo duhoviti, uvijek je mislio, jer što god rekli, uvijek se netko nasmijao. A na novoj kući bilo je nečega što je Bruna navodilo na pomisao da se ovdje nitko nikada nije smijao; da nije bilo ničega čemu bi se smijao i ničega što bi ljude činilo sretnima.

– Mislim da je to bila loša ideja – rekao je Bruno nekoliko sati nakon što su stigli, dok je Maria na katu raspakiravala kovčege. (Maria nije bila jedina služavka u novoj kući; bilo ih je još tri koje su bile jako mršave i razgovarale uvijek šapćući. Bio je i jedan starac, koji je tu, rekli su mu, da svaki dan pripremi povrće i poslužuje ih dok jedu a koji je izgledao jako nesretan, ali i pomalo ljut.)

– Nije nam dana povlastica da mislimo – rekla je mama otvarajući kutiju sa šezdeset četiri čaše koje su joj djed i baka poklonili kad se udala za oca. – Neki ljudi o svemu odlučuju za nas.

Bruno nije shvatio što time misli reći pa se pravio da nije ništa rekla. – Mislim da je to bila loša ideja – ponovi. – Mislim da bi bilo najbolje da sve to zaboravimo i jednostavno odemo kući. Možemo to smatrati dobrim iskustvom – doda. Taj izraz naučio je nedavno i odlučio ga koristiti što češće.

Mama se nasmiješi i pažljivo stavi čaše na stol. – Imam još jedan izraz za tebe – reče. – Moramo se snaći najbolje što možemo.

– Pa, ne znam baš – reče Bruno. – Mislim da bi trebala reći ocu da si se predomislila i, ovaj, ako i moramo ovdje provesti preostali dio dana i večerati i noćas ovdje spavati jer smo umorni, da nema veze, ali da bismo vjerojatno morali rano ujutro ustati ako hoćemo sutra stići u Berlin do popodnevnog čaja.

Mama uzdahne. – Zašto ne odeš gore i pomogneš Marii raspakirati? – upita.

– Ali nema smisla raspakirati, ako ćemo samo...

– Bruno, napravi to, molim te! – podvikne mama, jer je, čini se, bilo u redu da ona njega prekine, ali ne i obratno. – Ovdje smo, stigli smo, ovo će biti naš dom u doglednoj budućnosti i moramo se snaći najbolje što možemo. Shvaćaš li?

Nije shvaćao što to znači »dogledna budućnost« i rekao joj to.

– To znači da sada živimo ovdje – reče mama. – I s tim smo završili.

Bruna zaboli želudac i osjeti da mu unutra nešto raste, nešto što će ga, kad se probije u vanjski svijet iz njegove najdublje nutrine, ili natjerati da viče i urla kako je sve to krivo i nepošteno i velika pogreška zbog koje će netko platiti jednog od ovih dana ili će ga umjesto toga natjerati u plač. Nije mogao shvatiti kako se sve to dogodilo. Jedan dan bio je savršeno zadovoljan, igrao se kod kuće, imao tri doživotno najbolja prijatelja, klizio niz rukohvat, pokušavao se dignuti na prste da vidi čitav Berlin, a sada je zapeo ovdje u ovoj hladnoj, gadnoj kući s tri služavke što šapću i poslužiteljem koji je istovremeno nesretan i ljut, gdje nitko ne izgleda kao da će ikada opet biti veseo.

– Bruno, hoću da odeš gore i raspakiraš stvari i hoću da to smjesta napraviš – reče mama neprijatnim glasom i znao je da misli ozbiljno pa se okrene i odmaršira bez riječi. Osjećao je kako mu suze naviru na oči, ali je čvrsto odlučio da im neće dozvoliti da se pojave.

Otišao je gore i polagano se okrenuo oko sebe, nadajući se da će naći neka vratašca ili neki kutak gdje bi se moglo s vremenom malo istraživati, ali nije bilo ničega. Na katu su bila samo četvora vrata, dvojica sa svake strane, nasuprot jedna drugima. Vrata njegove sobe, vrata Greteline sobe, vrata mamine i očeve sobe i vrata kupaoalice.

– To nije dom, niti će ikada biti – mrmljao je u bradu dok je ulazio kroz svoja vrata i našao svu odjeću razbacanu po krevetu, a kutije s igračkama i knjigama još uopće nisu bile raspakirane. Bilo je očito da Maria ne zna koje stvari imaju prednost.

– Mama me poslala da pomognem – reče tiho a Maria kimne i pokaže veliku vreću koja je sadržavala sve njegove sokne i majice i gaće.

– Ako to razvrstaš, možeš ih staviti tamo u komodu – reče pokazujući ružnu komodu koja je stajala na drugom kraju sobe pokraj ogledala pokrivenog prašinom.

Bruno uzdahne i otvori vreću; bila je do vrha puna donjeg rublja i najradije bi se uvukao unutra u nadi da će se, kad bude izašao, probuditi i biti opet kod kuće.

– Maria, što misliš o svemu ovome? – upita nakon duge šutnje, jer je oduvijek volio Mariu i osjećao da je član obitelji, iako je otac rekao

da je samo služavka i to još preplaćena.

– Svemu čemu? – upita Maria.

– Ovome – reče, kao da je to najočitija stvar na svijetu. – Dolasku u ovakvo mjesto. Ne misliš li da smo napravili veliku pogrešku?

– Nemam ja tu ništa reći, gospon Bruno – reče Maria. – Tvoja majka ti je objasnila o očevom poslu i...

– Joj, dosta mi je slušanja o očevom poslu – reče Bruno, prekinuvši je. – Samo o tome slušamo, ako se mene pita. Očev posao amo, očev posao tamo. E pa, ako očev posao znači da se moramo odseliti iz naše kuće i od rukohvata za klizanje i moja tri doživotno najbolja prijatelja, onda mislim da bi otac trebao malo razmisliti o svom poslu, ne?

Upravo u tom trenutku začuje se škripanje vani u hodniku i Bruno digne pogled i ugleda kako se vrata mamine i očeve sobe malo otvaraju. Smrzne se, na trenutak nesposoban da se pomakne. Mama je još uvijek bila dolje, što je značilo da je otac bio unutra i da je možda čuo sve što je Bruno netom rekao. Gledao je vrata, jedva se usuđujući disati, pitajući se hoće li otac ući i odvesti ga dolje na ozbiljnu špotanciju.

Vrata se otvore šire i Bruno zakorakne unazad kad se u njima pojavi neki lik, ali to nije bio otac. Bio je to mnogo mlađi muškarac, niži od oca, ali je imao istu vrstu uniforme, samo s manje odlikovanja. Djelovao je vrlo ozbiljno i kapa mu je stajala čvrsto na glavi. Bruno je vidio da na sljepoočicama ima vrlo plavu kosu, s gotovo neprirodnom nijansom žutila. Držao je u rukama kutiju i išao prema stubama, ali je zastao na trenutak kad je vidio Bruna kako stoji i gleda ga. Promotrio ga je od glave do pete kao da nikada prije nije vidio dijete i kao da nije baš siguran što bi s njim trebao napraviti: pojesti ga, ignorirati ga ili ga baciti niz stepenice. Umjesto toga brzo kimne Brunu i nastavi svojim putem.

– Tko je to bio? – upita Bruno. Mladić je djelovao tako ozbiljno i zaposleno da je pretpostavljao kako mora da je netko vrlo važan.

– Valjda jedan od vojnika tvog oca – reče Maria, koja se sasvim uspravila kad se mladić pojavio i držala ruke ispred sebe poput osobe koja se moli. Gledala je u pod, a ne u njegovo lice, kao da se boji da će se pretvoriti u kamen, ako gleda ravno u njega; opustila se tek kad je otišao. – S vremenom ćemo ih upoznati.

– Mislim da mi se ne sviđa – reče Bruno. – Previše je ozbiljan.

– I tvoj otac je ozbiljan — reče Maria.

– Da, ali on je otac – objasni Bruno. – Očevi trebaju biti ozbiljni. Nema veze jesu li prodavači povrća ili učitelji ili kuhari ili zapovjednici – reče, nabrajajući sve poslove za koje je znao da ih rade pristojni uvaženi očevi i o čijim je nazivima razmišljao tisuću puta. – A mislim i da taj muškarac nije izgledao kao neki otac. Iako je bio vrlo ozbiljan, bez sumnje.

– Oni imaju vrlo ozbiljne poslove – reče Maria s uzdahom. – Ili bar tako misle. Ali na tvom mjestu klonila bih se vojnika.

– Ne vidim što mi drugo preostaje – reče tužno. – Čak mi se čini da neće biti nikog za igranje osim Gretel, a kakvo je to veselje? Ona je Beznadan Slučaj.

Osjeti da će opet zaplakati, ali se zaustavi, ne želeći da pred Mariom ispadne beba. Pogleda po sobi ne dižući pogled s poda, pokušavajući vidjeti može li se naći nešto zanimljivo. Nije bilo ničega. Ili se činilo da nema. Ali tada ugleda nešto. U kutu sobe, nasuprot vratiju, na stropu je bio prozor koji se protezao dolje do zida, malo nalik onome na gornjem katu kuće u Berlinu, samo ne tako visok. Bruno ga pogleda i pomisli da će možda moći pogledati van, a da se čak neće morati popeti na prste.

Krenuo je polagano prema njemu, nadajući se da će odande možda vidjeti sve do Berlina i svoje kuće i ulica oko nje i stolova za kojima sjede ljudi i piju pjenasta pića i pričaju jedni drugima urnebesne priče. Hodao je polagano jer se nije htio razočarati. No, to je bila tek mala dječja soba i nije bilo mnogo prostora za hodanje prije nego što je stigao do prozora. Prisloni lice na staklo i ugleda što je tamo vani i ovog puta kad su mu se oči razrogačile, a usta oblikovala slovo O, ruke ostanu prslonjene uz tijelo jer ga nešto natjera da osjeti veliku hladnoću i nesigurnost.

Treće poglavlje

Beznadan Slučaj

Bruno je bio siguran kako bi imalo puno više smisla da su ostavili Gretel u Berlinu da se brine o kući, jer je ona bila pravi pravcati problem. Ustvari, mnogo puta je čuo kako je opisuju kao Problem Od Prvog Dana.

Gretel je bila tri godine starija od Bruna i jasno mu je davala na znanje, otkad seže njegovo pamćenje, da je što se tiče funkcioniranja svijeta, a naročito bilo kojih događaja koji se tiču njih dvoje, ona glavna. Bruno nije volio priznati da je se malo boji, ali ako je želio biti pošten prema sebi – što je uvijek pokušavao biti – priznao bi da je tako.

Imala je neke gadne navike, što se i očekuje od sestara. Kao prvo, ujutro se puno predugo zadržavala u kupaonici i nije ju uopće bilo briga što je Bruno vani i skakuće s noge na nogu, nužno trebajući zahod.

Imala je veliku zbirku lutaka koje su bile razmještene na policama po sobi i piljile u Bruna kad bi ušao i pratile ga pogledom što god on radio. Bio je siguran da bi je, da je išao istraživati njenu sobu dok je bila vani, izvijestile o svemu što je radio. Imala je i neke vrlo neugodne prijateljice, koje su smatrale da je zabavno zadirkivati ga, što on nikada ne bi radio da je on tri godine stariji od nje. Sve Greteline neugodne prijateljice su, činilo se, najviše uživale u tome da ga muče i da mu govore ružne stvari kadgod mama ili Maria nisu bile u blizini.

– Bruno nema devet godina, nego samo šest – stalno je ponavljalo jedno čudovište pjevuckajući i plešući oko njega, bockajući ga u rebra.

– Nemam šest, imam devet – bunio se, pokušavajući se izmaknuti.

– Zašto si onda tako mali? – upitalo je čudovište. – Svi drugi devetogodišnjaci veći su od tebe.

To je bila istina i za Bruna posebno osjetljiva stvar. Bio je to izvor stalnog razočaranja da je manji od svih u razredu. Ustvari, dosezao im je samo do ramena. Kad god bi šetao ulicom s Karlom, Danielom i Martinom, ljudi bi mislili da je mlađi brat jednog od njih, a on je, ustvari, bio drugi najstariji.

– Znači mora da imaš samo šest – ustrajalo je čudovište i Bruno bi odjurio i radio svoje vježbe rastezanja i nadao se da će se jednog jutra probuditi viši za četvrt ili pola metra.

Stoga je jedna dobra stvar da više nije bio u Berlinu bila u tome što ovdje neće biti nikoga od njih da ga muče. Možda će, ako bude prisiljen boraviti neko vrijeme u ovoj kući, čak možda i mjesec dana, narasti do povratka i onda više neće moći biti zle prema njemu. To bi na svaki način trebalo imati na umu ako želi učiniti ono što je mama predložila i snaći se najbolje što može.

Utrči u Gretelinu sobu bez kucanja i nađe je kako razvrstava svoje mnoštvo lutaka na razne police po sobi.

– Što radiš ovdje? – poviče, okrećući se. – Zar ne znaš da u sobu jedne dame ne ulaziš bez kucanja?

– Nisi valjda donijela sve svoje lutke? – upita Bruno, koji je razvio naviku da ignorira većinu sestrih pitanja i umjesto njih postavi nekoliko svojih.

– Naravno da jesam – odgovori Gretel. – Misliš da bih ih ostavila doma? Pa proći će tjedni prije nego što se opet vratimo.

– Tjedni? – reče Bruno, zvučeći razočarano, ali potajno zadovoljan, jer se pomirio s tim da će ovdje provesti mjesec dana. – Stvarno to misliš?

– Pa pitala sam oca i rekao mi je da ćemo biti ovdje do dogledne budućnosti.

– Što je, ustvari, dogledna budućnost? – upita Bruno, sjedajući na krevet.

– To znači tjedne od sada – reče Gretel inteligentno kimnuvši. — Možda čak i tri.

– To je onda u redu – reče Bruno. – Dokle god se radi samo o doglednoj budućnosti, a ne mjesecu. Užasno mi je biti tu.

Gretel pogleda svog malog brata i utvrdi da se bar jedanput slaže s njim. – Znam što misliš – reče. – Nije baš lijepo, ne?

– Grozno je — reče Bruno.

– Pa jest – reče Gretel potvrdno. – Sad je grozno. Ali kad malo uredimo kuću vjerojatno neće izgledati tako strašno. Čula sam oca kako kaže da je onaj koji je stanovao ovdje u Aut-Šicu prije nas vrlo brzo izgubio posao i nije imao vremena urediti kuću za nas.

– Aut-Šic? – upita Bruno. – Što je Aut-Šic?

– Aut-Šic nije ništa – reče Gretel s uzdahom. – Aut-Šic je gdje.

– Dobro, onda gdje je Aut-Šic? – ponovi. – Kamo aut? Zašto šic?

– To je ime kuće – objasni Gretel. – Aut-Šic.

Bruno razmisli o tome. Nije vidio nikakav znak vani koji bi pokazivao da se kuća tako zove, a nije ni vidio da išta piše na ulaznim vratima. Njegova vlastita kuća u Berlinu nije čak ni imala ime; zvala se samo broj četiri.

– Ali što to znači? – upita bijesno. – Zašto šic?

– Šic ljudima koji su ovdje stanovali prije nas, valjda – reče Gretel.
– Mora da to ima veze s činjenicom da on nije dobro obavljao posao i netko je rekao van s njim, šic, i nađimo čovjeka koji će to dobro obaviti.

– Misliš oca.

– Naravno – reče Gretel, koja je uvijek govorila o ocu kao da on ne može nikada pogriješiti i kao da se nikada ne razljuti i uvijek je dođe poljubiti za laku noć prije nego zaspi, što bi Bruno, kad bi bio stvarno pošten, a ne tužan jer su se preselili, morao priznati da otac čini i za njega.

– Znači mi smo ovdje u Aut-Šicu jer je netko rekao šic ljudima koji su tu bili prije nas?

– Tako je, Bruno – reče Gretel. – A sad se makni s mog pokrivača. Gužvaš ga.

Bruno skoči s kreveta i tupim udarcem dočeka se na tepih. Nije mu se svidio taj zvuk. Zvučalo je šuplje i odmah odluči kako bi bilo bolje da ne skače previše po kući jer bi se mogla srušiti.

– Ne sviđa mi se ovdje – reče po stoti puta.

– Znam da ti se ne sviđa – reče Gretel. – Ali tu ne možemo ništa, ne?

– Nedostaju mi Karl i Daniel i Martin – reče Bruno.

– I meni nedostaju Hilda i Isobel i Louise – reče Gretel, a Bruno se pokuša sjetiti koja je od te tri čudovište.

– Mislim da ona druga djeca ne izgledaju nimalo prijateljski – reče Bruno, a Gretel trenutno prestane stavljati jednu od svojih zastrašujućih lutaka na policu i okrene se da ga pogleda.

– Što si rekao? – upita.

– Rekao sam da ona druga djeca ne izgledaju nimalo prijateljski – ponovi.

– Druga djeca? – upita Gretel, zvučeći zbunjeno. – Koja druga djeca? Nisam vidjela nikakvu drugu djecu.

Bruno se ogleda po sobi. I ovdje je bio prozor, ali Gretelina soba bila je s druge strane hodnika, nasuprot njegovoj i gledala je na sasvim drugu stranu. Pokušavajući ne djelovati previše uočljivo, ležerno krene prema prozoru. Stavi ruke u džepove svojih kratkih hlača i pokuša zvižducati pjesmu koju je znao, ne gledajući uopće u sestru.

– Bruno? – upita Gretel. – Što zaboga radiš? Jesi poludio?

On nastavi koračati i zvižducati i nastavi ne gledati dok ne stigne do prozora, koji je sretnim slučajem također bio dovoljno nizak da vidi kroz njega. Pogleda van i ugleda auto kojim su stigli, kao i još tričetiri što su pripadali vojnicima koji su radili za oca, a neki od njih su stajali uokolo i pušili i smijali se nečemu dok su nervozno pogledavali prema kući. Iza toga bio je kolni prilaz i još dalje šuma koja je vapila za istraživanjem.

– Bruno, molim te, objasni mi što si mislio ovom zadnjom izjavom – reče Gretel.

– Tamo je šuma – reče Bruno, ignorirajući je.

– Bruno! – podvikne Gretel, približavajući mu se takvom brzinom da je odskočio od prozora i povukao se do zida.

– Što je? – upita, pretvarajući se da ne zna o čemu Gretel govori.

– Druga djeca – reče Gretel. – Rekao si da ne izgledaju nimalo prijateljski.

– Pa ne izgledaju – reče Bruno, ne želeći suditi prije nego što ih upozna, nego se ravnajući prema izgledu, za što mu je mama mnogo puta kazala da ne radi.

– Ali *koja* druga djeca? – upita Gretel. – Gdje su?

Bruno se nasmiješi i krene prema vratima, pokazujući Gretel da ga slijedi. Ona duboko uzdahne pa krene, zaustavivši se da stavi lutku na krevet, ali promijeni mišljenje i uzme je, čvrsto je priljubivši o prsa i uđe u bratovu sobu, gdje je zamalo ne obori Maria koja je jurila van držeći nešto što je vrlo nalikovalo na mrtvog miša.

– Tamo su vani – reče Bruno, koji je ponovo otišao do svojeg prozora i gledao kroz njega. Nije se okrenuo da provjeri je li Gretel u sobi, bio je previše zauzet promatrajući djecu. Na nekoliko trenutaka čak je zaboravio da je ona s njim.

Gretel je još uvijek bila udaljena nekoliko koraka i strašno je željela sama pogledati, ali nešto u načinu na koji je to rekao i nešto u načinu

na koji je promatrao iznenada je uznemiri. Bruno nije nikada bio u stanju prevariti je i bila je prilično sigurna da je ne vara ni sada, ali u načinu kako je stajao bilo je nečega zbog čega je imala osjećaj kao da nije baš sigurna želi li uopće vidjeti tu djecu. Nervozno proguta slinu i izgovori tihu molitvu da se stvarno vrate u Berlin u doglednoj budućnosti, a ne za mjesec dana kako je smatrao Bruno.

– Onda? – reče Bruno, okrenuvši se i ugledavši sestru kako stoji na vratima, stišćući lutku, sa zlatnim pletenicama koje su joj bile u savršenoj ravnoteži na ramenima, kao stvorene da ih se potegne. – Zar ih ne želiš vidjeti?

Naravno da želim – odgovori Gretel i oklijevajući krene prema njemu. – Ajde, makni se s puta – reče, gurajući ga u stranu.

Toga prvog poslijepodneva u Aut-Šicu dan je bio bistar, sunčan i baš kad je Gretel pogledala kroz prozor Sunce se pojavilo iza oblaka, ali nakon jednog trenutka njene su se oči priviknute, a Sunce ponovo nestane i Gretel ugleda točno ono o čemu je Bruno govorio.

Četvrto poglavlje

Što su vidjeli kroz prozor

Za početak, to uopće nisu bila djeca. Ili, barem ne svi. Bilo je malih dječaka, velikih dječaka, očeva i djedova. Možda i nekoliko stričeva i ujaka. I nekih od onih ljudi koji žive sami u svačijoj ulici i kao da nemaju nikakvih rođaka. Bili su bilo tko.

– Tko su ti ljudi? – upita Gretel, isto onako otvorenih ustiju kao što ih je ovih dana često imao njen brat. – Kakvo je to mjesto?

– Nisam siguran – reče Bruno, držeći se istine što je više mogao. – Ali nije lijepo kao doma, toliko znam.

– A gdje su curice? – upita ona. – I majke? I bake?

– Možda žive u nekom drugom dijelu – reče Bruno.

Gretel se složi. Nije željela dalje zuriti, ali bilo je teško odvratiti pogled. Do sada vidjela je samo šumu nasuprot svojem prozoru, koja je izgledala malo mračno, ali kao dobro mjesto za piknike, ako je dublje unutra bilo ikakve čistine. Ali s ove strane kuće pogled je bio znatno drugačiji.

Počinjao je sasvim zgodno. Točno ispod Brunova prozora bio je vrt. Čak prilično velik i pun cvijeća koje je raslo u urednim lijevama koje su izgledale kao da se o njima pažljivo brine netko tko zna da je uzgajanje cvijeća na ovakvom mjestu nešto dobro, kao što je dobro stavljanje male svijeće na ugao velikog dvorca na maglovitoj pustopoljini neke mračne zimske noći.

Iza cvijeća bila je vrlo zgodna staza s drvenom klupom i Gretel je mogla zamisliti kako sjedi na njoj na suncu i čita knjigu. Na vrhu klupe bila je pričvršćena plaketa, ali iz ove daljine nije mogla vidjeti natpis. Sjedalo je bilo okrenuto prema kući, što bi inače bilo čudno, ali je u ovom slučaju bilo razumljivo.

Oko sedam-osam metara od vrta i cvijeća i klupe s plaketom, sve se mijenjalo. Tamo je bila golema žičana ograda koja se protezala čitavom dužinom kuće i na vrhu bila zaokrenuta prema unutra, a zatim se protezala dalje u oba smjera izvan dosega pogleda. Ograda je bila vrlo visoka, još viša od kuće u kojoj su stajali, a imala je svako malo golem drveni stup, poput telegrafskog, koji ju je držao. Na vrhu ograde divovske bale bodljikave žice bile su isprepletene u spiralu i Gretel osjeti u svojoj nutrini iznenadnu bol dok je promatrala oštre bodlje koje su stršale svuda naokolo.

Iza ograde nije bilo nikakve trave; ustvari nije bilo nikakvog zelenila dokle god je sezao pogled. Umjesto toga tlo je bilo od nečeg sličnog

pijesku i koliko je mogla vidjeti nije bilo ničega osim niskih baraka i tu i tamo velikih četvrtastih zgrada i jednog ili dva dimnjaka u daljini. Otvori usta da nešto kaže, ali kad je to učinila shvatila je da nema riječi kojima bi izrazila svoje iznenađenje i stoga učini jedinu razumnu stvar koje se mogla sjetiti i ponovo ih zatvori.

– Vidiš? – reče Bruno iz kuta sobe, osjećajući tiho zadovoljstvo samim sobom jer što god to bilo vani (i tko god *oni* bili) on je to prvi vidio i može vidjeti kad god zaželi jer je bilo pred prozorom njegove sobe, a ne njene i prema tome su pripadali njemu i on je bio kralj svega što su promatrali, a ona je bila njegov ponizni podanik.

– Ne razumijem – reče Gretel. – Tko bi sagradio mjesto koje izgleda tako grozno?

– Izgleda grozno, zar ne? – složi se Bruno. – Mislim da su one barake prizemnice. Pogledaj kako su niske.

– Mora da su to moderne kuće – reče Gretel. – Otac mrzi moderne stvari.

– Onda mu se neće baš dopasti – reče Bruno.

– Neće – odgovori Gretel. Dugo je stajala i gledala ih. Bilo joj je dvanaest godina i smatrali su je jednom od najbistrijih u razredu, pa je stisnula usne i oči i prisilila svoj mozak da shvati što je to što gleda. Na kraju smisli samo jedno objašnjenje.

– To mora da je selo – reče Gretel okrenuvši se da slavedobitno pogleda brata.

– Selo?

– Da. Zar ne vidiš da je to jedino objašnjenje? Kad smo kod kuće u Berlinu, mi smo u gradu. Zato ima tako puno ljudi i tako puno kuća i škole su pune i ne može se subotom popodne proći kroz središte grada, a da te ne guraju i lijevo i desno.

– Da... – reče Bruno kimnuvši, pokušavajući držati korak.

– Ali učili smo na satu zemljopisa da na selu, gdje su svi seljaci i životinje i gdje uzgajaju svu hranu, postoje ogromna područja poput ovog, gdje ljudi žive i rade i šalju nam svu hranu da nas prehrane. – Gretel ponovo pogleda kroz prozor veliko područje koje se protezalo pred njom i razmak između baraka. – Mora da je to to. Selo. Možda je ovo naš ljetnikovac – doda u nadi.

Bruno razmisli o tome i odmahne glavom. – Mislim da nije – reče vrlo odlučno.

– Ti imaš samo *devet* godina – uzvratila Gretel. – Kako bi ti znao? Kad dođeš u moje godine razumjet ćeš te stvari mnogo bolje.

– Može biti – reče Bruno, koji je znao da je mlađi, ali nije se slagao s time da zbog toga ne može biti u pravu – ali ako je to selo kao što ti kažeš, gdje su sve životinje o kojima govoriš?

Gretel otvori usta da mu odgovori, ali nije mogla smisliti prikladan odgovor pa ponovo pogleda kroz prozor i pokuša ih ugledati, ali ih nigdje nije bilo.

– Moralo bi biti krava i svinja i ovaca i konja – reče Bruno. – Ako je to selo, hoću reći. Da ne spominjem piliće i patke.

– A nema ih – prizna Gretel tiho.

– A ako ovdje uzgajaju hranu, kao što si rekla – reče Bruno nevjerojatno uživajući – onda mislim da bi zemlja trebala izgledati puno bolje od ove, ne? Mislim da u svoj toj prašini ne možeš ništa uzgajati.

Gretel ponovo pogleda i kimne, jer nije bila tako glupa da ustraje na tome da ima pravo kad je jasno da su činjenice protiv nje.

– Možda onda to nije imanje – reče.

– Nije – složi se Bruno.

– Što znači da to možda nije selo – nastavi.

– Ne, mislim da nije – odgovori Bruno.

– Što također znači da ovo vjerojatno nije naš ljetnikovac – zaključila.

– Mislim da nije – reče Bruno.

Sjedne na krevet i na trenutak poželi da i Gretel sjedne kraj njega i zagrlila ga i kaže mu da će sve biti u redu i da će im se prije ili kasnije sviđati ovdje i da neće željeti ići natrag u Berlin. Ali ona je i dalje gledala kroz prozor i ovog puta nije gledala u cvijeće i stazu ili klupu s plaketom ili drvene telegrafске stupove ili bale bodljikave žice ili tvrdu zemlju iza njih ili barake ili zgrade ili dimnjake; umjesto toga gledala je ljude.

– Tko su svi ti ljudi? – upitala tihim glasom, gotovo kao da ne pita Bruna nego traži odgovor od nekoga drugog. – I što rade tamo?

Bruno ustane i prvi put stanu tamo zajedno, rame uz rame, i zagledaju se u ono što se odvijalo niti dvadesetak metara od njihove kuće.

Kudgod pogledali, vidjeli su ljude, visoke, niske, stare, mlade kako se kreću uokolo. Neki su stajali savršeno nepokretno u skupinama, s

rukama uz tijelo, pokušavajući držati glavu uspravno dok je neki vojnik stupao pred njima, i brzo otvarao i zatvarao usta kao da im nešto dovikuje. Neki su bili poredani u neku vrstu robijaške kolone i gurali tačke s jedne strane logora na drugu, pojavljujući se negdje izvan vidokruga i odvozeći tačke nešto dalje, iza jedne barake, gdje su ponovo nestajali. Nekolicina je stajala blizu baraka u mirnim skupinama, piljeći u tlo kao da se radi o nekoj vrsti igre u kojoj nisu željeli da ih se primijeti. Drugi su bili na štakama, a mnogi su imali zavoje na glavi. Neki su nosili lopate a skupine vojnika su ih vodile na neko mjesto gdje ih se više nije moglo vidjeti.

Bruno i Gretel vidjeli su stotine ljudi, ali bilo je toliko mnogo baraka pred njima i logor se prostirao mnogo dalje nego što su mogli vidjeti da je izgledalo kao da ih tamo ima na tisuće.

– I svi stanuju tako blizu nama – reče Gretel, mršteći se. – U Berlinu, u našoj lijepoj mirnoj ulici, bilo je samo šest kuća. A sad ih je toliko puno. Zašto bi otac prihvatio novi posao ovdje, na tako groznom mjestu s toliko mnogo susjeda? To nema smisla.

– Pogledaj tamo – reče Bruno i Gretel pogleda u smjeru koji je pokazivao prstom i ugleda kako iz udaljene barake izlazi skupina djece koja su se stisnula jedni uz druge i na koju je vikala skupina vojnika. Što su više vikali na njih, više su se stiskali jedni uz druge, ali tada se jedan od vojnika zaleti prema njima i oni se razdvoje i činilo se da sada rade ono što je i htio, a to je da se poredaju u vrstu. Kad su to učinili, vojnici se počnu smijati i zaplješću.

– Mora da je to neka proba – predloži Gretel, zanemarujući činjenicu da su neka djeca, čak i neka starija, čak i odrasla poput nje, izgledala kao da plaču.

– Rekao sam ti da ima djece – reče Bruno.

– Ne djece s kojom bih se *ja* htjela igrati – reče Gretel odlučno. – Izgledaju prljavo. Hilda i Isobel i Louise kupaju se svako jutro, a i ja isto. Ova djeca izgledaju kao da se nikada u životu nisu okupala.

– Tamo izgleda vrlo prljavo – reče Bruno. – Možda uopće nemaju kupaonice?

– Ne budi glup – reče Gretel, unatoč tome što su joj opetovano govorili da brata ne smije nazivati glupim. – Kakvi ljudi uopće nemaju kupaonice?

– Ne znam – reče Bruno. – Ljudi koji nemaju tople vode?

Gretel je promatrala još nekoliko minuta, a zatim se stresla i okrenula. – Idem natrag u svoju sobu da rasporedim lutke – reče. – Pogled je nepobitno ljepši od tamo.

Nakon te primjedbe Gretel ode i vrati se u svoju sobu s druge strane hodnika i zatvori vrata, ali ne počne odmah raspoređivati lutke. Umjesto toga sjedne na krevet, a mnoge misli su joj se rojile po glavi.

A jedna, posljednja, misao pojavi se u glavi njenog brata dok je promatrao stotine ljudi u daljini kako rade svoje poslove, a to je činjenica da su svi – mali dječaci, veliki dječaci, očevi, djedovi, stričevi, ujaci, ljudi koji su živjeli sami u svačijoj ulici i kao da nisu imali nikakve rođake – bili obučeni u istu odjeću: sivu prugastu pidžamu sa sivom prugastom kapom na glavi.

– Kako neobično – promrmlja prije nego što se okrenuo.

Peto poglavlje
ZABRANJEN PRISTUP STALNO
BEZ IZNIMKE

Postojala je samo jedna stvar u vezi s tim, a to je da se razgovara s ocem.

Otac nije otišao iz Berlina tog jutra u autu s njima. Umjesto toga otišao je nekoliko dana ranije, navečer onoga dana kad je Bruno došao kući i našao Mariu kako pretura njegove stvari, čak i stvari koje je stavio odostraga i koje su pripadale njemu i nisu se ticale nikoga drugog. Sljedećih dana mama, Gretel, Maria, kuharica, Lars i Bruno provodili su sve vrijeme pakirajući stvari i ukrcavajući ih u veliki kamion koji ih je trebao odvesti u novu kuću u Aut-Šicu.

Posljednjeg jutra, kad je kuća djelovala prazno i nimalo kao njihov pravi dom, stavili su zadnje stvari koje su posjedovali u kovčege i službeni auto s crvenim i crnim zastavicama sprijeda zaustavio se pred vratima da ih odveze.

Mama, Maria i Bruno posljednji su napustili kuću i Bruno je mislio kako mama nije shvatila da služavka još uvijek stoji tamo, jer kad su posljednji put pogledali prazno predsoblje u kojem su proveli toliko sretnih dana, gdje je u prosincu stajao bor, gdje su se tijekom zimskih mjeseci u stalku ostavljali kišobrani, gdje je Bruno trebao ostavljati svoje zablacene cipele kad bi ušao, ali nikad nije, mama je zatresla glavom i rekla nešto vrlo čudno.

– Nismo smjeli pustiti da Furor dođe na večeru – rekla je. – Neki ljudi i njihova odlučnost da napreduju.

Čim je to rekla, okrenula se i Bruno je vidio da ima suze u očima, ali poskočila je kad je ugledala Mariu kako tamo stoji i gleda je.

– Maria – rekla je, zatečena. – Mislila sam da si u autu.

– Upravo sam krenula, milostiva – reče Maria.

– Nisam mislila... – počne mama i zatim odmahne glavom i započne iznova. – Nisam namjeravala reći...

– Upravo sam krenula, milostiva – ponovi Maria, koja je zacijelo znala za pravilo o neupadanju u riječ, i brzo izađe te potrči prema autu.

Mama se namrštila, a zatim slegnula ramenima, kao da ništa od svega toga ionako više nije važno. – Ajmo onda, Bruno – rekla je, primivši ga za ruku i zaključavši vrata iza njih. – Nadajmo se da ćemo se smjeti vratiti jednog dana kad sve ovo završi.

Službeni auto sa zastavicama sprijeda odvezao ih je do željezničke stanice, gdje su bila dva kolosijeka razdvojena širokim peronom i na

njegovim objema stranama stajao je vlak i čekao da se putnici ukrcaju. S obzirom na to da je na drugoj strani stupalo naokolo mnogo vojnika, da se i ne spominje dugačka baraka koja je pripadala skretničaru i razdvajala kolosijেকে, Bruno je samo nakratko vidio gomile ljudi, prije nego što su se on i njegova obitelj ukrkali u vrlo udoban vlak s malo putnika i mnogo praznih mjesta i svježim zrakom kad su se spustili prozori. Da su vlakovi išli u različitim smjerovima, mislio je, to i ne bi izgledalo tako čudno, ali nisu; oba vlaka bila su usmjerena istočno. Na trenutak razmotri pomisao da potrči preko perona i kaže onim ljudima da ima praznih mjesta u njihovom vagonu, ali odluči da neće jer mu je nešto govorilo da čak ako to i ne razljuti mamu, vjerojatno će razbjesniti Gretel, što bi bilo još gore.

Otkako su stigli u Aut-Šic i novu kuću, Bruno nije vidio oca. Mislio je maloprije da je možda u spavaćoj sobi kad su se uz škripu otvorila vrata, ali ispostavilo se da je to bio neprijatni mladi vojnik koji se zapiljio u Bruna bez imalo topline u pogledu. Nije nigdje čuo očev gromki glas i nije čuo teške korake njegovih čizama na parketu u prizemlju. Ali nije bilo sumnje da neki ljudi dolaze i odlaze i dok je razmišljao o tome što bi bilo najbolje učiniti, začuo je strašnu galamu iz prizemlja i izašao u hodnik da pogleda preko ograde.

Vidio je dolje otvorena vrata očeve radne sobe i pred njom skupinu od pet muškaraca koji su se smijali i rukovali. U sredini je stajao otac i djelovao vrlo otmjeno u svojoj svježje izglačanoj uniformi. Njegova gusta crna kosa očigledno je nedavno bila lakirana i počešljana i dok je Bruno gledao odozgo bio je istovremeno i prestrašen i zadivljen. Izgled drugih muškaraca nije mu se baš toliko sviđao. Nisu nipošto bili tako naočiti kao otac. A ni uniforme im nisu bile svježje izglačane. Niti im je glas tako odjekivao, a ni čizme im nisu bile tako ulaštene. Svi su držali kape pod rukom i izgledalo je da se međusobno natječu za očevu pažnju. Bruno je uspio razumjeti samo neke dijelove rečenica kad su stigle do njega.

– ...griješio je od trenutka kad je došao ovamo. To je doseglo točku kad Furor nije imao drugog izbora nego da... – rekao je jedan.

– ...disciplina! – rekao je drugi. – I učinkovitost. Nedostajala nam je učinkovitost od početka četrdeset druge, a bez toga...

– ...jasno je, jasno je što brojevi govore. Jasno je, zapovjedniče... – rekao je treći.

– ...i ako sagradimo još jedan – rekao je posljednji – zamislite što bismo tada bili u stanju učiniti... zamislite samo...!

Otac digne ruku u zrak, što odmah prouzroči šutnju ostalih muškaraca. Izgledalo je kao da je dirigent pjevačkog zbora.

– Gospodo – reče, a Bruno je sada mogao čuti svaku riječ, jer taj se još nije rodio tko bi bio bolji od oca u tome da ga se čuje s jednog kraja sobe na drugi. – Vrlo cijenim vaše prijedloge i ohrabrenja. A prošlost je prošlost. Sada imamo novi početak, ali neka taj početak počne sutra. Zasad bolje da pomognem obitelji da se smjesti, jer ću inače imati ovdje isto toliko neprilika kao što imaju ovi vani. Shvaćate?

Svi muškarci prasnu u smijeh i izrukuju se s ocem. Dok su odlazili, poredali su se u vrstu kao olovni vojnici i ruke im sunu u zrak onako kako je otac naučio Bruna da pozdravlja, potpuno ispruženi dlan, koji se kretao od prsa u zrak pred njima u nagloj kretnji dok su viknuli one dvije riječi što su ih Bruna naučili izreći kad god bi ih netko rekao njemu. Zatim su otišli i otac se vrati u svoju radnu sobu u koju je bio ZABRANJEN PRISTUP STALNO BEZ IZNIMKE.

Bruno se polagano uputio niz stepenice i na trenutak je oklijevao pred vratima. Bio je tužan što se otac nije popeo da ga pozdravi u više od sat vremena koliko je već bio ovdje ali objasnili su mu mnogo puta koliko je otac zaposlen i da ga se ne može ometati tako bedastim stvarima kao što je stalno pozdravljati Bruna. Ali vojnici su sada otišli i on pomisli kako bi bilo u redu ako pokuca na vrata.

U Berlinu, Bruno je bio u očevoj radnoj sobi samo nekoliko puta i to je obično bilo kad je bio zločest i trebao ozbiljnu špotanciju. Međutim, pravilo koje je važno za očevu radnu sobu u Berlinu bilo je jedno od najvažnijih pravila što ih je Bruno ikada naučio i nije bio tako glup da bi pomislio kako ono ne važi i ovdje u Aut-Šicu. Ali budući da se nisu vidjeli nekoliko dana, pomisli kako nikoga neće smetati ako sada pokuca.

I tako oprezno pokuca na vrata. Dva puta, ali tiho.

Možda otac nije čuo, možda Bruno nije pokucao dovoljno glasno, ali nitko nije došao do vrata pa je Bruno ponovo pokucao i to jače a kad je to učinio, začuo je gromki glas iznutra kako viče – Naprijed!

Bruno pritisne kvaku i uđe te zauzme svoju uobičajenu pozu široko razrogačenih očiju, usta u obliku slova O i ruku odmaknutih od tijela. Ostatak kuće bio je možda malo mračan i turoban i ne baš pun mogućnosti za istraživanje, ali ova soba bila je nešto sasvim drugo. Za početak, strop je bio vrlo visok, a sag je bio tako debeo da Bruno pomisli kako će potonuti u njega. Židovi su se jedva vidjeli, jer su bili prekriveni tamnim policama od mahagonija, punim knjiga, kao u knjižnici kuće u Berlinu. Na zidu pred njim bili su golemi prozori, koji su se protezali u vrt, omogućavajući tako da pred njima bude udobno sjedalo, a usred svega toga, za masivnim hrastovim stolom sjedio je otac, koji je dignuo pogled sa svojih papira kad je Bruno ušao i široko se osmjehnuo.

– Bruno – reče, obišavši stol i čvrsto stisnuvši Brunu ruku, jer otac uglavnom nije bio tip čovjeka koji grli bilo koga, za razliku od mame i bake, koje su grlile malo prečesto za njegov ukus i to popraćivale slinavim poljupcima. – Moj dečko – doda začas.

– Zdravo, oče – reče Bruno tiho, malo ustrašen velebnošću sobe.

– Bruno, baš sam se za nekoliko minuta namjeravao popeti da te vidim, časna riječ da jesam – reče otac. – Morao sam završiti sastanak i napisati pismo. Znači, sretno si stigao ovamo?

– Jesam, oče – reče Bruno.

– Pomagao si mami i sestri zatvoriti kuću?

– Jesam, oče – reče Bruno.

– Onda se ponosim tobom – reče otac pohvalno. – Sjedni, dečko.

Pokaže široki naslonjač nasuprot stola i Bruno se uspenra u njega, a noge mu nisu dosezale do poda, dok se otac vratio u sjedalo iza stola i zagledao u njega. Nisu neko vrijeme ništa rekli jedan drugome, a onda konačno otac prekine šutnju.

– Onda? – upita. – Što misliš?

– Što mislim? – upita Bruno. – Što mislim o čemu?

– O svojem novom domu? Je l' ti se sviđa?

– Ne – brzo odgovori Bruno, jer je uvijek pokušavao biti iskren i znao je da ako bude oklijevao makar i jedan tren, neće imati petlje reći što uistinu misli. – Mislim da bismo trebali ići kući – doda odvažno.

Očev osmijeh tek malo usahne i on nakratko pogleda pismo prije nego što opet digne pogled, kao da želi pažljivo razmotriti svoj

odgovor. – Pa, mi jesmo kod kuće, Bruno – konačno reče blagim glasom. – Aut-Šic je naš novi dom.

– Ali kada ćemo se moći vratiti u Berlin? – upita Bruno, kojem su potonule sve nade, kad je otac to rekao. – Tamo je puno ljepše.

– Ajde, ajde – reče otac, ne želeći da se o tome tako razgovara. – Nećemo o tome tako razgovarati – reče. – Dom nije neka zgrada ili neka ulica ili neki grad ili nešto tako umjetno kao cigle ili žbuka. Dom je gdje je nečija obitelj, zar ne?

– Da, ali...

– A naša obitelj je ovdje, Bruno. U Aut-Šicu. *Ergo*, ovo mora da je naš dom.

Bruno nije razumio što znači *ergo*, ali nije ni morao jer je za oca imao izvrstan odgovor. – Ali djed i baka su u Berlinu – reče. – A i oni su naša obitelj. Znači ovo ne može biti naš dom.

Otac razmisli o tome i kimne. Dugo je čekao prije nego što je odgovorio. – Da, Bruno, jesu. Ali ti i ja i mama i Gretel najvažniji smo ljudi u našoj obitelji i ovo ovdje je gdje sada živimo. U Aut-Šicu. Ajde, nemoj izgledati tako nesretno zbog toga! – (Jer Bruno je izgledao tako izrazito nesretno zbog toga.) – Još uopće nisi ovome dao priliku. Možda ti se i sviđa ovdje.

– Ne sviđa mi se ovdje – ustraje Bruno.

– Bruno... – reče otac umornim glasom.

– Ovdje nema Karla, i nema Daniela, i nema Martina, i nema drugih kuća oko nas, ni štandova s voćem i povrćem, i nema ulica, i nema kavana sa stolicima vani, i nikoga da te u subotu popodne gura desno i lijevo.

– Bruno, ponekad u životu ima stvari koje moramo napraviti, a da o tome nemamo nikakav izbor – reče otac i Bruno osjeti da oca ovaj razgovor počinje zamarati. – I bojim se da je ovo jedna od njih. Ovo je moj posao, važan posao. Važan za našu domovinu. Važan Furoru. Jednog dana ćeš to shvatiti.

– Hoću ići kući – reče Bruno. Osjećao je kako mu naviru suze u oči i želio je samo da otac shvati kako je Aut-Šic ustvari strašno mjesto i da se složi s time kako je vrijeme da odu.

– Moraš shvatiti da jesi kod kuće – reče otac umjesto toga i razočara Bruna. – To je tako u doglednoj budućnosti.

Bruno na tren zatvori oči. U njegovom životu nije bilo mnogo trenutaka da je bio tako uporan u provođenju svoje volje i sigurno je da nikada dosad nije došao ocu s tako snažnom željom da promijeni njegovo mišljenje o nečem, ali pomisao da ostane ovdje, pomisao da mora živjeti na ovako užasnom mjestu gdje nema nikoga s kim bi se mogao igrati bila je previše a da bi se o njoj razmišljalo. Kad je začas ponovo otvorio oči, otac zaobiđe stol i smjesti se pokraj njega u drugi naslonjač. Bruno ga je gledao dok je otvarao srebrnu tabakeru, izvadio cigaretu i tucnuo njome o stol prije nego što ju je zapalio.

– Sjećam se kad sam ja bio dijete – reče otac – da je bilo nekih stvari koje nisam želio učiniti, ali kad je moj otac rekao da bi za sve bilo bolje ako ih učinim, stisnuo sam zube i učinio ih.

– Kakve stvari? – upita Bruno.

– Oh, što ja znam – reče otac i slegne ramenima. – To ionako nije važno. Bio sam tek dijete i nisam znao što je najbolje. Ponekad, na primjer, nisam htio ostati kod kuće i završiti svoje zadaće; htio sam biti vani na ulici i igrati se sa svojim prijateljima kao i ti, a kad se sada toga sjetim vidim koliko sam bio budalast.

– Znači znaš kako se osjećam – reče Bruno pun nade.

– Da, ali znao sam da moj otac, tvoj djed, zna što je najbolje za mene i da sam bio najsretniji kad bih se s time pomirio. Misliš li da bih postao ovoliko uspješan u životu da nisam naučio kada da se prepirem, a kada da začepim usta i slijedim naređenja? Onda, Bruno? Misliš li?

Bruno pogleda unaokolo. Pogled mu padne na prozor u kutu sobe i kroz njega je mogao vidjeti grozan krajobraz s druge strane.

– Jesi li učinio nešto loše? – upita nakon nekoliko trenutaka. – Nešto što je razljutilo Furora?

– Ja? – upita otac, pogledavši ga iznenađeno. – Kako to misliš?

– Jesi li učinio nešto loše na poslu? Znam da svi kažu kako si vrlo važan čovjek i da ti je Furor namijenio velike stvari, ali on te ne bi poslao na ovakvo mjesto da nisi napravio nešto loše zbog čega te hoće kazniti.

Otac se nasmije, što Bruna još više uzruja; nije bilo ničega što bi ga više ljutilo nego to kad mu se odrasli smiju jer nešto ne zna, naročito kad bi pokušao saznati odgovor postavljajući pitanja.

– Ti ne shvaćaš važnost ovog položaja – reče otac.

– Pa, mislim da nisi mogao biti naročito dobar na svojem poslu, ako to znači da smo se svi morali odseliti iz vrlo lijepe kuće i od naših prijatelja i doći na ovo strašno mjesto. Mislim da si zacijelo napravio nešto loše i da bi se trebao ići ispričati Furoru i možda bi time sve završilo. Možda bi ti oprostio, ako budeš vrlo iskren.

Riječi su mu izletjele prije nego što je stvarno stigao razmisliti jesu li razborite ili ne; kad je čuo kako lebde u zraku, nisu baš djelovale kao nešto što bi smio reći ocu, ali bile su tamo, izgovorene i nije bilo načina da ih povuče. Bruno nervozno proguta slinu i nakon kratke šutnje pogleda oca, koji je zurio u njega skamenjena lica. Bruno ovlaži usne i svrne pogled u stranu. Osjećao je da ne bi bilo dobro gledati oca u oči.

Nakon nekoliko tihih i neugodnih trenutaka otac polagano ustane iz naslonjača pored njega i vrati se iza stola, stavljajući cigaretu u pepeljaru.

– Pitam se jesi li vrlo hrabar, – reče tiho nakon nekoliko trenutaka, kao da to premeće po glavi – a ne samo bezobrazan. Možda to i nije loše.

– Nisam mislio...

– Sada budi tiho – reče otac, podignuvši glas i prekinuvši ga, jer se nijedno pravilo normalnog obiteljskog života nikad nije odnosilo na njega. – Bruno, bio sam vrlo obziran prema tvojim osjećajima, jer znam da ti ovo preseljenje teško pada. I saslušao sam sve što si mi imao reći, iako te mladost i neiskustvo tjeraju da bezobrazno oblikuješ rečenice. A primijetio si da nisam reagirao ni na šta od toga. Ali došao je čas kad jednostavno moraš prihvatiti...

– Ne želim to prihvatiti! – poviče Bruno, trepcući očima od iznenađenja, jer nije znao da će povikati tako glasno. (Ustvari, to ga je potpuno iznenadilo.) Malo se ukočio i pripremio na bijeg, ako se ukaže potreba. Ali činilo se da danas oca ništa ne može razljutiti – i ako je stvarno želio biti pošten prema sebi, priznao bi da je otac rijetko bio ljut; postao bi tih i udaljen i uvijek bi na kraju bilo po njegovu – i umjesto da viče na njega i ganja ga po kući, on jednostavno odmahne glavom i dade mu na znanje da je rasprava završena.

– Idi u svoju sobu, Bruno – reče tako tihim glasom da je Bruno znao kako sada misli ozbiljno, pa ustane, osjećajući da mu naviru suze

frustracije. Krene prema vratima, ali prije nego što ih je otvorio okrene se i postavi posljednje pitanje. – Oče? – započne.

– Bruno, ne kanim... – počne otac razdraženo.

– Nije o ovom – brzo reče Bruno. – Imam samo još jedno pitanje.

Otac uzdahne ali da na znanje da može pitati, ali da je onda stvar završena i bez pogovora.

Bruno razmisli o svojem pitanju, želeći ga ovog puta izreći savršeno točno, za slučaj da ne ispadne nepristojno ili neposlušno. – Tko su svi oni ljudi vani? – konačno izusti.

Otac nagne glavu ulijevo, kao pomalo zbunjen pitanjem. – Vojnici, Bruno – reče. – I tajnici. Osoblje. Sve si ih već prije viđao.

– Ne, ne ti – reče Bruno. – Ljudi koje vidim kroz prozor svoje sobe. U barakama, u daljini. Svi su isto odjeveni.

– Ah, ti ljudi – reče otac, kimajući i osmjehujući se neznatno. – Ti ljudi... hm, oni uopće nisu ljudi, Bruno.

Bruno se namršti. – Nisu? – upita, ne baš siguran kako to otac misli.

– Pa, barem ne u onom smislu kako shvaćamo taj izraz – nastavi otac. – Ali nemoj se sada brinuti zbog toga. Oni nemaju nikakve veze s tobom. Nemaš ništa zajedničko s njima. Samo se lijepo smjesti u svoj novi dom i budi dobar. To je sve što tražim. Prihvati situaciju u kojoj se nalaziš i sve će biti mnogo lakše.

– Da, oče – reče Bruno, nezadovoljan odgovorom.

Otvori vrata, a otac ga pozove natrag, ustajući i podignuvši obrvu kao da je nešto zaboravio. Bruno se sjeti istoga časa kad je otac napravio pokret i izrekne riječi točno ga oponašajući.

Skupi stopala i izbaci desnu ruku u zrak, udarivši petama i izgovorivši što je mogao dubljim i jasnijim glasom – što sličnijim očevom – riječi koje je uvijek govorio kad je odlazio od nekog vojnika.

– *Heil Hitler* – reče, pretpostavljajući da je to drugi način da se kaže »E pa, doviđenja i ugodan vam dan«.

Šesto poglavlje

Preplaćena služavka

Nekoliko dana poslije Bruno je ležao na krevetu u svojoj sobi i piljio u strop iznad glave. Bijela boja bila je ispucana i gulila se vrlo ružno, za razliku od boje u kući u Berlinu, koja nikada nije bila oštećena i koja je svake godine u ljeto obnavljana kad bi mama pozvala majstore. Tog poslijepodneva ležao je i piljio u paučinastu mrežu pukotina, stiskajući oči da bi vidio što se možda skriva iza njih. Zamišljao je da u prostoru između boje i stropa žive kukci koji guraju boju van, lome je i otvaraju kako bi našli prolaz kroz koji bi se mogli provući i naći prozor da pobjegnu. Nitko, pomisli Bruno, čak ni kukci ne bi izabrali ostati u Aut-Šicu.

– Sve je ovdje grozno – reče glasno, iako nije bilo nikoga da ga čuje, ali nekako se osjećao bolje kad je čuo te riječi izrečene naglas.
– Mrzim ovu kuću, mrzim svoju sobu a mrzim čak i boju na zidu. Mrzim sve to. Baš sve.

Upravo kad je to izrekao kroz vrata je ušla Maria koja je nosila svežanj njegova opranog, osušenog i izglačanog rublja. Malo je oklijevala kad je vidjela da tamo leži, ali onda je malo pognula glavu i bez riječi produžila prema ormaru.

– Zdravo – reče Bruno, jer iako razgovor sa služavkom nije baš bio isto kao razgovarati s prijateljima, nigdje nije bilo nikoga drugog za razgovor i bilo je mnogo suvislije nego razgovarati sa samim sobom. Gretel je nekud nestala i počeo je brinuti da će poludjeti od dosade.

– Gospon Bruno – reče Maria tiho, odvajajući majice od hlača i gaća i stavljajući ih u razne ladice i na razne police.

– Pretpostavljam da si isto toliko nesretna zbog ovog novog poretka koliko i ja – reče Bruno, a ona se okrene da ga pogleda s izrazom lica koji je davao na znanje kako ne razumije što je mislio reći. – Ovog – objasni, uspravivši se u sjedeći položaj i ogledajući se naokolo. – Svega ovdje. Grozno je, ne? Nije li i tebi to sve grozno?

Maria otvori usta da nešto kaže, ali ih isto tako brzo zatvori. Činilo se da vrlo pažljivo razmišlja o svom odgovoru, birajući prave riječi, pripremajući se da ih izrekne a onda se predomisli i sasvim ih odbaci. Bruno ju je poznavao gotovo cijelog svog života – došla je raditi kod njih kad je imao samo tri godine – i uglavnom su se sasvim dobro slagali, ali nikada nije baš pokazivala neke posebne znakove života. Radila je svoj posao, laštala pokućstvo, prala odjeću, pomagala kupovati i kuhati, ponekad ga vodila u školu i opet dolazila

po njega, iako se to češće događalo kad je imao osam godina; kad je navršio devet godina, odlučio je da je dovoljno star da ide sam tamo i natrag.

– Ne sviđa ti se ovdje? – reče konačno Maria.

– Sviđa? – odgovori Bruno, malo se nasmijavši. – Sviđa? – ponovi, ali ovog puta glasnije. Naravno da mi se ne sviđa! Grozno je. Nema ničega što mogu raditi, nikoga s kim mogu razgovarati, nikoga za igranje. Nećeš mi valjda reći da si sretna što smo se preselili ovamo?

– Uvijek mi se sviđao vrt kuće u Berlinu – reče Maria, odgovarajući na sasvim drugo pitanje. – Ponekad, kad je bilo neko toplo poslijepodne, voljela sam sjediti tamo vani na suncu i ručati pod bršljanom kraj ribnjaka. Cvijeće je tamo bilo prekrasno. Mirisi. I kako su pčele letjele oko njega i nisu te dirale ako si ih pustio na miru.

– Znači, ne sviđa ti se ovdje? – upita Bruno. – Misliš da je užasno, kao i ja?

Maria se namršti. – Nije važno – reče.

– Što nije važno?

– Što ja mislim.

– Pa naravno da je važno – reče Bruno ljutito, kao da Maria namjerno otežava stvari. – Ti si dio obitelji, ne?

– Nisam sigurna da bi se tvoj otac složio s time – reče Maria, dozvolivši si mali osmijeh jer ju je dirnulo ono što je maločas rekao.

– E pa, i tebe su doveli ovamo protiv tvoje volje, baš kao i mene. Ako se mene pita, svi smo u istom čamcu, a on tone.

Na trenutak Brunu se učini da će mu Maria stvarno reći što misli. Stavila je preostalu odjeću na krevet i stisnula šake kao da je zbog nečega strašno ljuta. Usta joj se otvore, ali se na trenutak tako zamrznu, kao da se plaši svih stvari koje bi mogla reći kad bi sebi dozvolila da počne.

– Molim te, kaži mi, Maria – reče Bruno. – Jer bi možda, ako se svi isto osjećamo, mogli uvjeriti oca da nas odvede natrag kući.

Nakratko je šutke odvratila pogled i tužno odmahнула glavom, prije nego što se okrenula natrag prema njemu. – Tvoj otac zna što je najbolje – reče. – Moraš u to vjerovati.

– Ali nisam siguran da vjerujem – reče Bruno. – Mislim da je napravio strašnu pogrešku.

– Onda je to pogreška s kojom svi moramo živjeti.

– Kad ja napravim pogrešku, kazne me – ustrajao je Bruno, razljućen činjenicom da pravila koja uvijek važe za djecu naizgled nikada ne važe za odrasle (unatoč tome što ih oni nameću). – Glupi otac – promrmlja u bradu.

Maria razrogači oči i zakorakne prema njemu, pokrivši načas rukama usta u užasu. Pogleda naokolo kako bi bila sigurna da nitko ne sluša i da nitko nije čuo što je Bruno netom rekao. – Ne smiješ to reći – reče. – Ne smiješ nikada reći tako nešto o svom ocu.

– Ne vidim zašto ne – reče Bruno; bilo ga je malo stid što je to rekao, ali nije mu bilo ni na kraj pameti da se povuče i primi špotanciju kad ionako nikog nije bilo briga što misli.

– Jer je tvoj otac dobar čovjek – reče Maria. – Vrlo dobar čovjek. Brine se za sve nas.

– Misliš to što nas je doveo ovamo u pustoš? Zar je to briga za nas?

– Ima mnogo stvari koje je tvoj otac učinio – reče Maria. – Mnogo stvari zbog kojih bi se trebao ponositi. Da nije bilo tvog oca, gdje bih ja bila?

– U Berlinu, pretpostavljam – reče Bruno. – Radila bi u lijepoj kući. Jela ručak pod bršljanom i puštala pčele na miru.

– Ti se ne sjećaš kad sam došla raditi kod vas? – upita tiho, sjedajući na trenutak na krevet, što nije učinila nikada prije. – A i kako bi? Imao si samo tri godine. Tvoj otac me je prihvatio i pomogao mi kad mi je to trebalo. Dao mi je posao i dom. Hranu. Ne možeš uopće zamisliti kako je to kad trebaš hranu. Nisi nikada bio gladan, ne?

Bruno se mrštio. Htio je spomenuti da bi baš mogao nešto prigristi, ali umjesto toga pogleda Mariu i prvi put shvati da je dosad nikada nije smatrao osobom koja ima vlastiti život i svoju povijest. Konačno, do sada nije radila ništa drugo (koliko on zna) nego bila njihova služavka. Nije bio čak ni siguran da ju je ikada vidio odjevenu u išta drugo osim radne uniforme. Ali kad o tome razmisli, kao što je upravo činio, morao je priznati da njen život zacijelo sadrži više nego samo opsluživati njega i njegovu obitelj. Zacijelo joj se u glavi odvijaju misli, baš kao i njemu. Zacijelo ima stvari koje joj nedostaju, prijatelji koje želi ponovo vidjeti, baš kao i on. I zacijelo je svaku

večer otkad su ovdje usnula plačući, baš kao dječaci koji su manje odrasli i hrabri od njega. A bila je i zgodna, primijeti, osjećajući pritom nešto čudno u sebi.

– Moja majka je poznavala tvog oca baš kad je bio tvojih godina – reče Maria nakon nekoliko trenutaka. – Radila je za tvoju baku. Bila je njena garderobijerka kad je gostovala širom Njemačke dok je bila mlada. Brinula se za svu odjeću za koncerte – prala ju, glačala i popravljala. Veličanstvene haljine, sve do jedne. A oni vezovi, Bruno! Poput umjetničkog djela, svaki uzorak. Nema danas više takvih švelja. – Odmahne glavom i nasmiješi se toj uspomeni dok je Bruno strpljivo slušao. – Pobrinula bi se da budu uređene i spremne kad bi tvoja baka došla u garderobu prije nastupa. A kad je tvoja baka prestala nastupati, moja mama je, naravno, ostala s njom u prijateljskim odnosima i primala malu penziju, no vremena su tada bila teška i tvoj otac mi je ponudio posao, prvi koji sam ikad dobila. Nekoliko mjeseci kasnije mama mi se jako razboljela i trebala je mnogo bolničke njege i tvoj otac je sve to sredio, iako mu to nije bila obveza. Platilo je to sve iz vlastitog džepa, jer je bila prijateljica njegove majke. I mene je uzeo u kuću iz istog razloga. A kad je umrla, platilo je još i sve troškove pogreba. Zato nemoj nikada zvati oca glupim. Ne preda mnom. Neću to dozvoliti.

Bruno ugrize usnu. Nadao se da će Maria stati na njegovu stranu u kampanji da se ode iz Aut-Šica, ali bilo je jasno kome je odana. A i morao je priznati da se prilično ponosio ocem kad je čuo tu priču.

– Pa – reče, nesposoban da smisli nešto pametno što bi rekao – mislim da je to bilo lijepo od njega.

– Da – reče Maria i ustane pa ode do onog prozora s kojeg je Bruno vidio sve do baraka i ljudi u daljini. – Bio je vrlo dobar prema meni, tada – nastavi tiho, gledajući kroz prozor i promatrajući one ljude i vojnike kako u daljini obavljaju svoje poslove. – On ima mnogo dobrote u duši, uistinu ima, pa se pitam... – Utihne dok ih je promatrala i glas joj se iznenada prekine i zazvuči kao da će možda briznuti u plač.

– Pitaš se što? – upita Bruno.

– Pitam se što on... kako može...

– Kako može što? – ustraje Bruno.

Prasak zalupljenih vrata začuje se iz prizemlja i odjekne kućom tako glasno – poput pucnja – da Bruno poskoči, a Maria potihno vrisne. Bruno začuje topot koraka na stubama, sve brži i brži pa uspuže na krevet i pritisne se uza zid, iznenada u strahu od onog što će se dogoditi. Zaustavi dah, očekujući nevolje, ali to je bila samo Gretel, Beznadni Slučaj. Zavirila je kroz vrata i djelovala iznenađeno kad je zatekla brata i služavku kako razgovaraju.

– Što se zbiva? – upita.

– Ništa – reče Bruno kao da se brani. – Što hoćeš? Kidaj.

– Ti kidaj – odgovori Gretel iako je to bila njegova soba, a onda se okrene i pogleda Mariu, sumnjičavo stisnuvši oči. – Pripremi mi kadu, Maria, hoćeš? – upita.

– Zašto si sama ne pripremiš? – plane Bruno.

– Jer je ona služavka – reče Gretel, zapiljivši se u njega. – Zato je tu.

– Nije *zato* tu – poviče Bruno ustajući i koračajući prema njoj. – Nije ovdje da čitavo vrijeme radi za nas. Naročito ne one stvari koje možemo sami napraviti.

Gretel ga je gledala kao da je sišao s uma, a zatim pogleda Mariu, koja brzo odmahne glavom.

– Naravno, gospođice Gretel – reče Maria. – Samo ću još pospremiti odjeću vašeg brata i evo me kod vas.

– E pa, nemoj dugo – reče Gretel nepristojno, jer za razliku od Bruna nikada nije stala i razmislila o činjenici da je Maria osoba s osjećajima poput njezinih pa odmaršira u svoju sobu i zatvori vrata. Mariin pogled je nije slijedio, ali obrazi su joj porumenjeli.

– Ipak mislim da je napravio veliku pogrešku – reče Bruno tiho, nakon nekoliko trenutaka, kad je osjetio da bi se želio ispričati zbog sestrina ponašanja, ali nije znao je li to ispravno ili ne. U takvim situacijama Bruno se uvijek osjećao neugodno, jer je u dubini duše znao da nema razloga da se prema nekome ponašaš nepristojno, čak i ako taj radi za tebe. Ta ipak, postoje manire.

– Čak i ako to misliš, ne smiješ to izreći – brzo će Maria, približivši mu se i izgledalo je kao da bi ga htjela protresti da se sabere. – Obećaj mi da nećeš.

– Ali zašto? – upita Bruno, mršteći se. – Govorim samo ono što osjećam. To valjda smijem?

– Ne – reče Maria. – Ne, ne smiješ.

– Ne smijem reći što osjećam? – ponovi Bruno, ne vjerujući.

– Ne – ustrajala je glasom koji je postao neugodno škripav dok ga je umoljavala. – Molim te, šuti o tome. Zar ne znaš koliko bi nevolje mogao prouzročiti? Za sve nas?

Bruno je piljio u nju. U njenim očima bilo je nečega, neke pomahnitale zabrinutosti, koju nije nikada prije vidio i to ga je uznemirilo. – Pa, – mrmljao je, ustavši i uputivši se prema vratima, osjetivši iznenada želju da se udalji od nje – samo sam rekao da mi se ovdje ne sviđa, ništa više. Samo sam čavrljao dok si spremala moju odjeću. Nije da planiram pobjeći ili tako što. Iako, kad bih to i napravio, mislim da me nitko zbog toga ne bi mogao kritizirati.

– I da nasmrt zabrineš majku i oca? – upita Maria. – Bruno, ako imaš imalo razuma, štitit ćeš i usredotočiti se na učenje i raditi što god ti otac kaže. Svi se moramo paziti dok ovo ne prođe. To je bar ono što ja kanim. Ta, što drugo i možemo? Nije na nama da mijenjamo stvari.

Iznenada, bez ikakvog povoda kojeg bi se mogao sjetiti, Bruno osjeti nesavladivu potrebu da zaplače. Iznenadila je čak i njega i on brzo zatrepće nekoliko puta, da Maria ne bi primijetila kako se osjeća. Iako, kad ju je ponovo pogledao, pomisli kako je tog dana možda nešto čudno u zraku, jer se činilo kao da se i njene oči pune suzama. Sve u svemu, počeo se osjećati vrlo nelagodno pa joj okrene leđa i uputi se prema vratima.

– Kamo ćeš? – upita Maria.

– Van – reče Bruno ljutito. – Ako te se to tiče.

Koračao je polagano, ali kad je izašao iz sobe požuri prema stubama i zatim se sjuri niza njih velikom brzinom, iznenada osjetivši da će se onesvijestiti ako odmah ne izađe iz kuće. Za nekoliko sekundi već je bio vani i počeo trčati gore-dolje po kolnom prilazu, u želji da radi nešto aktivno, bilo što što će ga zamoriti. U daljini vidio je vrata koja vode na cestu koja vodi do željezničke postaje s koje bi došao kući, ali pomisao da ode tamo, pomisao da pobjegne i bude sâm samcat bez ikoga, bila je još neugodnija od pomisli da ostane.

Sedmo poglavlje

Kako si je majka pripisala zasluge za nešto što nije učinila

Nekoliko tjedana nakon što je Bruno s obitelji došao u Aut-Šic, a bez ikakve posjete Karla ili Daniela ili Martina na vidiku, odlučio je kako bi bilo najbolje da počne potragu za nekom zabavom jer će inače polagano izluditi.

Bruno je poznao samo jednu osobu koju je smatrao ludom i to je bio Herr Roller, muškarac negdje očevih godina, koji je živio iza ugla njihove stare kuće u Berlinu. Često ga se viđalo kako hoda gore-dolje ulicom u razna doba dana i noći i kako se strašno svađa sâm sa sobom. Ponekad, usred svađe, stvari bi izbjegle kontroli i on bi pokušao udariti sjenu koju je bacao na zid. S vremena na vrijeme tako bi se žestoko svađao da bi šakama udarao u zid od cigle dok se ne bi raskrvarile i tada bi se skljkao na koljena i počeo glasno plakati i pljeskati rukama po glavi. Tu i tamo Bruno ga je čuo kako govori one riječi koje Bruno nije smio koristiti i kad je to činio, Bruno se morao obuzdati da ne prasne u smijeh.

– Ne smiješ se smijati jednom Herr Rolleru – rekla mu je mama jednog poslijepodneva kad joj je ispričao o njegovom posljednjem ispadu. – Nemaš pojma što je sve prošao u životu.

– On je lud – rekao je Bruno, vrteći prst oko sljepoočice i zviždeći da bi pokazao koliko je po njegovom mišljenju lud. – Neki dan je prišao mački na ulici i pozvao je na popodnevni čaj.

– I što je mačka rekla? – upitala je Gretel koja je pripremala sendvič u kutu kuhinje.

– Ništa – objasni Bruno. – Bila je samo mačka.

– Mislim to ozbiljno – ustrajala je majka. – Franz je bio vrlo drag mladić. Poznavala sam ga kad sam bila mala djevojčica. Bio je ljubazan i obziran i kretao se plesnim podijem kao Fred Astaire. Ali u Velikom ratu zadobio je strašnu ozljedu, ozljedu glave i zato se sada ovako ponaša. To nije smiješno. Nemaš pojma što su mladići tada proživjeli. Koliko su patili.

Bruno je tada imao tek šest godina i nije baš bio siguran o čemu to mama priča. – To je bilo prije mnogo godina – objasnila mu je kad ju je pitao o tome. – Prije nego što si se rodio. Franz je bio jedan od mladića koji su se borili za nas u rovovima. Tvoj otac ga je tada dobro poznao. Mislim da su zajedno služili.

– A što se njemu dogodilo? – upita Bruno.

– Nije važno – rekla je mama. – Rat nije prikladna tema za razgovor. Bojim se da ćemo uskoro i previše govoriti o njemu.

To je bilo malo više od tri godine prije nego što su stigli u Aut-Šic i Bruno u međuvremenu nije baš puno mislio na Herr Rollera, ali iznenada je postao uvjeren da će, ako ne bude radio nešto suvislo, nešto gdje bi morao koristiti mozak, uskoro lunjati ulicama svađajući se sâm sa sobom i pozivati domaće životinje na druženja.

Da bi se zabavio, Bruno je proveo dugo subotnje jutro i poslijepodne radeći sebi novu zabavu. Na izvjesnoj udaljenosti od kuće, na Gretelinoj strani koja se nije mogla vidjeti s prozora njegove sobe, nalazio se velik hrast s vrlo širokim deblom. Visoko stablo s debelim granama, dovoljno čvrstim da izdrže malog dječaka. Izgledalo je tako staro da je Bruno pomislio kako je zacijelo bilo posađeno u kasnom srednjem vijeku, razdoblju koje je nedavno proučavao pa otkrio da je vrlo zanimljivo, naročito oni dijelovi o vitezovima koji su odlazili u pustolovine u daleke zemlje i, dok su bili tamo, otkrivali zanimljive stvari.

Brunu su trebale samo dvije stvari da bi ostvario novu zabavu: malo konopca i automobilska guma. Konopac je bilo lagano naći, budući da su u podrumu kuće bile bale konopca, i nije mu trebalo puno vremena da napravi nešto izuzetno opasno: da nađe oštar nož pa odreže onoliko komada koliko je mislio da će mu trebati. Odnio ih je do hrasta i ostavio na tlu za buduću uporabu. Guma je već bila nešto drugo.

Tog jutra ni majka ni otac nisu bili kod kuće. Mama je rano izjurila iz kuće i otišla vlakom do obližnjeg grada na cijeli dan da promijeni okoliš, a oca su vidjeli kako ide prema barakama i onim ljudima u daljini pred Brunovim prozorom. Ali, kao i uvijek, blizu kuće bili su parkirani mnogi vojni kamioni i džipovi pa iako je znao da bi bilo nemoguće skinuti i ukrasti gumu s ijednog od njih, ipak je postojala mogućnost da možda negdje nađe rezervnu gumu.

Kad je izašao, ugleda Gretel kako razgovara s poručnikom Kotlerom pa bez nekog velikog oduševljenja pomisli kako bi imalo smisla njega pitati. Poručnik Kotler bio je onaj mladi časnik kojeg je Bruno vidio prvoga dana u Aut-Šicu, onaj vojnik koji se pojavio na katu u kući i pogledao ga na trenutak prije nego što je kimnuo i produžio svojim putem. Bruno ga je otada vidio mnogo puta – ulazio

je i izlazio iz kuće kao da je njegova, a očeva radna soba za njega očito uopće nije bila zabranjeno područje – ali nisu često razgovarali. Bruno nije bio sasvim siguran zbog čega, ali je znao da mu se poručnik Kotler ne sviđa. Oko njega se širilo neko ozračje koje je u Brunu pobuđivalo osjećaj hladnoće i želju da navuče džemper. Međutim, nije bilo nikoga drugog koga bi mogao pitati pa krene s onoliko samopouzdanja koliko je mogao sakupiti da pozdravi.

Većinu vremena mladi poručnik izgledao je vrlo elegantno, koračajući naokolo u uniformi koja se doimala kao da je bila izglacana dok ju je imao na sebi. Njegove crne čizme uvijek su blistale od paste, a žuta kosa imala je razdjeljak sa strane i nešto u sebi što ju je držalo u savršenom redu i zbog čega su se poznali svi tragovi češlja, poput polja netom nakon oranja. Još je i stavljao toliko kolonjske vode da ste ga mogli namirisati iz poprilične udaljenosti. Bruno je naučio da ne stoji niz vjetar od njega, jer je postojala opasnost da se onesvijesti.

Tog dana, međutim, budući da je bila subota ujutro i vrlo sunčano, nije bio tako savršeno dotjeran. Umjesto toga imao je bijelu potkošulju koja je visjela preko hlača, a kosa mu je padala na čelo od umora. Ruke su mu bile iznenađujuće preplanule i bile su onako mišićave kako je Bruno priželjkivao za sebe. Danas je izgledao toliko mlađe da je Bruno bio iznenađen; ustvari podsjećao ga je na velike dečke iz škole, one kojih se uvijek klonio. Poručnik Kotler bio je zadubljen u razgovor s Gretel i štogod govorio mora da je bilo strašno smiješno jer se Gretel glasno smijala i omatala kosu oko prsta radeći uvojke.

– Zdravo – reče Bruno približavajući im se, a Gretel ga pogleda iznervirano.

– Što sad *ti* hoćeš? – upita ga.

– Ništa *neću* – odbrusi Bruno, bijesno je pogledavši. – Samo sam došao pozdraviti.

– Morate oprostiti mojem mlađem bratu, Kurt – reče Gretel poručniku Kotleru. – Znae, on ima samo devet godina.

– Dobro jutro, mališa – reče Kotler ispruživši ruku i, kojeg li užasa, promrsi mu kosu, zbog čega ga je Bruno poželio oboriti na zemlju i skakati mu po glavi. – Što je tebe natjeralo van tako rano u subotu?

– Nije baš rano – reče Bruno. – Već je skoro deset sati.

Poručnik Kotler slegne ramenima. – Kad sam ja bio tvojih godina, mama me nije mogla dobiti iz kreveta do ručka. Govorila je da neću nikada postati velik i snažan, ako potratim život u spavanju.

– E pa, tu je pogriješila, zar ne? – smijuckala se Gretel. Bruno je pogleda s gađenjem. Usvojila je priglupi glas zbog kojeg je zvučala kao da joj je glava potpuno prazna. Nije bilo ničega što bi Bruno radije učinio nego da ode od njih dvoje i da zanemari što god to bilo o čemu su razgovarali, ali nije imao drugog izbora nego da dâ prednost svojim interesima i zatraži od poručnika Kotlera nešto nezamislivo. Uslugu.

– Pitam se bih li vas mogao zamoliti za uslugu – reče Bruno.

– Zamoliti možeš – reče poručnik Kotler, što ponovo natjera Gretel u smijeh, iako baš nije bilo naročito smiješno.

– Pitam se ima li kakvih rezervnih guma naokolo – nastavi Bruno. – Možda s nekog džipa. Ili kamiona. Neku koju ne koristite.

– Jedina rezervna guma koju sam vidio u posljednje vrijeme pripada naredniku Hoffschneideru a on je nosi oko struka – reče poručnik Kotler, a usta mu se namjeste u nešto nalik smiješku. Brunu to nije zvučalo nimalo suvislo, ali je toliko zabavilo Gretel da se činilo da je počela plesati u mjestu.

– Pa, koristi li je? – upita Bruno.

– Narednik Hoffschneider? – upita poručnik Kotler. – Da, bojim se da da. Vrlo je privržen svojoj rezervnoj gumi.

– Prestanite, Kurt – reče Gretel, brišući oči. – Ne razumije vas. Ima samo devet godina.

– Daj zašuti, molim te – poviče Bruno, zapiljivši se iznervirano u sestru. Već je bilo dovoljno nezgodno što je morao doći ovamo i poručnika Kotlera moliti uslugu, ali je bilo još gore što ga tijekom svega tog zadirkuje vlastita sestra. – Ti ionako imaš samo dvanaest – doda. – Prestani se pretvarati da si starija nego što jesi.

– Skoro sam trinaest, Kurt – odbrusi Gretel a smijeh joj nestane i lice se ukoči od užasa. – Bit ću trinaest za dva tjedna. Tinejdžerka. Baš kao i vi.

Poručnik Kotler se nasmiješi i kimne, ali ne reče ništa. Bruno se zapilji u njega. Da je bio bilo koja druga odrasla osoba, Bruno bi prevrnuo očima da dâ na znanje kako obojica znaju da su djevojčice

šašave, a sestre izrazito smiješne. Ali ovo nije bila bilo koja odrasla osoba. Ovo je bio poručnik Kotler.

– Dobro, – reče Bruno, ne osvrćući se na bijesne poglede koje mu je Gretel upućivala – osim te gume, ima li još negdje gdje bih mogao potražiti gumu?

– Naravno – reče poručnik Kotler, koji se prestao smijati i djelovao kao da mu je čitava ta stvar počela dosađivati. – Ali što će ti uopće?

– Mislio sam napraviti ljuljačku – reče Bruno. – Onakvu od gume i konopca na grani.

– Naravno – reče poručnik Kotler, kimajući mudro kao da su takve stvari za njega davna sjećanja, unatoč tome što je i sâm, kao što je Gretel primijetila, tek tinejdžer. – Da, napravio sam mnogo ljuljački kad sam bio dijete. Moji prijatelji i ja proveli smo mnoga sretna popodneva igrajući se s njima.

Bruno je bio zapanjen da ima išta zajedničkog s njim (a još i iznenađeniji kad je saznao da je poručnik Kotler ikad imao prijatelje).

– Onda, što mislite? – upita. – Ima li negdje koja?

Poručnik Kotler se zapilji u njega i činilo se kao da razmišlja, jer nije siguran bi li mu dao pravi odgovor ili pokušao zadirkivati kao što je obično činio. Tada spazi Pavela, starca koji je dolazio svakog poslijepodneva pomagati guliti povrće u kuhinji za večeru, prije nego što bi navukao bijeli kaputić i posluživao kod stola, kako prilazi kući i to ga, čini se, ponuka da donese odluku.

– Hej, ti! – poviče, dodajući jednu riječ koju Bruno nije razumio. – Dođi ovamo, ti... – Ponovo je rekao onu riječ i nešto u njenom grubom zvuku nagna Bruna da svrne pogled i osjeti stid što u tome svemu sudjeluje.

Pavel krene prema njima i Kotler ga oslovi bezobrazno, unatoč činjenici da mu je po godinama mogao biti unuk. – Povedi ovog mališu do skladišta iza kuće. Uza zid su poredane stare gume. Odabrat će jednu i onda je odnesi kamo god to kaže, jasno?

Pavel je držao kapu pred sobom i kimnuo, što mu je pognulo glavu još više nego što je bila inače pognuta. – Da, gospodine – reče tihim glasom, tako tiho da se činilo kao da i nije rekao.

– I kasnije, kad se vratiš u kuhinju, svakako operi ruke prije nego što dodirneš hranu, ti prljavi... – Poručnik Kotler ponovi onu riječ koju je već dvaput rekao i malo pljune. Bruno pogleda Gretel, koja je s

obožavanjem promatrala kako se sunce bljeska u Kotlerovoj kosi, ali je sada i ona, poput brata, izgledala kao da joj je malo neugodno. Nijedno od njih nije dosad uistinu razgovaralo s Pavelom, ali on je bio vrlo dobar konobar, a takvi, kako kaže otac, ne rastu na drveću.

– Ajde onda – reče poručnik Kotler a Pavel se okrene i krene prema skladištu, a za njim Bruno, koji se povremeno okretao da pogleda sestru i mladog vojnika, osjećajući veliku želju da se vrati i odvuče Gretel, unatoč činjenici da mu je išla na živce, i da je bila samoživa, i da se većinu vremena prema njemu loše ponašala. Na koncu konca, to joj je bio posao. Ta bila mu je sestra. Ali nije mu se nimalo sviđalo da je ostavlja samu s takvim muškarcem kao što je poručnik Kotler. Nije postojao nikakav način da se to uljepša: Kotler je bio naprosto gadan.

Nezgodna se dogodila nekoliko sati nakon što je Bruno pronašao prikladnu gumu, a Pavel je dogurao do velikog hrasta s Greteline strane kuće i nakon što se Bruno popeo i spustio i opet popeo i spustio da bi čvrsto omotao konopce oko grana i gume. Sve do tada cijela je operacija bila izvanredno uspješna. Već je jednom prije napravio takvu ljuljačku, ali tada je imao Karla i Daniela i Martina da mu pomognu. Ovom prilikom radio je to sam i to je cijelu stvar učinilo kudikamo težom. Ali ipak, nekako je uspio i za nekoliko sati sretno se smjestio usred gume i ljuljao naprijed-nazad kao da nema baš nikakvih briga, iako je potiskivao činjenicu da je to jedna od najneugodnijih ljuljački na kojoj je ikada sjedio.

Ispružio se kroz rupu u sredini gume i nogama se snažno odgurivao od tla. Svaki put kad se guma zaljuljala unatrag, digla se uvis i zamalo promašila deblo, ali je bila dovoljno blizu da se Bruno nogama mogao odgurnuti još brže i više. Sve je bilo dobro dok Brunov stisak nije malo popustio u trenutku kad je nogama udario o deblo i prije nego se snašao tijelo mu se izvrnulo i on se stropoštao, a jedna mu noga zapne za rub kotača tako da je tresnuo potrbuške na zemlju uz mukli udarac.

Načas se sve zacrnilo, a onda ponovo razbistrilo. Upravo je sjeo, kad se guma vratila natrag i udarila ga u glavu pa je jauknuo i maknuo joj se s puta. Kad je ustao, osjetio je da ga ruka i noga jako bole, jer je pao baš na njih, ali nisu boljele tako jako da bi bile slomljene. Pregledao je ruku i bila je sva puna ogrebotina, a kad je

pogledao lakat vidio je gadnu posjekotinu. Noga je boljela još više i kad je spustio pogled prema koljenu, baš ispod ruba hlačica, ugledao je široku rasjekotinu koja kao da je čekala da je pogleda, jer čim se sva njegova pozornost usredotočila na nju, počela je prilično krvariti.

– Ajoj – reče Bruno naglas, piljeći u nju i pitajući se što da učini. No, nije se trebao dugo pitati, jer je ljuljačka koju je napravio bila na istoj strani kuće kao i kuhinja a Pavel, konobar koji mu je pomogao naći gumu, gulio je krumpire dok je stajao kraj prozora i vidio da se dogodila nezgoda. Kad je Bruno ponovo podigao pogled, ugledao je Pavela kako žuri prema njemu i tek kad je on došao, osjetio se dovoljno sigurnim da dopusti smušenosti koja ga je obavijala da ga potpuno obuzme. Malo se zaljuljao, ali nije pao na zemlju, jer ga je Pavel uhvatio i dignuo.

– Ne znam što se dogodilo – reče. – Uopće nije izgledalo opasno.

– Išao si previsoko – reče Pavel tihim glasom od kojeg se Bruno odmah osjeti sigurnim. – Vidio sam. Pomislio sa da je samo pitanje trenutka kad ćeš stradati.

– I jesam – reče Bruno.

– I jesi.

Pavel ga ponese tratinom prema kući, unese ga u kuhinju i posjedne na jedan od drvenih stolaca.

– Gdje je mama? – upita Bruno, ogledavajući se naokolo za prvom osobom koju je obično tražio kad bi doživio neku nezgodu.

– Nažalost, mama ti se još nije vratila – reče Pavel, koji je klečao na podu pred njim i pregledavao mu koljeno. – Samo sam ja ovdje.

– Što će se onda dogoditi? – upita Bruno, počinjući pomalo paničariti, što je osjećaj koji bi mogao potaknuti suze. – Mogao bih iskrvariti.

Pavel se blago osmijehne i odmahne glavom. – Nećeš iskrvariti – reče privlačeći hoklicu na koju položi Brunovu nogu. – Nemoj se micati. Tamo je kutija za prvu pomoć.

Bruno ga je promatrao dok se kretao po kuhinji i vadio zelenu kutiju za prvu pomoć iz kredenca te napunio zdjelicu vodom, koju je prvo probao prstom, da bude siguran kako nije prehladna.

– Hoću li morati u bolnicu? – upita Bruno.

– Ne, ne – reče Pavel kad je ponovo kleknuo, uranjajući suhu krpu u zdjelicu i nježno brišući Brunovo koljeno, što Bruna natjera da se trzne od boli, iako baš i nije jako boljelo. – To je mala posjekotina. Neće trebati ni šivati.

Bruno se namršti i nervozno ugrize za usnu dok je Pavel čistio ranu od krvi, a onda na nju prilično čvrsto pritisnuo drugu krpu i držao je nekoliko trenutaka. Kad ju je ponovo maknuo, nježno, krvarenje je prestalo pa on uzme malu bočicu zelene tekućine iz kutije za prvu pomoć i nanese je na ranu, što je poprilično zapeklo, tako da je Bruno nekoliko puta za redom brzo ponovio »au«.

– Nije tako strašno – reče Pavel, nježnim i blagim glasom. – Nemoj da ti bude još gore zamišljajući da te boli više nego što stvarno boli.

Bruno se to nekako učini razumnim pa se odupre porivu da ponovi »au«. Kad je Pavel namazao zelenu tekućinu, uzeo je zavoj iz kutije za prvu pomoć i stavio ga preko posjekotine.

– Evo – reče. – Je l' sad bolje?

Bruno kimne i malo se zastidi, jer se nije ponio onoliko odvažno koliko je želio. – Hvala – reče.

– Nema na čemu – reče Pavel. – Sad bi trebao ostati sjediti nekoliko trenutaka prije nego što ponovo počneš hodati. Da se rana opusti. I nemoj danas više ići ni blizu ljuljačke.

Bruno kimne i ostavi nogu ispruženu na hoklici, a Pavel ode do sudopera i vrlo pažljivo opere ruke, stržući ih čak žičanom četkicom ispod noktiju, nakon čega ih obriše i vrati se krumpirima.

– Hoćete li ispričati mami što se dogodilo? – upita Bruno, koji je proveo nekoliko minuta pitajući se hoće li ga smatrati herojem jer je pretrpio nezgodu ili nevaljalcem jer je sagradio smrtnu klopku.

– Mislim da će i sama vidjeti – reče Pavel, koji je sada donio mrkve na stol i sjeo preko puta Bruna i počeo ih guliti na neke stare novine.

– Valjda hoće – reče Bruno. – Možda će me htjeti odvesti liječniku.

– Mislim da neće – reče Pavel tiho.

– Nikad se ne zna – reče Bruno koji nije želio da njegova nezgoda bude tek tako zanemarena. (Napokon, to je bilo najuzbudljivije što mu se dogodilo otkako je došao ovamo.) – Možda je to gore nego što izgleda.

– Nije – reče Pavel, koji je, činilo se, jedva slušao što Bruno govori, jer su ga mrkve potpuno zaokupile.

– E pa, kako znate? – žustro upita Bruno, sve ljući unatoč činjenici da se radilo o istom onom čovjeku koji je došao da ga pokupi sa zemlje i koji ga je donio ovamo i pobrinuo se za njega. – Niste vi liječnik.

Pavel načas prestane guliti mrkve i pogleda Bruna preko stola, pognute glave, ali dignuta pogleda, kao da se pita što da kaže na takvu stvar. Uzdahne i činilo se da razmišlja podosta vremena prije nego što odgovori – Jesam.

Bruno ga iznenađeno pogleda. Ništa mu nije bilo jasno. – Ali vi ste konobar – reče poluglasno. – I gulite povrće za večeru. Kako možete biti i liječnik?

– Mladiću, – reče Pavel (a Bruno je cijenio činjenicu što je tako uljudan da ga zove »mladiću« umjesto »mališa« kao poručnik Kotler) – stvarno sam liječnik. Ako čovjek pogleda noću u nebo, to ga ne čini astronomom, znaš.

Bruno nije imao pojma što Pavel želi reći, ali nešto u tome što je rekao nagna ga da prvi put pomno pogleda Pavela. Bio je prilično malen muškarac i vrlo mršav, dugih prstiju i oštih crta lica. Bio je stariji od oca, ali mlađi od djeda, što je značilo da je prilično star, i premda ga Bruno nije nikada vidio prije dolaska u Aut-Šic, nešto na njegovu licu govorilo mu je da je nekada nosio bradu.

Ali sada ne.

– Ne razumijem – reče Bruno, želeći to sasvim razjasniti. – Ako ste liječnik, zašto poslužujete za stolom? Zašto ne radite u nekoj bolnici?

Pavel je dugo oklijevao prije nego što je odgovorio, i za to vrijeme Bruno je šutio. Nije bio siguran zašto, ali osjećao je da je pristojno pričekati da Pavel bude spreman za razgovor.

– Prije nego što sam došao ovamo bio sam u liječničkoj službi – reče konačno.

– Službi? – upita Bruno, koji nije poznavao taj izraz. – Znači, posluživali ste? Niste bili dobar liječnik?

Pavel se nasmiješi. – Bio sam vrlo dobar liječnik – reče. – Oduvijek sam želio biti liječnik. Otkad sam bio dječarac. Otkad sam bio tvojih godina.

– Ja želim biti istraživač – odvrati brzo Bruno.

– Nek' ti je sretno – reče Pavel.

– Hvala.

– Jesi li već nešto otkrio?

– Tamo u Berlinu, u našoj kući bilo je mnogo toga za istraživanje – prisjeti se Bruno. – Ali, naravno, to je bila velika kuća, veća nego što si možete zamisliti pa je bilo mnogo mjesta za istražiti. Ovdje nije isto.

– Ovdje ništa nije isto – složi se Pavel.

– Kad ste vi došli u Aut-Šic? – upita Bruno.

Pavel načas odloži mrkvu i nož za guljenje i razmisli. – Mislim da sam oduvijek ovdje – konačno reče tihim glasom.

– Ovdje ste odrasli?

– Ne – reče Pavel odmahujući glavom. – Ne, nisam.

– Ali rekli ste...

Prije nego što je mogao nastaviti izvana se začuje majčin glas. Čim ju je čuo, Pavel brzo skoči sa stolca i vrati se do sudopera s mrkvama i nožem za guljenje i novinama punim guljotina, okrene Brunu leđa, obori glavu i zašuti.

– Što ti se to zaboga dogodilo? – upita mama kad se pojavila u kuhinji i sagnula da pregleda zavoj na Brunovoj posjekotini.

– Napravio sam ljuljačku i onda s nje pao – objasni Bruno. – I onda me je ljuljačka udarila u glavu i skoro sam se onesvijestio, ali je Pavel izašao i odnio me unutra i sve počistio i stavio zavoj i jako je peklo, ali nisam plakao. Nisam zaplakao nijedanput, zar ne, Pavel?

Pavel se malo okrene prema njima, ali ne podigne glavu. – Rana je očišćena – reče tiho, ne odgovorivši na Brunovo pitanje. – Nema razloga za zabrinutost.

– Sada idi u svoju sobu, Bruno – reče mama, koja je djelovala kao da joj je izrazito neugodno.

– Ali ja...

– Nemoj se prepirati samnom. Idi u svoju sobu! – naredi mu i Bruno se spusti sa stolca, oslanjajući se na nogu koju je odlučio zvati ranjenom i to ga malo zaboli. Okrene se i izađe iz kuhinje, ali je ipak uspio čuti kako mama zahvaljuje Pavelu dok je išao prema stubama i to ga razveseli, jer je svima moralo biti očito da bi on, da nije bilo Pavela, nasmrt iskrvario.

Čuo je još nešto prije nego što se popeo, a to je bila mamina zadnja rečenica konobaru koji je tvrdio da je liječnik.

– Ako zapovjednik pita, reći ćemo da sam ja uredila Bruna.

To se Brunu činilo užasno sebično, jer si je mama pripisala zasluge za nešto što nije učinila.

Osmo poglavlje

Zašto je baka bijesno izjurila van

Dvoje ljudi koji su Brunu najviše nedostajali bili su djed i baka. Živjeli su zajedno u malom stanu blizu štandova s voćem i povrćem, a nekako u vrijeme kad se Bruno preselio u Aut-Šic, djed je bio na pragu sedamdeset treće godine i, što se Bruna tiče, to ga je činilo malne najstarijim čovjekom na svijetu. Jednog poslijepodneva Bruno je izračunao da kad bi ponovo proživio svoj cijeli život osam puta, još bi bio godinu dana mlađi od djeda.

Djed je proveo gotovo cijeli život vodeći restoran u središtu grada i jedan od njegovih namještenika bio je otac Brunovog prijatelja Martina, koji je tamo bio kuhar. Iako djed više nije kuhao ili posluživao kod stolova, provodio je većinu vremena u restoranu, sjedeći za šankom poslijepodne, razgovarajući s gostima, večerajući, ostajući tamo do zatvaranja, zabavljajući se s prijateljima.

Baka nikada nije izgledala stara u usporedbi s bakama ostalih dječaka. Ustvari, kad je Bruno saznao koliko stvarno ima godina – šezdeset dvije – bio je osupnut. Upoznala je djeda kad je bila mlada, nakon jednog od svojih koncerata i nekako ju je nagovorio da se uda za njega unatoč svim njegovim manama. Imala je dugu riđu kosu, iznenađujuće sličnu kosi svoje snahe, i zelene oči a tvrdila je da je to zato jer je negdje u njenoj obitelji bilo irske krvi. Bruno je uvijek znao kad su se obiteljske zabave zahuktale, jer bi se baka vrzerala kraj klavira dok netko ne bi sjeo za klavir i zamolio je da pjeva.

– Kako molim? – uvijek bi uzviknula, stavivši ruku na prsa kao da joj sama pomisao na to oduzima dah. – Željeli biste pjesmu? Ma, ne mogu nikako. Žao mi je, mladiću, ali moji pjevački dani su odavno prošli.

– Pjevaj! Pjevaj! – svi bi na zabavi povikali i nakon prikladne stanke, ponekad i deset ili dvanaest sekundi, konačno bi popustila i okrenula se prema mladiću za klavirom i rekla brzo i s humorom:

– *La Vie en Rose*, E-mol. I pokušajte pratiti promjene.

Bakino pjevanje uvijek je bilo vrhunac zabave u Brunovoj kući, što se iz nekog razloga uvijek nekako podudaralo s trenutkom u kojem se mama premještala iz središta zabave u kuhinju, zajedno s nekim od svojih prijatelja. Otac je uvijek ostajao slušati, a i Bruno, jer je obožavao čuti kako se bakin glas prolama punom snagom i upijati pljesak gostiju na kraju. Osim toga, od *La Vie en Rose* uvijek bi ga prolazili trnci i dlačice na šiji bi mu se nakostriješile.

Baka je voljela misliti da će je Bruno ili Gretel slijediti na pozornici i svakog Božića i za svaku rođendansku zabavu smislila bi mali igrokaz za njih troje da ga izvedu za mamu, oca i djeda. Sama bi napisala igrokaz i prema Brunovu mišljenju, uvijek bi sebi udijelila najbolje rečenice, ali ga to nije previše smetalo. U igrokazu je uvijek negdje bila i pjesma – *Željeli biste pjesmu?* upitala bi prvo – i prilika da Bruno izvede neki mađioničarski trik, a Gretel plesnu točku. Igrokaz bi uvijek završio Brunovim recitiranjem neke dugačke pjesme jednog od velikih pjesnika, čije je riječi vrlo teško razumio, ali koje su nekako zvučale sve ljepše što ih je dulje čitao.

Međutim, to nije bio najbolji dio tih malih predstava. Najbolje je bilo to da je baka radila kostime za Bruna i Gretel. Bez obzira na ulogu, bez obzira koliko malo teksta imao u usporedbi sa sestrom ili bakom, Bruno je uvijek završio odjeven kao princ, ili arapski šejk ili jednom prilikom čak kao rimski gladijator. Bilo je kruna, a kad nije bilo kruna, bilo je kopalja. A kad nije bilo kopalja, bilo je bičeva ili turbana. Nitko nije nikada znao što će baka iduće smisliti, ali tjedan dana prije Božića Bruno i Gretel svakodnevno su pozivani u njen dom na probe.

Naravno, posljednji igrokaz koji su izveli završio je katastrofalno i Bruno ga se još uvijek sjećao s tugom, iako nije bio sasvim siguran što je prouzročilo svađu.

Nekih tjedan dana prije, u kući je vladalo veliko uzbuđenje što je imalo neke veze s činjenicom da su Maria, kuharica i domar Lars, kao i svi vojnici koji su dolazili i odlazili, kako je to Bruno vidio, kao da je to njihova kuća, a ne njegova, oca sada morali oslovljavati sa »Zapovjedniče«. Uzbuđenje je trajalo tjednima. Prvo su Furor i lijepa plavuša došli na večeru, što je zaustavilo sva zbivanja u kući, a onda je došla ta nova stvar s oslovljavanjem oca sa »Zapovjedniče«. Mama je rekla Brunu da čestita ocu i on je to učinio, iako – ako je želio biti iskren prema samom sebi (a to je uvijek pokušavao biti) – nije baš bio sasvim siguran na čemu mu čestita.

Na Božić otac je odjenuo svoju novu novcatu uniformu, onu uštirkanu i uglačanu što ju je sada svakodnevno nosio, i cijela obitelj zapljeskala je kad se prvi put pojavio u njoj. Bila je uistinu posebna. U usporedbi s drugim vojnicima koji su dolazili i odlazili on se isticao i činilo se da ga još više poštuju sada kada ju je imao. Mama mu je

prišla, poljubila u obraz i rukom prešla preko prednjice uniforme, izjavivši kako je, prema njenom mišljenju, tkanina vrlo fina. Bruno je bio naročito impresioniran svim ukrasima na odori, a dozvolili su mu da nakratko nosi kapu, pod uvjetom da mu ruke budu čiste kad je stavlja na glavu.

Djed se vrlo ponosio sinom kad ga je vidio u novoj uniformi, ali baka jedina nije izgledala oduševljeno. Nakon što je bila poslužena večera i nakon što su ona i Gretel i Bruno izveli svoju najnoviju predstavu, sjela je, tužna, na jedan od naslonjača i pogledala oca, odmahnuvši glavom kao da za nju predstavlja strašno razočaranje.

– Pitam se je li ovo u čemu sam pogriješila s tobom, Ralfe – rekla je. – Pitam se, jesu li sve one predstave na koje sam te natjerala dovele do ovog. Da se odijevaš kao marioneta.

– Daj, mama – rekao je otac pomirljivo. – Znaš da sada nije pravi trenutak.

– Stojiš u toj uniformi – nastavila je – kao da te čini nečim posebnim. Uopće se ne brineš što ustvari znači. Što predstavlja.

– Nathalie, o tome smo već raspravljali – rekao je djed, iako su svi znali da je baka kad god je imala što reći uvijek našla način da to kaže, bez obzira na to koliko je to možda nepopularno.

– *Ti* si to raspravio, Matthias – rekla je baka. – Ja sam bila tek prazni zid kojem si upućivao riječi. Kao i uvijek.

– Ovo je zabava – rekao je otac, uzdahnuvši. – A i Božić je. Nemojmo kvariti stvari.

– Sjećam se kad je počeo Veliki rat – rekao je djed ponosno, piljeći u vatru i odmahujući glavom. – Sjećam se kad si došao kući i rekao nam da si stupio u vojsku, a ja sam bio siguran da ćeš nastradati.

– I nastradao je, Matthias – ustrajala je baka. – Ta pogledaj ga samo.

– A vidi te sada – nastavio je djed, ne obazirući se na nju. – Jako sam ponosan kad vidim kako si napredovao do tako odgovornog položaja. Kako pomažeš svojoj domovini da povрати ponos nakon svih velikih nepravdi što su joj nanesene. Kažnjavanja preko svake...

– Daj se samo poslušaj – povikala je baka. – Koji li je od vas dvojice blesaviji, pitam se.

– Ali Nathalie, – rekla je mama, pokušavajući malo smiriti situaciju – zar ne misliš da Ralf izgleda vrlo naočito u novoj uniformi?

– Naočito? – upitala je baka, nagnuvši se naprijed i pogledavši snahu kao da je izgubila pamet. – Naočito, kažeš? Neozbiljna djevojko! Zar misliš da je to važno na svijetu? Izgledati naočito?

– Izgledam li ja naočito u svojem kostimu šefa cirkusa? – upita Bruno, jer to je, naime, ono što je odjenuo za zabavu te večeri, crvenu-crnu uniformu šefa cirkusa, i bio je vrlo ponosan. Čim je to izrekao, požalio je, jer svi su odrasli pogledali u njegovom i Gretelinom smjeru, kao da su bili zaboravili da su i oni tamo.

– Djeco, gore – rekla je mama brzo. – Idite u svoje sobe.

– Ali ne želimo – pobunila se Gretel. – Zar se ne možemo igrati ovdje?

– Ne, djeco – ustrajala je mama. – Idite gore i zatvorite vrata za sobom.

– Vas vojnike jedino to i zanima – rekla je baka, uopće ne obraćajući pozornost na djecu. – Izgledati naočito u vašim divnim uniformama. Kočoperiti se i raditi strašne, strašne stvari koje radite. Sram me je. Ali krivim sebe, Ralf, ne tebe.

– Djeco, gore, smjesta! – rekla je mama, pljesnuvši rukama i ovog puta nisu imali drugog izbora nego da ustanu i poslušaju je.

Ali umjesto da odu ravno u sobe, zatvorili su vrata i sjeli na vrh stuba, pokušavajući čuti što su dolje govorili odrasli. Međutim, majčin i očev glas bio je prigušen i bilo ih je teško razumjeti, djeda se uopće nije čulo, dok je bakin glas bio iznenađujuće nejasan. Konačno, nakon nekoliko minuta, vrata su se bučno otvorila i Gretel i Bruno brzo su odjurili gore, dok je baka uzimala kaput s vješalice u predsoblju.

– Sram me je! – povikala je prije nego što je izašla. – Da će moj sin biti...

– Domoljub – povikao je otac, koji možda nikada nije naučio pravilo da se ne smije prekidati mamu.

– Domoljub, baš! – povikala je. – Ti ljudi, koje pozivaš na večeru u ovoj kući. Zlo mi je od toga. A kad te vidim u toj uniformi dođe mi da si iskopam oči! – dodala je prije nego što je bijesno izjurila iz kuće i zalupila vrata za sobom.

Bruno nije baš mnogo viđao baku nakon toga i nije čak imao ni priliku oprostiti se od nje prije nego što su se preselili u Aut-Šic, ali mnogo mu je nedostajala i odlučio joj je napisati pismo.

Tog dana sjeo je za stol s perom i papirom i napisao joj koliko je nesretan i koliko bi želio biti kod kuće u Berlinu. Rekao joj je o kući i vrtu i klupi s plaketom i visokoj ogradi i drvenim telegrafskim stupovima i balama bodljikave žice i tvrdom tlu između njih i baraka i malih zgrada i o dimnjacima i vojnicima, ali uglavnom o ljudima koji tamo žive i njihovim prugastim pidžamama i kapama, a onda joj je rekao koliko mu nedostaje i potpisao je pismo »s ljubavlju, tvoj unuk Bruno«.

Deveto poglavlje
Bruno se sjetio da je uživao
u istraživanju

Prilično dugo ništa se nije mijenjalo u Aut-Šicu. Bruno je i dalje morao trpjeti da se Gretel kad god je loše volje ne ponaša baš prijateljski prema njemu, što je bilo češće nego suprotno, jer je bila Beznadni Slučaj.

Još uvijek je čeznuo za tim da se vrate kući u Berlin, iako su sjećanja na to mjesto počela blijedjeti, i premda je to kanio, prošlo je nekoliko tjedana otkako je uopće pomislio poslati još jedno pismo djedu i baki, a kamoli stvarno sjeo i napisao ga.

Vojnici su još uvijek dolazili i odlazili svakog radnog dana u tjednu i održavali sastanke u očevoj radnoj sobi, u koju je i dalje bio ZABRANJEN PRISTUP STALNO BEZ IZNIMKE. Poručnik Kotler još uvijek je marširao naokolo u crnim čizmama kao da je najvažniji na svijetu i kad nije bio s ocem, stajao bi na prilaznom kolniku i razgovarao s Gretel, dok se ona histerično smijala i motala prstima kosu, ili po sobama šaputao nasamo s majkom.

Posluga je još uvijek dolazila i prala stvari, i mela stvari, i kuhala stvari, i čistila stvari, i posluživala stvari, i odnosila stvari, i šutjela osim ako je se oslovljavalo. Maria je još uvijek provodila većinu vremena pospremajući i pazeći da svaki komad odjeće što ga Bruno trenutno ne nosi bude uredno složen u ormaru. A Pavel je još uvijek dolazio u kuću svako poslijepodne guliti krumpire i mrkve i poslije bi odjenuo svoj bijeli kaputić i posluživao večeru. (S vremena na vrijeme Bruno bi opazio da Pavel letimično pogledava u smjeru njegova koljena, gdje se vidio sićušni ožiljak od nezgode s ljuljačkom, ali osim toga nikada nisu razgovarali jedan s drugim.)

Ali onda su se stvari promijenile. Otac je odlučio kako je vrijeme da se djeca vrate učenju i, premda se Brunu činilo smiješnim da se nastava održava kad ima samo dvoje učenika za poduku, mama i tata su se složili da će učitelj dolaziti svakog dana i ispuniti im jutro i poslijepodnevna satovima. Nekoliko jutara kasnije muškarac, koji se zvao Herr Liszt, dokloparao je na svom biciklu po kolnom prilazu i opet je počela škola. Brunu je Herr Liszt bio zagonetka. Iako je većinu vremena bio sasvim prijateljski nastrojen, nikada ne dižući ruku na njega kao što je to činio stari učitelj u Berlinu, nešto u njegovim očima davalo je Brunu do znanja kako u njemu postoji neki gnjev što samo čeka da izađe.

Herr Liszt naročito je volio povijest i zemljopis, dok se Brunu više sviđalo čitanje i crtanje.

– Te su ti stvari beskorisne – uporno je tvrdio učitelj. – Dobro razumijevanje društvenih znanosti daleko je važnije u današnje vrijeme.

– U Berlinu baka nam je uvijek dozvoljavala da nastupamo u igrokazima – primijeti Bruno.

– Baka ti nije bila učiteljica, zar ne? – upita Herr Liszt. – Bila ti je baka. A ja sam tvoj učitelj pa ćeš učiti stvari za koje ja kažem da su važne, a ne samo one koje voliš.

– Ali, zar knjige nisu važne? – upita Bruno.

– Knjige o stvarima koje su bitne u svijetu, naravno – objasni Herr Liszt. – Ali ne knjige s pričama. Ne knjige o stvarima koje se nikada nisu dogodile. Koliko uostalom poznaješ svoju povijest, mladiću? – (Za pohvalu, Herr Liszt je Bruna oslovljavao s »mladiću« poput Pavela, a ne kao poručnik Kotler.)

– Pa, znam da sam rođen petnaestog travnja tisuću devetsto trideset četvrte... – reče Bruno.

– Ne *svoju* povijest – prekine ga Herr Liszt. – Ne svoju osobnu povijest. Mislio sam na povijest onog tko si, odakle potičeš. Obiteljsko nasljeđe. Očevinu.

Bruno se namršti i razmisli o tome. Nije baš bio siguran da otac ima neke posjede, jer premda je kuća u Berlinu bila velika i udobna, oko nje nije bio neki prostran vrt. A bio je dovoljno star da zna kako Aut-Šic ne pripada njima, unatoč svoj onoj zemlji uokolo. – Ne baš mnogo – konačno prizna. – Iako znam prilično o srednjem vijeku. Volim priče o vitezovima, pustolovinama i istraživanjima.

Herr Liszt zašišti kroz zube i ljutito odmahne glavom. – Upravo zato sam ovdje, da to promijenim – reče zloslutnim glasom. – Da ti izvučem glavu iz tvojih knjiga s pričama i da te naučim o tome odakle potičeš. O velikim nepravdama koje su ti nanesene.

Bruno kimne i to mu se učini prilično zgodnim, jer je pretpostavljao da će konačno dobiti neko objašnjenje o tome zašto su bili natjerani napustiti svoju udobnu kuću i doći na ovo strašno mjesto, što je bila valjda najveća nepravda koja mu je ikada nanesena u njegovom kratkom životu.

Sjedeći u svojoj sobi nekoliko dana kasnije, Bruno je počeo razmišljati o svim stvarima koje je volio raditi kod kuće a nije mogao raditi otkako je došao u Aut-Šic. Većina se svodila na one koje nije mogao raditi, jer nije imao nikakve prijatelje s kojima bi se igrao, a bilo je jasno da se Gretel nikada neće igrati s njim. Ali postojala je jedna stvar koju je mogao raditi sâm i koju je stalno radio u Berlinu, a to je bilo istraživanje.

– Kad sam bio mali – rekao je Bruno sam sebi – uživao sam u istraživanju. A to je bilo u Berlinu, gdje sam sve poznavao i gdje sam sve što sam želio mogao naći s povezom na očima. Ovdje nisam nikada uistinu istraživao. Možda je vrijeme da počnem.

I tada, prije nego što se mogao predomisliti, Bruno skoči s kreveta i potraži u ormaru kaput i stare čizme, odjeću za koju je mislio da bi je odjenuo pravi istraživač, i pripremi se da izađe iz kuće.

Nije imalo nikakvog smisla istraživati u kući. Ta nije to bila kuća poput one u Berlinu, koja je, koliko se još sjećao, imala stotine kutaka i čudnih sobica a da i ne spominje pet razina, ako se ubroji podrum i mala soba na vrhu, s prozorom kroz koji je vidio ako se popeo na prste. Ne, ovo je bila očajna kuća za istraživanje. Da bi se istraživalo, trebalo je izaći.

Već mjesecima je Bruno kroz prozor svoje sobe gledao vrt i klupu s plaketom, visoku ogradu i drvene telegrafске stupove i sve druge stvari o kojima je pisao baki u zadnjem pismu. I koliko god gledao ljude, razne ljude u prugastim pidžamama, nije mu palo na pamet da se zapita o čemu se tu radi.

Kao da se radilo o potpuno drugom gradu, gdje ljudi žive i rade uz kuću u kojoj on živi. A jesu li bili baš toliko različiti? Svi ljudi u logoru nosili su istu odjeću, one pidžame i prugaste platnene kape, a svi koji su tumarali po njihovoj kući (osim mame, Gretel i njega) nosili su uniforme različite kakvoće i ukrasa s jarkim crveno-crnim trakama na rukavu, i kape, i šljemove, i nosili su pištolje, i uvijek izgledali strašno strogo, kao da je to sve uistinu jako važno i nitko ne smije pomisliti kako nije.

U čemu je točno razlika, pitao se. I tko je odlučio koji će ljudi nositi prugaste pidžame, a koji uniforme?

Naravno, ponekad te bi se dvije skupine pomiješale. Često je vidio ljude sa svoje strane ograde na drugoj strani ograde i kad je gledao

bilo je jasno tko je glavni. Ljudi u pidžamama bi skočili u stav »mirno« kad god bi se vojnici približili a ponekad bi pali na tlo i ponekad se čak ne bi niti digli pa su ih morali odnijeti.

Čudno je da nikada nisam razmišljao o tim ljudima, pomisli Bruno. I čudno je kad pomisliš koliko puta vojnici idu tamo, a čak je vidio i oca tamo mnogo puta, a da nitko od njih nije nikada bio pozvan u kuću.

Ponekad, ne često, ali ponekad, nekolicina vojnika ostala bi na večeri, a kad se to događalo posluživalo bi se mnogo pjenušavog pića i čim bi Gretel i Bruno stavili zadnji zalogaj hrane u usta poslali bi ih u njihove sobe i onda bi u prizemlju bilo mnogo galame i groznog pjevanja. Ocu i majci očito se sviđalo društvo vojnika, Bruno je to vidio. Ali ni jedan jedincati put nisu pozvali nekog od ljudi u prugastoj pidžami na večeru.

Izašavši iz kuće, Bruno ju je zaobišao i pogledao prema prozoru svoje sobe, koji odavde dolje više nije izgledao onako visoko. Vjerojatno bi se s njega moglo skočiti a da se pritom ne ozlijediš naročito, pomislio je, premda nije mogao ni zamisliti okolnosti u kojima bi pokušao takvu idiotsku stvar. Možda kad bi se kuća zapalila a on bi bio zarobljen unutra, ali bi čak i onda to bilo riskantno.

Pogleda nadesno dokle mu je pogled sezao, a visoka ograda se protezala unedogled na suncu i bilo mu je drago da je tako jer je to značilo da ne zna što je dalje i da može hodati i saznati, a to je baš ono što jest istraživanje. (Barem ga je nešto dobro Herr Liszt naučio na satovima povijesti: o ljudima poput Kristofora Kolumba ili Ameriga Vespuccija; o ljudima s tako uzbudljivim pričama i zanimljivim životom da je to samo učvrstilo u Brunovim mislima želju da bude poput njih kad naraste.)

Prije nego što se uputi u tom smjeru, trebalo je ipak istražiti još jednu jedinu stvar a to je bila klupa. Sve ove mjesece gledao ju je i piljio izdaleka u plaketu i zvao je »klupa s plaketom«, ali još uvijek nije znao što tamo piše. Pogledavši lijevo i desno da se uvjeri kako nitko ne dolazi, potrči prema njoj i zaškilji dok je čitao. Bila je to tek mala brončana plaketa i Bruno je tiho čitao sam sebi.

Darovano prilikom otvorenja... Zastao je. ...logora Aut-Šic, nastavio je, spetljavši se kao i uvijek kod imena. Lipanj tisuću devetsto četrdesete.

Ispruži ruku i dotakne je na tren, ali bronca je bila vrlo hladna pa brzo povuče prste prije nego što je duboko udahnuo i započeo svoje putovanje. Jedina stvar o kojoj je Bruno pokušao ne misliti bila je da su mu majka i otac bezbroj puta rekli kako ne smije hodati u ovom smjeru, kako ne smije ići ni blizu ogradi ili logoru i naročito da je zabranjeno istraživati u Aut-Šicu.

BEZ IZNIMKE.

Deseto poglavlje

Točkica koja je postala mrlja koja je postala oblik koji je postao lik koji je postao dječak

Brunu je za hodanje uz ogradu trebalo mnogo više vremena nego što je očekivao; činilo se da se proteže kilometrima. Hodao je i hodao i kad bi se okrenuo i pogledao kuću u kojoj je živio postajala je sve manja i manja da bi se konačno sasvim izgubila iz vida. Čitavo to vrijeme nije vidio nikoga nigdje blizu ograde; niti je našao neka vrata kroz koja bi mogao ući i počeo se pribojavati da će se njegovo istraživanje pokazati sasvim neuspješnim. Ustvari, iako se ograda nastavljala dokle god je dopirao pogled, barake i zgrade i dimnjaci nestajali su u daljini iza njega i činilo se da ga ograda dijeli samo od praznog prostora.

Nakon što je hodao gotovo sat vremena i počeo pomalo osjećati glad, pomisli kako je to možda dovoljno istraživanja za jedan dan i kako bi bilo dobro da krene natrag. Međutim, baš u tom trenutku neka mala točkica pojavi se u daljini i on stisne oči da bi vidio što je to. Sjeti se knjige u kojoj je čitao kako se neki čovjek izgubio u pustinji i kako je, jer nekoliko dana nije imao hrane i vode, počeo zamišljati da vidi predivne restorane i goleme fontane, ali kad je pokušao jesti ili piti oni bi iščezli u ništavilo, u šaku pijeska. Pitao se ne događa li se to sad njemu.

Ali dok je to mislio, noge su ga nosile, korak po korak sve bliže točkici u daljini što je u međuvremenu postala mrlja, a zatim obećavala da će postati slična nekom obliku. A ubrzo nakon toga oblik je postao lik. I tada, kad je Bruno došao još bliže, vidio je da to nije točkica, niti mrlja, niti oblik, niti lik, nego neka osoba.

Ustvari, bio je to neki dječak.

Bruno je pročitao dovoljno knjiga o istraživačima da zna kako nikada ne možeš biti siguran što ćeš naći. Većinom bi nabasali na nešto zanimljivo što je bilo tamo, gledalo svoja posla i čekalo da ga otkriju (kao Amerika). Drugi put bi, pak, otkrili nešto što bi bilo najbolje ostaviti na miru (kao mrtvog miša straga u ormaru).

Dječak je pripadao prvoj kategoriji. On je bio tamo, gledao svoja posla i čekao da ga otkriju.

Bruno je usporio kad je vidio točkicu koja je postala mrlja koja je postala oblik koja je postala lik koji je postao dječak. Iako ih je dijelila ograda, znao je da s nepoznatim ljudima treba uvijek paziti i da im uvijek treba prići s oprezom. I tako nastavi hodati i ubrzo se našu licem u lice.

– Zdravo – reče Bruno.

– Zdravo – reče dječak.

Dječak je bio manji od Bruna i sjedio je na zemlji žalosna izraza lica. Bio je odjeven u istu prugastu pidžamu koju su imali svi ljudi s druge strane ograde i prugastu kapu na glavi. Nije imao ni cipele ni čarape i noge su mu bile prilično prljave. Na ruci je imao traku sa zvijezdom.

Kad je Bruno prišao dječaku, on je sjedio prekriženih nogu na zemlji i piljio u prašinu pred sobom. Međutim, ubrzo je dignuo pogled i Bruno mu ugleda lice. A bilo je to čudno lice. Koža mu je bila gotovo sive boje, ali Bruno još nikada nije vidio baš takvu sivu boju. Imao je vrlo velike oči i bile su boje karamela; bjeloočnice su bile vrlo bijele i kad ga je dječak pogledao, Bruno je vidio samo golema dva tužna oka kako gledaju u njega.

Bruno je bio siguran da još nikada u životu nije vidio mršavijeg i tužnijeg dječaka, ali odluči s njim porazgovarati.

– Istražujem – reče.

– Da? – reče mali dječak.

– Da. Već skoro dva sata.

Strogo uzevši, to nije bila istina. Bruno je istraživao malo više od jednog sata, ali nije mislio da je malo pretjerivanja nešto loše. Nije to bilo baš isto kao laganje, a činilo ga je pustolovnijim nego što je to stvarno bio.

– Jesi li išta našao? – upita dječak.

– Vrlo malo.

– Baš ništa?

– Pa, našao sam tebe – reče Bruno, nakon nekoliko sekundi.

Promatrao je dječaka i razmišljao o tome da ga upita zašto izgleda tako tužno, ali oklijevao je jer je mislio da bi to moglo biti nepristojno. Znao je da ponekad ljudi koji su tužni ne žele da ih se o tome pita; ponekad bi sami ponudili informaciju, a ponekad ne bi mjesecima prestajali o tome govoriti, ali ovog puta Bruno pomisli kako bi trebao pričekati prije nego što išta kaže. Nešto je otkrio tijekom istraživanja i sada, kada konačno razgovara s nekim s druge strane ograde, činilo mu se kako bi bila dobra ideja da tu priliku što bolje iskoristi.

Sjeo je na zemlju sa svoje strane ograde i prekrižio noge poput malog dječaka pa poželi da je donio malo čokolade ili možda kolača

koje bi mogli podijeliti.

– Stanujem u onoj kući s ove strane ograde – reče Bruno.

– Stvarno? Vidio sam tu kuću jedanput izdaleka, ali nisam tebe vidio.

– Moja soba je na prvom katu – reče Bruno. – Iz nje vidim točno preko ograde. Inače, zovem se Bruno.

– Ja sam Šmuel – reče mali dječak.

Bruno napravi grimasu, jer nije bio siguran da je dobro čuo malog dječaka. – Kako si rekao da se zoveš? – upita.

– Šmuel – reče mali dječak, kao da je to najprirodnija stvar na svijetu. – A kako si *ti* rekao da se zoveš?

– Bruno – reče Bruno.

– Nikad nisam čuo to ime – reče Šmuel.

– A ja nikada nisam čuo tvoje ime – reče Bruno. – Šmuel. – Razmislio je o tome. – Šmuel – ponovi. – Sviđa mi se kako zvuči kad ga izgovorim. Šmuel. Zvuči kao kad puše vjetar.

– Bruno – reče Šmuel, kimajući zadovoljno glavom. – Da, mislim da se i meni sviđa tvoje ime. Zvuči kao kad netko trlja ruke da ih ugrije.

– Nisam nikada sreo nikoga tko se zove Šmuel – reče Bruno.

– S ove strane ima na desetke Šmuela – reče mali dječak. – Vjerojatno stotine. Rado bih imao ime koje je samo moje.

– Ja nisam upoznao nikoga tko se zove Bruno – reče Bruno. – Osim mene, naravno. Možda sam jedan jedini.

– Onda imaš sreću – reče Šmuel.

– Valjda. Koliko godina imaš? – upita.

Šmuel razmisli o tome i pogleda prste, a oni su se micali, kao da pokušava računati.

– Devet – reče. – Rodio sam se petnaestog travnja tisuću devetsto trideset četvrte.

Bruno ga iznenađeno pogleda. – Što si rekao?

– Rekao sam da sam se rodio petnaestog travnja tisuću devetsto trideset četvrte.

Bruno razrogači oči i usta mu poprime oblik slova O. – Ne vjerujem – reče.

– Zašto mi ne bi vjerovao? – upita Šmuel.

– Ne – reče Bruno, žustro odmahujući glavom. – Ne mislim reći da tebi ne vjerujem. Hoću reći samo da sam iznenađen. Jer je i *moj*

rođendan petnaestog travnja. I rođen sam tisuću devetsto trideset četvrte. Rođeni smo istoga dana.

Šmuel razmisli o tome. – Znači, i ti imaš devet godina – reče.

– Da. Nije li to čudno?

– Vrlo čudno – reče Šmuel. – Jer s ove strane ograde možda ima na desetke Šmuela, ali mislim da još nikada nisam upoznao nekog tko ima rođendan kad i ja.

– Mi smo kao blizanci – reče Bruno.

– Donekle – složi se Šmuel.

Bruno se odjednom osjeti vrlo sretan. U glavi mu se stvori slika Karla i Daniela i Martina, njegova tri doživotno najbolja prijatelja i sjeti se kako su se dobro zabavljali u Berlinu pa shvati koliko je bio osamljen u Aut-Šicu.

– Imaš li mnogo prijatelja? – upita Bruno, nakrivivši malo glavu dok je čekao odgovor.

– O, da – reče Šmuel. – Pa, onako.

Bruno se namršti. Nadao se da će Šmuel možda reći kako nema pa bi im to bilo nešto zajedničko. – *Bliskih* prijatelja? – upita.

– Pa ne, ne baš jako bliskih – reče Šmuel. – Ali ima nas puno, mislim dječaka naših godina, s ove strane ograde. No puno se svađamo. Zato sam i došao ovamo. Da budem sâm.

– To je tako nepravedno – reče Bruno. – Ne shvaćam zašto sam ja morao zapeti s ove strane ograde gdje nema nikoga s kim se mogu razgovarati i igrati, a ti imaš na desetke prijatelja i vjerojatno se svaki dan igraš satima. Morat ću porazgovarati s ocem o tome.

– Odakle si ti došao ovamo? – upita Šmuel, stisnuvši oči i zagledavši se znatiželjno u Bruna.

– Iz Berlina.

– Gdje je to?

Bruno otvori usta da odgovori, ali shvati da baš nije sasvim siguran.

– U Njemačkoj, naravno – reče. – Ti nisi iz Njemačke?

– Ne, ja sam iz Poljske – reče Šmuel.

Bruno se namršti. – Zašto onda govoriš njemački? – upita.

– Jer si rekao zdravo na njemačkom. Pa sam odgovorio na njemačkom. Govoriš li poljski?

– Ne – reče Bruno, smijući se nervozno. – Ne poznam nikog tko govori dva jezika. A naročito ne naših godina.

– Moja mama je učiteljica u školi i naučila me njemački – objasni Šmuel. – Ona govori i francuski. I talijanski. I engleski. Vrlo je pametna. Ja ne govorim francuski ili talijanski, ali rekla je da će me naučiti engleski jednog dana, jer ću ga možda trebati znati.

– Poljska – reče Bruno zamišljeno, važući riječi na jeziku. – To nije tako dobro kao Njemačka, ne?

Šmuel se namršti. – Zašto nije? – upita.

– Pa, jer Njemačka je najveća od svih zemalja – odgovori Bruno, sjetivši se nečeg što je čuo mnogo puta kad su otac i djed razgovarali. – Mi smo nadmoćni.

Šmuel ga je promatrao, ali nije ništa rekao i Bruno osjeti snažnu želju da promijeni temu jer čim ih je izgovorio riječi mu nisu zvučale baš dobro a posljednje što je želio bilo je da Šmuel pomisli kako je neljubazan.

– A gdje je uopće Poljska? – upita nakon nekoliko trenutaka.

– Pa, u Europi – reče Šmuel.

Bruno se pokušava sjetiti zemalja o kojima je učio na nedavnim satovima zemljopisa Herr Liszta. – Jesi li ikada čuo za Dansku? – upita.

– Ne – reče Šmuel.

– Mislim da je Poljska u Danskoj – reče Bruno, postajući sve zbunjeniji, iako se trudio da zvuči pametno. – Jer to je udaljeno kilometre i kilometre – doda zbog jačeg učinka.

Šmuel ga pomno pogleda i dva puta otvori i zatvori usta, kao da pažljivo bira riječi. – Ali ovo je Poljska – konačno izusti.

– Stvarno? – upita Bruno.

– Da, stvarno. A Danska je daleko i od Poljske i od Njemačke.

Bruno se namršti. Čuo je o svim tim mjestima, ali mu je uvijek bilo teško posložiti ih u glavi. – Mda – reče. – Ali sve je to relativno, zar ne? Mislim, udaljenost. – Poželi da se maknu s te teme, jer je počeo misliti kako je potpuno u krivu i odmah odluči da će ubuduće posvetiti više pozornosti satovima zemljopisa.

– Nisam nikad bio u Berlinu – reče Šmuel.

– A ja mislim da nisam nikada bio u Poljskoj, prije nego što sam došao ovamo – reče Bruno, što je bila istina, jer stvarno nije bio. – Naravno, ako ovo uopće jest Poljska.

– Siguran sam da je – reče Šmuel tiho. – Iako baš nije njen lijepi dio.

– Nije.

– Tamo odakle sam ja mnogo je ljepše.

– Sigurno nije lijepo kao u Berlinu – reče Bruno. – U Berlinu smo imali veliku kuću na pet razina, ako se broje podrum i sobica na vrhu s prozorom. I bilo je krasnih ulica i dućana i štandova s povrcem i mnogo kafića. Ali ako ikada budeš išao tamo, ne bih ti preporučio hodati gradom u subotu popodne jer ima puno previše ljudi i guraju te s lijeva i desna. A i bilo je mnogo ljepše prije nego što su se stvari promijenile.

– Kako to misliš? – upita Šmuel.

– Pa, bilo je vrlo mirno – objasni Bruno, koji nije volio govoriti o tome kako su se stvari promijenile. – I mogao sam čitati navečer u krevetu. Ali sada je ponekad vrlo bučno i zastrašujuće i moramo ugasiti sva svjetla kad se smrači.

– Tamo odakle sam ja mnogo je ljepše nego u Berlinu – reče Šmuel, koji nikada nije bio u Berlinu. – Svi se tamo ponašaju vrlo prijateljski i imamo mnogo ljudi u obitelji, a i hrana je puno bolja.

– Onda se moramo složiti o tome da se ne slažemo – reče Bruno, koji se nije želio svađati sa svojim novim prijateljem.

– Može – reče Šmuel.

– Voliš li ti istraživati? – upita Bruno.

– Nisam to nikada radio – prizna Šmuel.

– Kad odrastem bit ću istraživač – reče Bruno, brzo kimnuvši. – Zasadu mogu uglavnom samo čitati o istraživačima, ali to bar znači da, kad postanem istraživač, neću raditi pogreške koje su oni radili.

Šmuel se namršti. – Kakve pogreške? – upita.

– O, bezbrojne pogreške – objasni Bruno. – Kod istraživanja je bitno znati je li ono što si našao vrijedno nalaženja. Neke stvari su samo tamo i gledaju svoja posla i čekaju da ih se otkrije. Poput Amerike. A neke stvari je najbolje ostaviti na miru. Poput mrtvog miša straga u ormaru.

– Mislim da ja spadam u prvu vrstu – reče Šmuel.

– Da – odgovori Bruno. – Mislim da spadaš. Mogu li te nešto pitati? – doda Bruno nakon nekoliko sekundi.

– Možeš – reče Šmuel.

Bruno razmisli. Želio je sročiti pitanje savršeno točno.
– Zašto s one strane ograde ima tako puno ljudi? – upita. – I što vi svi radite tamo?

Jedanaesto poglavlje

Furor

Nekoliko mjeseci prije, upravo nakon što je otac dobio novu uniformu što je značilo da ga svi moraju zvati »Zapovjedniče« i upravo prije nego što je Bruno došao kući i našao Mariu kako pakira njegove stvari, otac je jedne večeri stigao kući vrlo uzbuđen, što uopće nije bilo njemu nalik, i umarširao u dnevnu sobu, gdje su mama, Bruno i Gretel sjedili i čitali svaki svoju knjigu.

– Četvrtak navečer – izjavio je. – Ako imamo ikakve planove u četvrtak navečer, moramo ih otkazati.

– Ti promijeni svoje planove, ako želiš – reče mama – ali ja sam se dogovorila da ću ići u kazalište s...

– Furor ima nešto što želi sa mnom raspraviti – reče otac, kojemu je bilo dozvoljeno prekinuti mamu, za razliku od svih drugih. – Danas popodne su me nazvali. Jedino vrijeme kad može je četvrtak navečer i pozvao se na večeru.

Mamine oči su se razrogačile i usta su joj oblikovala slovo O. Bruno se zagleda u nju i upita se izgleda li on tako kad ga nešto iznenadi.

– Šališ se – reče mama, malo problijedivši. – Dolazi ovamo? U našu kuću?

Otac kimne. – U sedam sati – reče. – Moramo smisliti nešto posebno za večeru.

– Ajoj – reče mama, a oči su joj se brzo micale amo-tamo dok je pomišljala na sve što treba napraviti.

– Tko je Furor? – upita Bruno.

– Pogrešno to izgovaraš – reče otac, izgovorivši mu to točno.

– Furor – ponovi Bruno, pokušavajući točno pogoditi, ali bezuspješno.

– Ne – reče otac – F... joj, nema veze!

– Pa, tko je on? – ponovo upita Bruno.

Otac ga je zapanjeno gledao. – Znaš savršeno dobro tko je Furor – reče.

– Ne znam – reče Bruno.

– On vodi državu, idiote – reče Gretel, praveći se važna, kako to već sestre rade. (Upravo je zbog takvih stvari bila Beznadan Slučaj.)

– Zar ne čitaš novine?

– Molim te, nemoj zvati brata idiotom – reče mama.

– Mogu li ga zvati glupanom?

– Draže bi mi bilo kad ne bi.

Gretel sjedne, razočarana, ali ipak Brunu isplazi jezik.

– Dolazi li sam? – upita mama.

– Zaboravio sam pitati – reče otac. – Ali pretpostavljam da će povesti i nju.

– Ajoj – ponovi mama, ustajući i brojeći u glavi sve stvari koje će morati organizirati prije četvrtka, što je bilo već prekosutra. Trebalo je očistiti kuću od dna do vrha, oprati prozore, stol u blagovaonici namazati i ulaštiti, naručiti hranu, oprati i izglačati odore služavke i domara i ulaštiti jedaći pribor i čaše da blistaju.

Unatoč tome što je popis postajao stalno sve duži, mama je nekako uspjela sve dovršiti na vrijeme, iako je mnogo puta ponovila da bi večera bila mnogo uspješnija kad bi neki ljudi malo više pomagali po kući.

Sat vremena prije nego što je Furor trebao stići, pozvali su Bruna i Gretel u prizemlje, gdje su dobili rijedak poziv u očevu radnu sobu. Gretel je odjenula bijelu haljinu i dokoljenke, a na glavi je imala uvojke uvrnute poput vadičepa. Bruno je imao tamnosmeđe kratke hlačice, običnu bijelu košulju i tamnosmeđu kravatu. Imao je i prigodne nove cipele i bio na njih vrlo ponosan, iako su mu bile premale i stiskale noge tako da mu je bilo teško hodati. Sve te pripreme i lijepa odjeća djelovale su malo pretjerano, s obzirom na to da Bruno i Gretel nisu uopće niti bili pozvani na večeru; jeli su sat prije.

– E, pa sad, djeco – reče otac, sjedeći iza stola i pogledavajući sina pa kćer pa opet natrag dok su stajali pred njim. – Znete da je pred nama vrlo posebna večer, zar ne?

Kimnuli su.

– I da je za moju karijeru vrlo važno da sve večeras prođe u redu?

Ponovo su kimnuli.

– Onda ima nekoliko osnovnih pravila, koja treba uspostaviti prije nego počnemo. – Otac je jako vjerovao u osnovna pravila. Kadgod je u kući bila neka posebna ili važna prigoda, uspostavilo bi se još nekoliko novih osnovnih pravila.

– Broj jedan – reče otac. – Kad stigne Furor mirno ćete stajati u predvorju i pripremiti se da ga pozdravite. Ne govorite dok vam se ne obrati i tada odgovarajte razgovijetno, točno izgovarajući svaku riječ. Je li to jasno?

- Da, oče – promrmlja Bruno.
- To je upravo ono što ne želimo – reče otac misleći na mrmljanje.
- Otvori usta i govori poput odrasle osobe. Zadnje što trebamo jest da se jedno od vas ponaša poput djeteta. Ako vam se Furor ne obrati, ni vi nemojte ništa reći, nego gledajte ravno ispred sebe i ukažite mu poštovanje i pristojnost kakvu takav veliki vođa zaslužuje.
- Naravno, oče – reče Gretel vrlo razgovijetno.
- A kad mama i ja budemo na večeri s Furorom, vi ćete biti vrlo mirni u vašim sobama. Nema trčanja naokolo, nema sklizanja niz rukohvat – ovdje pogleda značajno Bruna – i nećete nas uznemiravati. Jesmo li se razumjeli? Ne želim da jedno od vas radi ikakve spačke.

Bruno i Gretel kimnu, a otac ustane da bi dao na znanje kako je sastanak završen.

- Znači, osnovna pravila su uspostavljena – reče.

Tričetvrt sata kasnije ulazno zvono zazvoni i kuća se zatrese od uzbuđenja. Bruno i Gretel zauzmu mjesta jedno uz drugo pokraj stuba, a mama stane uz njih, nervozno stišćući ruke. Otac ih sve brzo pogleda i kimne, djelujući zadovoljno onime što vidi i tada otvori vrata.

- Dvoje ljudi stajalo je vani: prilično nizak muškarac i nešto viša žena.

Otac salutira i uvede ih unutra, gdje Maria, glave još pognutije nego inače, uzme njihove kapute i zatim uslijedi predstavljanje. Prvo su se obratili mami, što Brunu pruži priliku da ih dobro pogleda i sam odluči zaslužuju li svu tu pažnju koja im se ukazuje.

Furor je bio mnogo niži od oca i, Bruno pomisli, ne tako snažan. Imao je crnu kosu, ošišanu prilično kratko i sićušni brk, ustvari tako sićušan da se Bruno pitao zašto se uopće gnjavi s tim ili je li možda jednostavno zaboravio komadić dok se brijao. S druge strane, žena koja je stajala kraj njega bila je sigurno najljepša žena koju je ikada vidio. Imala je plavu kosu i vrlo crvene usne a dok je Furor razgovarao s mamom okrenula se, pogledala Bruna i nasmiješila, od čega je sramežljivo pocrvenio.

- A ovo su moja djeca, Furore – reče otac, a Gretel i Bruno stupe naprijed. – Gretel i Bruno.

– A tko je tko? – reče Furor, što sve natjera u smijeh osim Bruna koji pomisli kako je savršeno jasno tko je tko i prema tome nimalo

šaljivo. Furor ispruži ruku i stisne njihove, a Gretel izvede pažljiv, uvježbani kniks. Bruno je uživao kad se nešto poremetilo pa se skoro prevrnula.

– Kako zgodna djeca – reče lijepa plavuša. – A smijem li pitati koliko su stara?

– Ja sam dvanaest, a on samo devet – reče Gretel, gledajući brata s prezirom. – A ja još znam i francuski – doda, a to baš nije bila čista istina, iako je naučila nekoliko rečenica u školi.

– Da, ali zašto bi to htjela znati? – upita Furor i ovoga puta nitko se ne nasmije; umjesto toga premještali su se s nelagodom s noge na nogu, a Gretel je zurila u njega, nesigurna želi li on odgovor ili ne.

Stvar se, međutim, brzo riješila jer se Furor, najneprijateljski gost kojeg je Bruno ikad vidio, okrenuo i ušetao ravno u blagovaonicu pa bez oklijevanja sjeo na čelo stola (u očev stolac!) bez ijedne riječi. Pomalo usplahireni, mama i otac su ga slijedili unutra i mama Larsu da upute kako može početi grijati juhu.

– I ja znam francuski – reče lijepa plavuša, nagnuvši se i nasmiješivši se djeci. Ona nije djelovala tako prestrašeno pred Furorom kao mama i otac. – Francuski je prekrasan jezik i vrlo si pametna što ga učiš.

– Eva – poviče Furor iz druge sobe, pucketajući prstima kao da je ona neko štene. Žena preokrene očima, polagano se uspravi i okrene.

– Sviđaju mi se tvoje cipele, Bruno, ali izgledaju malo premale – doda sa smiješkom. – Ako jesu, morao bi reći mami, prije nego prouzroče neku ozljedu.

– Jesu *malo* premale – prizna Bruno.

– Inače nemam uvojke – reče Gretel, ljubomorna na pozornost koja se posvećivala njenom bratu.

– Zašto ne? – upita žena. – Baš su lijepi.

– Eva! – zaurla Furor po drugi puta i sada žena krene.

– Baš mi je drago što sam vas upoznala – reče prije nego što je ušla u blagovaonicu i sjela Furoru s lijeve strane. Gretel krene prema stubama, ali Bruno ostane kao ukopan, gledajući plavušu dok im se pogledi opet ne sretnu i ona mu mahne baš kad se pojavio otac i zatvorio vrata trznuvši glavom, iz čega je Bruno shvatio da je vrijeme

da ode u svoju sobu, da mirno sjedi i da ne pravi nikakvu galamu i da nikako ne odskliže niz rukohvat.

Furor i Eva ostali su gotovo dva sata i ni Gretel ni Bruna nisu pozvali u prizemlje da se oprostite od njih. Bruno je kroz prozor promatrao kako odlaze i primijetio je da kad su došli do auta, koji je na Brunovo udivljenje imao šofera, Furor nije otvorio vrata svojoj družici, nego se ukrcao u auto i počeo čitati novine, dok se ona ponovo oprostila od mame i zahvalila joj na izvrsnoj večeri.

Kojeg li strašnog čovjeka, pomisli Bruno.

Kasnije te noći Bruno je čuo odlomke mamina i očeva razgovora. Neki dijelovi rečenica iskrali su se kroz ključanicu ili ispod vrata očeve radne sobe i gore po stepenicama pa preko odmorišta i ispod vrata Brunove sobe. Glasovi su bili neuobičajeno glasni, ali Bruno je mogao razabrati samo neke djeliće:

- ...otići iz Berlina. I to zbog takvog mjesta... – govorila je mama.
- ...nema izbora, barem ne ako želimo nastaviti... – reče otac.
- ...kao da je to najprirodnija stvar na svijetu, a nije, jednostavno nije... – reče mama.
- ...dogodilo bi se da mene odvedu i postupe sa mnom kao... – reče otac.
- ...očekivati da odrastu u mjestu poput... – reče mama.
- ...i to je sada kraj. Ne želim više čuti niti riječ o... – reče otac.

Mora da je to bio kraj razgovora, jer je mama tada otišla iz očeve radne sobe i Bruno je zaspao.

Nekoliko dana kasnije došao je kući iz škole i našao Mariu kako stoji u njegovoj sobi i vadi sve njegove stvari iz ormara i sprema ih u četiri velika drvena sanduka, čak i one stvari koje je sakrio straga i koje su pripadale samo njemu i nisu se ticale nikog drugog i tu je započela priča.

Dvanaesto poglavlje
Šmuel pronalazi odgovor na Brunovo
pitanje

Znam samo ovo – započne Šmuel. – Prije nego što smo došli ovamo živio sam s mamom i tatom i bratom Josefom u malom stanu iznad dućana gdje tata pravi satove. Svako jutro svi smo doručkovali u sedam sati i dok smo bili u školi, tata bi popravljao satove koje su mu donosili ljudi, a i pravio nove. Imao sam krasan sat koji mi je dao, ali ga više nemam. Imao je zlatni brojčanik i navijao sam ga svaku večer prije spavanja i uvijek je pokazivao točno vrijeme.

– Što se dogodilo s njim? – upita Bruno.

– Uzeli su mi ga – reče Šmuel.

– Tko?

– Vojnici, naravno – reče Šmuel, kao da je to najočiglednija stvar na svijetu.

– A onda jednog dana stvari su se počele mijenjati – nastavi Šmuel.

– Došao sam kući iz škole, a mama nam je šila trake od posebne tkanine i na svakoj crtala zvijezdu. Ovakvu. – Prstom u prašnoj zemlji pred sobom nacрта jedan oblik.

– I svaki puta kad smo izlazili, rekla bi nam da moramo navući na rukav jednu od tih traka.

– I moj otac nosi jednu – reče Bruno. – Na uniformi. Vrlo je lijepa. Jarko crvena s crno-bijelim znakom. – Prstom nacрта drugi oblik u prašnoj zemlji sa svoje strane ograde.

– Da, ali različiti su, ne? – reče Šmuel.

– Meni nitko nikada nije dao traku – reče Bruno.

– Ali ja nisam nikada tražio da je nosim – reče Šmuel.

– Nema veze – reče Bruno. – Mislim da bih je rado imao. Ali ne znam koju bih radije imao, tvoju ili očevu.

Šmuel odmahne glavom i nastavi priču. Nije više često mislio na te stvari jer bi ga sjećanje na stari život iznad urarnice vrlo rastužilo.

– Nosili smo trake na rukama nekoliko mjeseci – reče. – A onda su se stvari opet promijenile. Došao sam jednog dana kući i mama je rekla da više ne možemo živjeti u našoj kući...

– To se i meni dogodilo! – poviče Bruno, oduševljen da nije jedini dječak kojeg su natjerali da se preseli. – Furor je došao na večeru, shvaćаш, i mi smo se odmah preselili ovamo. A grozno mi je ovo ovdje – doda glasno. – Je li došao u tvoju kuću i napravio istu stvar?

– Ne, ali kad su nam rekli da ne možemo živjeti u našoj kući, morali smo se preseliti u drugi dio Krakowa, gdje su vojnici sagradili veliki zid i mama i tata i brat i ja smo svi morali spavati u jednoj sobi.

– Svi? – upita Bruno. – U jednoj sobi?

– I ne samo mi – reče Šmuel. – Bila je tamo još jedna obitelj i njihov otac i majka su se stalno svađali, a jedan od sinova je bio veći od mene i udario me i kad nisam ništa napravio.

– Ne može biti da ste svi stanovali u jednoj sobi – reče Bruno, odmahujući glavom. – To nema nikakvog smisla.

– Svi mi – reče Šmuel, kimajući. – Jedanaestoro, sve skupa.

Bruno otvori usta da mu ponovo proturječi (nije stvarno vjerovao da jedanaestoro ljudi može živjeti zajedno u sobi), ali se predomisli.

– Živjeli smo tamo još nekoliko mjeseci – nastavi Šmuel – svi u toj jednoj sobi. Imala je i mali prozor, ali nisam volio gledati van jer bih tada vidio zid, a mrzio sam zid, jer je naš pravi dom bio s druge strane. A ovaj dio grada je bio loš, jer je uvijek bila galama i nije se moglo spavati. I mrzio sam Luku, onog dječaka koji me tukao i kad nisam ništa napravio.

– Gretel mene ponekad udari – reče Bruno. – Ona je moja sestra – doda. – I Beznadan Slučaj. Ali uskoro ću biti veći i jači od nje i neće imati pojma što joj se dogodilo.

– A onda su jednog dana došli vojnici s ogromnim kamionima – nastavi Šmuel, kojeg Gretel izgleda nije naročito zanimala. – I svima su rekli da izađu iz kuća. Mnogi nisu htjeli i skrivali su se gdje god bi mogli, ali mislim da su na koncu sve pohvatali. I kamioni su nas odveli do vlaka, a vlak... – Oklijevao je trenutak i ugrizao usnicu. Bruno pomisli da će Šmuel zaplakati i nije shvaćao zašto.

– Vlak je bio užasan – reče Šmuel. – Kao prvo, bilo nas je previše u vagonima. I nije bilo zraka. I grozno je smrdjelo.

– To je zato jer ste se svi natisnuli u jedan vlak – reče Bruno, sjetivši se dva vlaka koja je vidio na stanici kad je odlazio iz Berlina.

– Kad smo mi dolazili ovamo, bio je još jedan vlak na drugoj strani perona, ali ga, izgleda, nitko nije vidio. To je bio onaj koji smo mi dobili. I ti si se trebao popeti u njega.

– Mislim da nam ne bi dozvolili – reče Šmuel, tresući glavom.

– Nismo mogli izaći iz vagona.

– Vrata su na kraju vagona – objasni Bruno.

– Nije bilo nikakvih vrata – reče Šmuel.

– Naravno da je bilo vrata – reče Bruno, uzdahnuvši. – Na kraju su – ponovi. – Odmah iza bifea.

– Nije bilo nikakvih vrata – ustoboči se Šmuel. – Da je bilo, svi bismo izašli.

Bruno je promrmljao nešto u bradu, u smislu »Naravno da je bilo«, ali to nije rekao glasno pa ga Šmuel nije čuo.

– Kad je vlak konačno stao – nastavi Šmuel – našli smo se negdje gdje je bilo vrlo hladno i svi smo morali hodati dovde.

– Mi smo imali auto – reče Bruno naglas.

– I mamu su odveli, a tatu i Josefa i mene su stavili tamo u barake, gdje smo sve od onda.

Šmuel je izgledao vrlo žalosno kad je završio priču, a Bruno nije znao zašto; njemu to nije izgledalo tako strašno, a na kraju krajeva i njemu se dogodila vrlo slična stvar.

– Ima li tamo puno dječaka? – upita Bruno.

– Stotine – reče Šmuel.

Bruno razrogači oči. – Stotine? – reče osupnut. – To uopće nije pravedno. S ove strane ograde nema nikog za igranje. Niti jedne jedine osobe.

– Mi se ne igramo – reče Šmuel.

– Ne igrate? Zašto, zaboga?

– Što bi se igrali? – upita Šmuel, a lice mu poprimi zbunjen izraz zbog te pomisli.

– Pa, ne znam – reče Bruno. – Svakakve stvari. Nogomet, na primjer. Ili istraživanje. Kakvo je istraživanje tamo preko? Ima li što dobro?

Šmuel odmahne glavom i ne odgovori. Pogleda prema barakama i onda se okrene Brunu. Nije želio pitati sljedeće pitanje, ali bolovi u trbuhu ga prisile.

– Nemaš možda neku hranu sa sobom? – upita.

– Nažalost ne – reče Bruno. – Mislio sam donijeti malo čokolade, ali sam zaboravio.

– Čokolada – reče Šmuel vrlo polagano, a jezik mu se pomoli među zubima. – Samo sam jedanput jeo čokoladu.

– Samo jedanput? Obožavam čokoladu. Nikada mi nije dosta, iako mama kaže da će mi istrunuti zubi.

– Nemaš možda malo kruha?

Bruno odmahne glavom. – Baš ništa – reče. – Večera je tek u pola sedam. Kad je tvoja?

Šmuel slegne ramenima i uspravi se na noge. – Mislim da bih se trebao vratiti. – reče.

– Možda bi mogao doći k nama na večeru jednog dana – reče Bruno, iako nije bio siguran da je to dobra ideja.

– Možda – reče Šmuel, iako nije zvučao uvjereno.

– Ili bih ja mogao doći k tebi – reče Bruno. – Možda bih mogao doći i upoznati tvoje prijatelje – doda pun nade. Nadao se da će Šmuel to sam predložiti, ali nije bilo nikakvog znaka da će to učiniti.

– Ali na krivoj si strani ograde – reče Šmuel.

– Mogao bih se provući ispod – reče Bruno, sagnuvši se i podignuvši žicu sa zemlje. U sredini, između drvenih telegrafskih stupova moglo ju se podići sasvim lagano i dječak Brunove veličine mogao se lagano provući.

Šmuel je gledao kako to radi i nervozno se odmaknuo. – Moram se vratiti – reče.

– Onda neko drugo popodne – reče Bruno.

– Ne bih smio biti ovdje. Ako me nađu, nadrljao sam.

Okrene se i uputi natrag, a Bruno ponovo primijeti koliko je njegov novi prijatelj malen i mršav. Nije ništa rekao o tome, jer je itekako dobro znao koliko je neugodno kad te kritiziraju zbog nečeg tako glupog kao što je visina, a nije nipošto želio biti neljubazan prema Šmuelu.

– Vratit ću se sutra – poviče Bruno dječaku koji je odlazio, a Šmuel ništa ne uzvрати; dapače, potrčao je natrag prema logoru, ostavivši

Bruna samog samcatog.

Bruno odluči da je bilo i više nego dovoljno istraživanja za jedan dan i uputi se kući, uzbuđen zbog onoga što se dogodilo i jedva čekajući da ispriča majci i ocu i Gretel koja će biti tako ljubomorna da bi se mogla rasprsnuti, i Marii i kuharici i Larsu sve o svojoj pustolovini tog poslijepodneva i o svom novom prijatelju čudnog imena i o tome da su rođeni istog dana, ali što je bio bliže kući, sve je više smatrao da to možda baš i ne bi bila dobra ideja.

Na kraju krajeva, razmišljao je, možda neće htjeti da se s njim družim i ako se to dogodi mogli bi me spriječiti da uopće odlazim tamo. Kad je ušao u kuću i namirisao govedinu koja se za večeru pekla u pećnici odlučio je da bi bilo najbolje da cijelu priču zasada zadrži za sebe i da nikome ne kaže ni riječ o tome. Bit će to njegova tajna. Njegova i Šmuelova.

Bruno je smatrao, što se tiče roditelja i naročito što se tiče sestara, da ih ono što ne znaju, ne može niti povrijediti.

Trinaesto poglavlje

Boca vina

Kako su se tjedni nizali jedan za drugim, Brunu je postalo jasno da u doglednoj budućnosti neće ići kući u Berlin i da može zaboraviti i spuštanje niz rukohvat u svojoj udobnoj kući i da će bilo kad uskoro vidjeti Karla ili Daniela ili Martina.

Međutim, sa svakim danom koji bi prošao privikavao se na to da je u Aut-Šicu i prestao biti sasvim nesretan svojim novim životom. Na koncu konca, nije više bilo da nema nikoga s kim bi razgovarao. Svakog poslijepodneva kad su završili satovi nastave Bruno bi krenuo u dugu šetnju uz ogradu te sjedio i razgovarao s novim prijateljem Šmuelom dok ne bi došlo vrijeme da se vrati kući i to je počelo nadoknađivati sve one trenutke kad mu je nedostajao Berlin.

Jednog popodneva, kad je punio džepove kruhom i sirom iz kuhinjskog hladnjaka kako bi ih uzeo sa sobom, ušla je Maria i ukipila se kad je vidjela što radi.

– Zdravo – reče Bruno, pokušavajući djelovati što opuštenije. – Baš si me prestrašila. Nisam čuo da dolaziš.

– Pa, ne jedeš valjda opet? – upita Maria, smješkajući se. – Ručao si, zar ne? I još si gladan?

– Malo – reče Bruno. – Idem u šetnju i mislio sam da ću možda putem ogladniti.

Maria slegne ramenima i ode do štednjaka gdje stavi kuhati posudu s vodom. Na površini pokraj štednjaka bila je hrpa krumpira i mrkve, spremna za guljenje kad kasnije popodne dođe Pavel. Bruno se spremao otići, ali opazi hranu i sine mu pitanje koje ga je mučilo već neko vrijeme. Nije mogao smisliti koga bi pitao, ali sada se činilo da je ovo savršen trenutak i savršena osoba.

– Maria – reče – mogu li te nešto pitati?

Služavka se okrene i iznenađeno ga pogleda. – Naravno, gospon Bruno – reče.

– I ako te pitam, obećaješ da nikome nećeš reći da sam te to pitao?

Stisnula je sumnjičavo oči, ali i kimnula glavom. – U redu – reče. – Što želiš znati?

– Radi se o Pavelu – reče Bruno. – Znaš ga, ne? Čovjek koji dolazi i guli povrće, a onda posluhuje kod večere.

– O, da – reče Maria s osmijehom. U glasu joj se osjećalo olakšanje zbog toga što Brunovo pitanje neće biti o nečem ozbiljnijem. – Znam Pavela. Razgovarali smo mnogo puta. Zašto pitaš?

– E pa, – reče Bruno pažljivo birajući riječi da ne bi rekao nešto što ne smije – sjećaš se kad sam, nedugo nakon što smo došli ovamo, napravio ljuljačku na hrastu i pao i posjekao koljeno?

– Sjećam – reče Maria. – Ne boli te valjda opet?

– Ne, nije u tome stvar – reče Bruno. – Nego, kad sam se ozlijedio, Pavel je jedini bio prisutan i donio me ovamo, očistio i oprao ranu i stavio na nju zelenu mast, što je peklo ali je valjda i liječilo pa mi je povio posjekotinu.

– To bi svatko napravio za nekoga tko se povrijedio – reče Maria.

– Znam – nastavi Bruno. – Ali mi je tada rekao da on, ustvari, nije konobar.

Mariino lice se malo ukoči i neko vrijeme nije ništa rekla. Umjesto toga pogleda u stranu i poliže usne, a zatim kimne. – Dobro – reče. – A što je rekao da je ustvari?

– Rekao je da je liječnik – reče Bruno. – Što mi uopće nije izgledalo ispravno. On nije liječnik, zar ne?

– Ne – reče Maria, odmahujući glavom. – Ne nije liječnik. On je konobar.

– Znao sam – reče Bruno, osjećajući se vrlo zadovoljan sobom. – Zašto mi je onda lagao? To nema nikakvog smisla.

– Pavel više nije liječnik, Bruno – reče Maria tiho. – Ali bio je. U jednom drugom životu. Prije nego što je došao ovamo.

Bruno se namršti i razmisli o tome. – Ne razumijem – reče.

– Malo nas razumije – reče Maria.

– Ali ako je bio liječnik, zašto više nije?

Maria uzdahne i pogleda kroz prozor da provjeri dolazi li tko a onda glavom pokaže na stolce i ona i Bruno sjednu.

– Ako ti kažem što mi je Pavel ispričao o svojem životu – reče – ne smiješ to nikome reći. Razumiješ? Svi bismo imali strašne neprilike.

– Neću nikome reći – odvratil Bruno koji je obožavao čuti tajne i gotovo ih nikada nije širio dalje, osim kad je bilo sasvim nužno, naravno, i kad tu nije mogao ništa učiniti.

– U redu – reče Maria. – Evo što ja znam.

Bruno je zakasnio do mjesta kod ograde gdje se svaki dan nalazio sa Šmuelom, ali kao i obično njegov je novi prijatelj sjedio prekrivenih nogu na zemlji i čekao ga.

– Žao mi je što kasnim – reče, dodavajući kruh i sir kroz žicu, ono malo što nije pojeo putem kad je ipak malo ogladnio. – Razgovarao sam s Mariom.

– Tko je Maria? – upita Šmuel, ne dižući pogled dok je izglednjelo gutao hranu.

– Naša služavka – objasni Bruno. – Vrlo je draga iako otac kaže da je preplaćena. Ali pričala mi je o jednom čovjeku, Pavelu, koji nam sjecka povrće i poslužuje kod večere. Mislim da živi na tvojoj strani ograde.

Šmuel digne pogled na čas i prestane jesti. – Na mojoj strani? – upita.

– Da. Poznaš ga? Vrlo je star i ima bijeli kaputić koji odjene kad nam poslužuje večeru. Vjerojatno si ga vidio.

– Ne – reče Šmuel, odmahujući glavom. – Ne znam ga.

– Ali moraš ga znati – reče Bruno razdražljivo, kao da je Šmuel hotimično svojeglav. – Nije visok kao neki odrasli muškarci i ima sijedu kosu i malo je poguren.

– Mislim da baš ne shvaćaš koliko ljudi živi s ove strane ograde – reče Šmuel. – Ima nas na tisuće.

– Ali on se zove Pavel – ustrajao je Bruno. – Kad sam pao s ljuljačke, on mi je očistio posjekotinu tako da se nije upalila i stavio mi je zavoj na nogu. Na svaki način, razlog zbog kojeg sam ti htio pričati o njemu je u tome što je i on iz Poljske. Kao ti.

– Većina nas ovdje je iz Poljske – reče Šmuel. – Iako ima i nekih iz drugih mjesta, kao Čehoslovačke i....

– Da, ali zato sam mislio da ga možda znaš. U svakom slučaju, prije nego što je došao ovamo bio je liječnik u gradu gdje se rodio, ali više ne smije biti liječnik i da moj otac zna da mi je očistio koljeno kad sam se ozlijedio bilo bi neprilika.

– Vojnicima uglavnom nije drago da ljudi ozdrave – reče Šmuel, progutavši posljednji komadić kruha. – Obično je baš obrnuto.

Bruno kimne iako nije sasvim shvatio što Šmuel misli i pogleda u nebo. Nakon nekoliko trenutaka pogleda kroz žice i upita nešto što ga je kopkalo.

– Znaš li što bi htio biti kad odrasteš? – upita.

– Da – reče Šmuel. – Htio bih raditi u zoološkom vrtu.

– Zoološkom vrtu? – upita Bruno.

- Volim životinje – reče Šmuel tiho.
- Ja ću biti vojnik – reče Bruno odlučno. – Poput oca.
- Ne bih htio biti vojnik – odvrati Šmuel.
- Ne mislim onakav kakav je poručnik Kotler – brzo uzvratiti Bruno. – Ne onakav koji maršira naokolo kao da je kuća njegova i smije se s tvojom sestrom i šapće s mamom. Mislim da on uopće nije dobar vojnik. Mislio sam na nekog poput oca. Na nekog od dobrih vojnika.
- Nema dobrih vojnika – reče Šmuel.
- Naravno da ima – reče Bruno.
- Tko?
- Pa, moj otac, na primjer – reče Bruno. – Zato i ima tako sjajnu uniformu i zato ga svi zovu »Zapovjedniče« i rade što god im kaže. Furor mu je namijenio velike stvari, jer je tako dobar vojnik.
- Nema dobrih vojnika – ponovi Šmuel.
- Osim oca – ponovi Bruno, koji se nadao da Šmuel to neće opet reći jer se nije htio s njim svađati. Napokon, on je bio jedini prijatelj kojeg je imao u Aut-Šicu. Ali otac je otac i Bruno je mislio kako nije u redu da netko govori nešto loše o njemu.
- Oba dječaka su šutjela nekoliko minuta, jer nijedan nije htio reći nešto što bi požalio.
- Ti ne znaš kako je ovdje – konačno reče Šmuel tako tiho da su riječi jedva doprle do Bruna.
- Ti nemaš sestru, zar ne? – brzo upita Bruno, pretvarajući se da to nije čuo, jer tako nije morao odgovoriti.
- Ne – reče Šmuel, odmahujući glavom.
- Imaš sreće – reče Bruno. – Gretel ima samo dvanaest godina, a misli da sve zna i ustvari je Beznadan Slučaj. Sjedi i gleda kroz prozor i kad ugleda da dolazi poručnik Kotler potrči dolje u predvorje i pravi se da je tamo od prije. Neki dan sam je ulovio kad je to napravila i kad je ušao, skočila je i rekla, *Oho, poručniče Kotler, nisam znala da ste ovdje*, a ja stopostotno znam da ga je čekala.
- Bruno nije gledao u Šmuela dok je govorio, ali kad ga je ponovo pogledao primijetio je da mu je prijatelj još bljeđi nego inače.
- Što se dogodilo? – upita. – Izgledaš kao da ćeš povraćati.
- Ne volim govoriti o njemu – reče Šmuel.
- O kome? – upita Bruno.
- Poručniku Kotleru. Bojim ga se.

– I ja ga se pomalo bojim – prizna Bruno. – Nasilnik je. I čudno miriše. Zbog sve te kolonjske vodice koju stavlja. – A tada Šmuel počne lagano drhtati i Bruno pogleda naokolo kao da bi mogao prije vidjeti nego osjetiti je li hladno ili nije. – Što je? – upita. – Nije tako hladno, ne? Trebao si donijeti džemper, znaš. Večeri stvarno postaju hladnije.

Kasnije te večeri Bruno je na svoje razočaranje saznao da će se poručnik Kotler pridružiti njemu, mami, ocu i Gretel na večeri. Pavel je imao svoj bijeli kaputić kao i obično i posluživao ih dok su jeli.

Bruno je promatrao Pavela dok je obilazio stol i ustanovio da se svaki put rastuži kad ga pogleda. Pitao se je li bijeli kaputić koji nosi kao konobar onaj isti koji je nosio kao liječnik. Kad bi donio tanjure i stavio ih pred njih, dok su jeli i razgovarali, povukao bi se do zida i bio savršeno miran, ne gledajući pred sebe niti igdje drugdje. Izgledalo je kao da mu je tijelo zaspalo u uspravnom položaju i s otvorenim očima.

Kad god bi netko nešto trebao, Pavel bi to odmah donio, ali što ga je Bruno dulje gledao bivao je sve sigurniji da će se dogoditi nekakva katastrofa. Pavel je svaki tjedan izgledao sve manji i manji, a boja iz njegovih obraza sasvim je iščeznula. Oči su mu izgledale kao da su pune suza i Bruno pomisli kako bi jedan snažni treptaj mogao izazvati bujicu.

Kad je ušao s tanjurima, Bruno nije mogao ne primijetiti da mu od njihove težine malo podrhtavaju ruke. A kad se povukao na svoje uobičajeno mjesto, izgledalo je kao da se ljulja i morao se rukom osloniti o zid da se zaustavi. Mama ga je morala dva puta tražiti da joj ponovo napuni tanjur juhom prije nego što ju je čuo, a i ostavio je bocu vina praznom umjesto da na vrijeme otvori drugu kako bi napunio očevu čašu.

– Herr Liszt nam ne dozvoljava da čitamo pjesme ili drame – potuži se Bruno za vrijeme glavnog jela. S obzirom na to da su imali gosta na večeri, svi su se formalno odjenuli, otac uniformu, mama zelenu haljinu koja joj je isticala oči, a Gretel i Bruno odjeću koju su odijevali za crkvu kad su živjeli u Berlinu. – Pitao sam ga možemo li ih čitati samo jedan dan tjedno, ali rekao je ne, dokle god on odlučuje o našem obrazovanju.

– Siguran sam da ima svoje razloge – reče otac napadajući janjeći but.

– Želi da učimo samo povijest i zemljopis – reče Bruno. – A ja počinjem mrziti povijest i zemljopis.

– Nemoj govoriti mrziti, Bruno, molim te – reče mama.

– Zašto mrziš povijest? – upita otac odlažući na trenutak vilicu, zagledavši se preko stola u sina, koji slegne ramenima, što je bila loša navika.

– Jer je dosadna – reče.

– Dosadna? – reče otac. – Moj sin smatra učenje povijesti dosadnim? Reći ću ti samo ovo, Bruno, – nastavi, naginjući se naprijed i uperivši nož u dječaka – povijest nas je dovela ovamo. Da nema povijesti nitko od nas ne bi sada sjedio oko ovog stola. Bili bismo na sigurnom za našim stolom u kući u Berlinu. Ovdje ispravljamo povijest.

– Ipak je dosadna – ponovi Bruno, koji nije baš obraćao pozornost.

– Morate oprostiti mojem bratu, poručniče Kotler – reče Gretel, stavljajući mu ruku na nadlakticu, zbog čega je mama pogleda i stisne oči. – On je mala neznalica.

– Nisam neznalica – obrecne se Bruno, kojem je bilo dosta njenih uvreda. – Morate oprostiti mojoj sestri, poručniče Kotler, – doda pristojno – ali ona je Beznadan Slučaj. Vrlo se malo još može učiniti za nju. Liječnici kažu da joj više nema pomoći.

– Zaveži – reče Gretel, sva crvena u licu.

– Ti zaveži – reče Bruno sa širokim osmijehom.

– Djeco, molim vas – reče mama.

Otac pokuca nožem o stol i svi zašute. Bruno ga brzo pogleda. Nije izgledao baš ljuto, ali izgledao je kao da više ne kani trpjeti daljnju svađu.

– Meni se povijest vrlo sviđala kad sam bio mali – reče poručnik Kotler nakon nekoliko trenutaka tišine. – I premda mi je otac bio profesor književnosti na sveučilištu, više sam volio društvene znanosti nego umjetnost.

– Nisam to znala, Kurte – reče mama, okrenuvši se da ga pogleda.

– Još uvijek predaje?

– Valjda – reče poručnik Kotler. – Ustvari ne znam.

– Pa kako to da ne znaš? – upita mama, mršteći se. – Zar nisi u vezi s njim?

Mladi poručnik je žvakao zalogaj janjetine i to mu je dalo priliku da razmisli o odgovoru. Pogledao je Bruna kao da žali što se uopće upustio u tu temu.

– Kurte, – ponovi mama – zar nisi u vezi s ocem?

– Ustvari ne – odgovori poručnik, sliježući ramenima kao da ga nije briga i ne okrećući glavu da je pogleda. – Otišao je iz Njemačke prije nekoliko godina. Mislim, trideset osme. Nisam ga od onda vidio.

Otac je na trenutak prestao jesti i zagledao se u poručnika Kotlera, malo se mršteći. – A kuda je otišao? – upita.

– Molim, gospodine zapovjedniče? – upita poručnik Kotler, iako je otac izgovorio pitanje savršeno jasnim glasom.

– Pitao sam kuda je otišao – ponovi. – Vaš otac. Profesor književnosti. Kuda je otišao kad je napustio Njemačku?

Lice poručnika Kotlera malo pocrveni i dok je odgovarao malo je zamuckivao. – Mislim... mislim da je trenutno u Švicarskoj – konačno reče. – Posljednje što sam čuo jest da predaje na sveučilištu u Bernu.

– Oh, Švicarska je prekrasna zemlja – reče brzo mama. – Nisam nikad tamo bila, priznajem, ali po onom što čujem...

– Ne može biti vrlo star, vaš otac – reče otac, a njegov duboki glas ih sve utiša. – Hoću reći, vama je samo... koliko? Sedamnaest? Osamnaest godina?

– Upravo sam navršio devetnaest, gospodine zapovjedniče.

– Znači vaš otac bi bio... u četrdesetima, pretpostavljam?

Poručnik Kotler nije ništa odgovorio, nego je nastavio jesti, iako nije izgledalo kao da uopće uživa u hrani.

– Čudno da nije odlučio ostati u domovini – reče otac.

– Mi nismo bliski, moj otac i ja – reče brzo poručnik Kotler, kružeći pogledom oko stola, kao da svima duguje objašnjenje. – Ustvari, nismo godinama razgovarali.

– A koji je razlog naveo, ako smijem pitati, – nastavi otac – da napušta Njemačku u trenutku njezine najveće slave i njezine najveće potrebe kad je dužnost sviju nas da zauzmemo svoje mjesto u nacionalnom preporodu? Ima li tuberkulozu?

Poručnik Kotler piljio je u oca, zbunjen – Molim? – upita.

– Je li išao u Švicarsku da se liječi zračnim kupkama? – objasni otac. – Ili je imao neki poseban razlog da napusti Njemačku? Tisuću devetsto trideset osme – doda začas.

– Bojim se da ne znam, gospodine zapovjedniče – reče poručnik Kotler. – Morali biste njega pitati.

– E pa, to bi bilo prilično teško, zar ne? S obzirom na to da je tako daleko, hoću reći. Ali možda je to to. Možda je bio bolestan. – Otac je oklijevao prije nego što je opet primio nož i vilicu i nastavio jesti. – Ili je možda imao... neslaganja.

– Neslaganja, gospodine zapovjedniče?

– S vladinom politikom. Čovjek s vremena na vrijeme čuje priče o takvim ljudima. Čudni tipovi, valjda. Poremećeni, neki od njih. Drugi, izdajice. A i kukavice. Naravno, obavijestili ste svoje pretpostavljene o pogledima vašeg oca, poručniče Kotler?

Mladi poručnik otvori usta i onda gutne, unatoč tome što ništa nije jeo.

– Nema veze – reče otac veselo. – Možda to i nije prikladan razgovor uz večeru. Možemo kasnije o tome detaljno raspravljati.

– Gospodine zapovjedniče, – reče poručnik Kotler, naginjući se zabrinuto naprijed – uvjeravam vas da...

– To *nije* prikladan razgovor uz večeru – ponovi otac oštro, odmah ga ušutkavši i Bruno je gledao jednoga pa drugoga, istovremeno i uživajući i bojeći se ozračja.

– Voljela bih ići u Švicarsku – reče Gretel nakon odulje šutnje.

– Jedi večeru, Gretel – reče mama.

– Samo sam rekla!

– Jedi – ponovi mama i htjela je još nešto reći, ali je prekine otac koji ponovo pozove Pavela.

– Što je s tobom večeras? – upita, dok je Pavel vadio čep iz nove boce. – Ovo je već četvrti put da te moram tražiti još vina.

Bruno ga je promatrao, nadajući se da se dobro osjeća, iako je uspio izvaditi čep bez ikakve nezgode. Ali nakon što je napunio očevu čašu i okrenuo se da dopuni čašu poručnika Kotlera, boca mu je nekako iskliznula i bučno pala, klokoćući svoju sadržinu ravno u krilo mladića.

Ono što se tada dogodilo bilo je i neočekivano i izuzetno neugodno. Poručnik Kotler vrlo se naljutio na Pavela i nitko, ni Bruno, ni Gretel,

ni mama, čak ni otac, nije se umiješao da ga zaustavi u onom što je zatim učinio, iako nitko nije mogao gledati. Premda se Bruno rasplakao i premda je Gretel proplijedila.

Kasnije te noći, kad je Bruno otišao u krevet, razmišljao je o svemu što se dogodilo za večerom. Sjetio se kako je Pavel bio ljubazan prema njemu onog poslijepodneva kad je napravio ljuljačku i kako je zaustavio krvarenje njegova koljena i kako je bio vrlo nježan kad mu je mazao zelenu mast. I premda je Bruno shvaćao da je otac uglavnom vrlo ljubazan i obziran čovjek, nije se baš činilo pravičnim i u redu da nitko nije zaustavio poručnika Kotlera kad se tako jako naljutio na Pavela, a ako se takvo što događa u Aut-Šicu onda bi bilo najbolje da se više ni sa kim nema neslaganja oko bilo čega; ustvari, bilo bi najbolje da šuti i ne radi nikakve spačke. Nekim ljudima se to možda ne bi sviđalo.

Njegov stari život u Berlinu činio mu se sada dalekom uspomenom i jedva se uopće mogao sjetiti kako su izgledali Karl, Daniel ili Martin, osim što je jedan od njih bio crvenokos.

Četrnaesto poglavlje

Bruno izriče savršeno razumno laž

Tijekom nekoliko tjedana nakon toga Bruno je nastavio odlaziti iz kuće nakon što bi Herr Liszt završio nastavu i otišao, a mama poslijepodne spavala, i dugo bi hodao uz ogradu kako bi se našao sa Šmuelom, koji bi ga gotovo svako poslijepodne čekao, sjedeći prekrivenih nogu na zemlji i zureći u prašinu.

Jednog poslijepodneva Šmuel je na oku imao modricu i kad ga je Bruno zapitao o tome, samo je odmahnuo glavom i rekao da o tome ne želi govoriti. Bruno je pretpostavio da nasilnika ima po čitavom svijetu, a ne samo u berlinskim školama, i da je jedan od njih to napravio Šmuelu. Osjetio je potrebu da pomogne prijatelju, ali nije mogao smisliti ništa da poboljša stvar, a i vidio je da se Šmuel želi pretvarati kako se to uopće nije dogodilo.

Svakog dana Bruno je pitao Šmuela bi li se smio provući ispod žice tako da se mogu igrati na drugoj strani ograde, ali svakog dana Šmuel bi rekao ne, da to nije dobra ideja.

– Ne znam zašto ti je uopće tako stalo da dođeš ovamo preko – reče Šmuel. – Nije ovdje lijepo.

– Nisi pokušao živjeti u mojoj kući – reče Bruno. – Kao prvo, nema pet razina, samo tri. Kako itko može živjeti u tako malo prostora? – Zaboravio je Šmuelovu priču o jedanaestoro ljudi koji su svi živjeli zajedno prije nego što su došli u Aut-Šic, uključujući i dječaka Luku koji je udarao Šmuela i kad ovaj ne bi ništa napravio.

Jednog dana Bruno je upitao zašto Šmuel i svi drugi s one strane ograde nose iste prugaste pidžame i platnene kape.

– To su nam dali kad smo došli ovamo – objasni Šmuel. – Uzeli su svu našu odjeću.

– Ali zar se nikada ne probudiš ujutro i poželiš odjenuti nešto drugo? Mora da imaš još nešto u ormaru.

Šmuel trepne i otvori usta da nešto kaže, ali se predomisli.

– Ja čak ni ne volim pruge – reče Bruno, iako to ustvari nije bila istina. Ustvari volio je pruge i sve mu je više bilo dosta toga da mora odijevati hlače i košulje i kravate i cipele koje su mu bile premale dok su Šmuel i njegovi prijatelji mogli po cijele dane nositi prugaste pidžame.

Nekoliko dana kasnije Bruno se probudio i prvi put u posljednjih nekoliko tjedana vani je padala jaka kiša. Počela je padati u neko doba tijekom noći i Bruno je čak pomislio da ga je možda probudila,

ali bilo je teško znati, jer kad se probudio nije bilo načina da sazna kako se to dogodilo. Dok je tog jutra doručkovao, kiša je i dalje padala. Tijekom svih jutarnjih sati poduke s Herr Lisztom, kiša je dalje padala. Dok je ručao, kiša je dalje padala. To je bilo loše, jer je značilo da neće moći izaći iz kuće i naći se sa Šmuelom.

Tog poslijepodneva ležao je na krevetu s knjigom, ali utvrdi da mu je teško usredotočiti se i baš u tom trenutku Beznadan Slučaj uđe u sobu da ga vidi. Nije često dolazila u Brunovu sobu, nego joj je u slobodno vrijeme bilo draže stalno smještati i premještati svoju zbirku lutaka. Međutim, nešto na lošem vremenu odvratilo ju je od igre i nije joj se još htjela vratiti.

– Što hoćeš? – upita Bruno.

– Baš krasna dobrodošlica – reče Gretel.

– Čitam – reče Bruno.

– Što čitaš? – upita Gretel, a Bruno umjesto odgovora okrene naslovnicu prema njoj tako da može sama pročitati.

Gretel posprdno puhne kroz naškubljene usne i malo sline poprska Brunovo lice. – Dosadno – reče pjevuckajući.

– Uopće nije dosadno – reče Bruno. – To je jedna pustolovina. Sasvim sigurno je bolje od lutaka.

Gretel ovog puta ne odgovori na izazov. – Što radiš? – upita, razljutivši Bruna još više.

– Rekao sam ti, pokušavam čitati – odgovori razdražljivim tonom. – Kad bi me neki samo pustili.

– Nemam što raditi – reče Gretel. – Mrzim kišu.

Brunu je to bilo prilično neshvatljivo. Kao da ona uopće ikad išta radi, za razliku od njega koji ima pustolovine i istražuje a i našao je prijatelja. Rijetko je uopće izlazila iz kuće. Činilo se kao da je odlučila da joj bude dosadno jednostavno zato jer nije imala nikakvog izbora nego da ostane kod kuće. No ipak, postoje trenuci kad brat i sestra mogu na trenutak odložiti svoje sprave za mučenje i porazgovarati kao civilizirana ljudska bića i Bruno odluči da ovo bude jedan takav trenutak.

– I ja mrzim kišu – reče. – Sad sam već trebao biti sa Šmuelom. Mislit će da sam zaboravio na njega.

Riječi su mu izletile iz usta prije nego što ih je mogao zaustaviti i on osjeti bol u želucu i razbjესni se na sebe jer je to rekao.

- S kim bi trebao biti? – upita Gretel.
- Molim? – upita Bruno, trepćući.
- S kim si rekao da bi trebao biti? – ponovo upita Gretel.
- Oprosti – reče Bruno, pokušavajući brzo misliti. – Nisam te dobro čuo. Možeš li ponoviti?
- *S kim si rekao da bi trebao biti?* – poviče Gretel, naginjući se prema njemu tako da ovog puta nije moglo biti nesporazuma.
- Nisam uopće rekao da bih trebao biti s nekim – reče Bruno.
- Jesi, rekao si. Rekao si da će netko pomisliti da si zaboravio na njega.
- Molim?
- Bruno! – reče Gretel prijetećim glasom.
- Jesi poludjela? – upita, pokušavajući je uvjeriti da je sve to umislila, ali nije bio naročito uvjerljiv jer nije bio prirodan glumac poput bake i Gretel odmahne glavom i uperi prst u njega.
- Što si rekao, Bruno? – navaljivala je Gretel. – Rekao si da bi trebao biti s nekim. S kim? Kaži mi! Nema nikog ovdje za igranje. Ili ima?

Bruno razmisli o dilemi u kojoj se našao. S jedne strane, njegova sestra i on imali su jednu bitnu zajedničku crtu: nisu bili odrasli ljudi. I iako nije nikada našao za shodno da pita, postajala je čvrsta mogućnost da je i ona, baš kao i on, usamljena u Aut-Šicu. Napokon, u Berlinu je za igranje imala Hildu i Isobel i Louise; one su možda i bile užasne djevojčice, ali su barem bile njene prijateljice. Ovdje nema baš nikoga osim svoje zbirke beživotnih lutaka. Tko zna koliko je uopće Gretel luda? Možda misli da lutke razgovaraju s njom.

Ali s druge strane, nepobitna je činjenica da Šmuel jest *njegov* prijatelj, a ne njezin i nije ga želio dijeliti. Postojao je samo jedan izlaz a to je da slaže.

– Imam novog prijatelja – počne. – Novog prijatelja kojeg idem posjetiti svakog dana. I on će me sad čekati. Ali ne smiješ nikome reći.

– Zašto ne?

– Jer je on moj izmišljeni prijatelj – reče Bruno, dajući sve od sebe da izgleda posramljeno, baš onako kao poručnik Kotler kad se zapetljao u onu priču o ocu u Švicarskoj. – Igramo se svaki dan.

Gretel otvori usta i zapilji se u njega, a zatim prasne u smijeh. – Izmišljeni prijatelj! – poviče. – Nisi li malo prestar za izmišljenog prijatelja?

Bruno pokuša izgledati što posramljenije kako bi njegova priča bila što uvjerljivija. Meškoljio se na krevetu i nije je gledao u oči, što je funkcioniralo tako savršeno da ga je nagnalo na pomisao kako možda baš i nije loš glumac. Zaželi da se natjera da pocrveni, ali to je bilo teško pa pomisli na sve neugodne stvari koje su mu se dogodile tijekom godina i zapita se hoće li to upaliti.

Pomisli na ono kad je zaboravio zaključati vrata kupaone i kad je baka ušla, i vidjela sve. Prisjeti se kad je dignuo ruku u razredu i učiteljicu nazvao »mama« i svi su mu se smijali, prisjeti se kad je pao s bicikla pred skupinom djevojčica dok je isprobavao novi trik i razrezao koljeno i plakao.

Jedno od sjećanja je djelovalo i lice mu poče rumenjeti.

– Gle ti njega – reče Gretel, potvrđujući to. – Sav si pocrvenio.

– Jer ti nisam htio reći – reče Bruno.

– Izmišljeni prijatelj. Stvarno Bruno, ti si beznadan slučaj.

Bruno se nasmiješi, jer je znao dvije stvari. Prvo, da je uspješno slagao i drugo, da ako je itko ovdje beznadan slučaj, to sigurno nije bio on.

– Pusti me na miru – reče. – Hoću čitati svoju knjigu.

– Zašto onda ne legneš i ne zatvoriš oči i pustiš da ti tvoj izmišljeni prijatelj čita? – reče Gretel, oduševljena sama sobom, jer je sada saznala nešto što je njemu neugodno i nije to namjeravala brzo pustiti iz šaka. – Uštedjelo bi ti trud.

– Možda bih ga trebao poslati da baci sve tvoje lutke kroz prozor – reče.

– Samo daj i bit će neprilika – reče Gretel i znao je da to i misli. – Pa kaži mi ovo. Što ti i tvoj izmišljeni prijatelj radite zajedno da ti je tako poseban?

Bruno razmisli. Shvaćao je da, ustvari, želi malo govoriti o Šmuelu i da bi to mogao biti način da to i učini, a da joj ne mora reći istinu o njegovu postojanju.

– Pričamo o svemu – reče joj. – Pričam mu o našoj kući u Berlinu, i svim drugim kućama, i ulicama, i štandovima s voćem i povrćem, i kafićima, i kako se ne može ići u grad subotom poslijepodne, osim

ako želiš da te guraju i lijevo i desno, i o Karlu i Danielu i Martinu, i kako su oni moja tri doživotno najbolja prijatelja.

– Kako zanimljivo – reče Gretel sarkastično, jer je nedavno imala rođendan i navršila trinaest godina i mislila da je sarkazam vrhunac profinjenosti. – A što on tebi priča?

– Priča mi o svojoj obitelji, i urarnici iznad koje je živio, i o pustolovinama koje je doživio dok je dolazio ovamo, i prijateljima koje je imao, i ljudima koje ovdje poznaje, i o dečkima s kojima se nekada igrao, ali sada više ne jer su nestali a da se uopće nisu s njim oprostili.

– Zvuči kao veliki veseljak – reče Gretel. – Da je bar *moj* izmišljeni prijatelj.

– A jučer mi je pričao da već danima nisu vidjeli njegovog djeda i da nitko ne zna gdje je a kad god pita oca o njemu on zaplače i grli ga tako snažno da se boji kako će ga ugušiti.

Bruno stigne do kraja rečenice i shvati da mu se glas vrlo utišao. Te mu je stvari Šmuel uistinu ispričao, ali iz nekog razloga Bruno tada nije stvarno razumio koliko mora da su rastužile njegovog prijatelja. Kad ih je Bruno glasno izgovorio, osjetio se vrlo loše, jer nije pokušao ništa reći da razveseli Šmuela i umjesto toga počeo je pričati o nečem neozbiljnom, na primjer istraživanju. *Sutra ću se ispričati*, reče sam sebi.

– Da otac sazna kako razgovaraš s izmišljenim prijateljima, nadrapao bi – reče Gretel. – Mislim da bi trebao prestati.

– Zašto? – upita Bruno.

– Jer je nezdravo – reče Gretel. – To je prvi znak ludila.

Bruno kimne. – Mislim da ne mogu prestati – reče nakon duge stanke. – Mislim da i ne želim.

– Na svaki način, – reče Gretel, koja je iz trena u tren postajala sve ljubaznija – na tvom mjestu, to bih zadržala za sebe.

– Pa, – reče Bruno, pokušavajući izgledati tužno – vjerojatno si u pravu. Nećeš nikome reći?

Gretel odmahne glavom. – Nikome. Osim mojem izmišljenom prijatelju.

Bruno naglo udahne. – I ti ga imaš? – upita, zamišljajući je pokraj drugoga dijela ograde kako priča s nekom djevojčicom svojih godina i kako su njih dvije satima zajedno sarkastične.

– Ne – reče Gretel, smijući se. – Za ime Božje, ja imam trinaest godina. Ne mogu si priuštiti da se ponašam kao dijete, makar ti možeš.

Nakon tih riječi izjuri iz sobe i Bruno ju je čuo kako govori svojim lutkama na drugoj strani hodnika i kori ih jer su napravile takav nered dok su joj leđa bila okrenuta da nema drugog izbora nego da ih prerazmjesti i zar misle da ona nema pametnijeg posla?

– Ima nas svakakvih! – reče Gretel glasno, prije nego prione na posao.

Bruno se pokuša vratiti knjizi, ali zasada ga je prestala zanimati pa se zagleda u kišu i upita misli li Šmuel, gdje god bio, isto na njega i nedostaje li mu njihov razgovor isto toliko koliko njemu.

Petnaesto poglavlje

Nešto što nije smio učiniti

Nekoliko tjedana kiša je malo padala, malo ne, pa malo da, pa malo ne i Bruno i Šmuel nisu se viđali onoliko koliko su željeli. Kad bi se vidjeli, Bruno shvati da se zabrinuo za prijatelja jer je izgledalo da svakim danom postaje sve mršaviji i sve siviji. Ponekad bi uzeo više kruha i sira da ga da Šmuelu, a s vremena na vrijeme je čak uspijevaio sakriti u džep komad čokoladnog kolača, ali šetnja od kuće do mjesta kod ograde gdje su se dječaci sretali bila je dugačka i ponekad bi Bruno putem ogladnio pa je ustanovio da jedan zalogaj kolača vodi drugom, koji pak vodi trećem i kad bi ostao samo jedan znao je da ne bi bilo lijepo to dati Šmuelu jer bi mu samo nadražilo apetit, a ne bi ga zadovoljilo.

Približavao se očev rođendan i premda je rekao da ne želi nikakvu veliku proslavu, mama je priredila zabavu za sve časnike koji su služili u Aut-Šicu i tijekom priprema došlo je do velike gužve. Svaki put kad bi sjela da napravi još planova za zabavu, poručnik Kotler je bio uz nju da joj pomogne i zajedno su, čini se, napravili više popisa nego što im je ikako moglo trebati.

Bruno odluči napraviti vlastiti popis. Popis svih razloga zbog kojih mu se nije sviđao poručnik Kotler.

Bila je tu činjenica da se nikada nije smiješio i da je uvijek izgledao kao da traži nekoga koga bi rado razbaštinio.

U rijetkim prilikama kad bi razgovarao s Brunom oslovljavao bi ga s »mališa«, što je bilo baš ružno, jer, kao što je mama naglašavala, Bruno se još nije istegnuo.

Da se i ne spominje činjenica da je uvijek bio s mamom u dnevnoj sobi i s njom se šalio, a mama se njegovim šalama smijala više nego očevim.

Jednom, kad je Bruno promatrao logor sa svojeg prozora, primijetio je kako se neki pas približio ogradi i glasno lajao, a kad ga je poručnik Kotler čuo odmarširao je do psa i ustrijelio ga. A onda i sve ludorije koje je Gretel izvodila kad god je bio prisutan.

A Bruno još nije zaboravio onu večer s Pavelom, konobarom koji je ustvari bio liječnik, i koliko je bijesan bio mladi poručnik.

Također, kad god su oca pozvali u Berlin preko noći, poručnik se muvao po kući kao da je on glavni: bio je tamo kad bi Bruno išao spavati i ponovo ujutro prije nego što bi se uopće probudio.

Bilo je još mnogo razloga zbog kojih se poručnik Kotler nije sviđao Brunu, ali ove su bile prve koje su mu pale na pamet.

Poslijepodne, prije rođendanske zabave, Bruno je bio u svojoj sobi s otvorenim vratima kad je čuo kako poručnik Kotler ulazi u kuću i nekome nešto govori, iako nije mogao čuti da itko odgovara. Nekoliko minuta kasnije, dok se spuštao u prizemlje, čuo je mamu kako daje upute o tome što treba napraviti i poručnika Kotlera kako kaže – Ne brini, taj zna čija ga ruka hrani – i zatim se nasmijao nekako ružno.

Bruno krene prema dnevnoj sobi s novom knjigom što mu je dao otac, *Otok s blagom*, s namjerom da tamo sjedne sat-dva dok je čita, ali dok je išao kroz predvorje naletiti na poručnika Kotlera, koji je upravo izlazio iz kuhinje.

– Zdravo, mališa – reče vojnik, podrugujući mu se kao uvijek.

– Zdravo – reče Bruno, mršteći se.

– Onda, što smjeraš?

Bruno se zapilji u njega i sjeti se još nekoliko razloga da ga mrzi. – Idem tamo čitati knjigu – reče i pokaže dnevnu sobu.

Bez ijedne riječi Kotler istragne knjigu iz Brunovih ruku i počne je listati. – *Otok s blagom* – reče. – O čemu se radi?

– Pa, radi se o jednom otoku – reče Bruno polagano kako bi bio siguran da ga vojnik može pratiti. – A na otoku je blago.

– Toliko mogu i sam pogoditi – reče Kotler, pogledavši Bruna kao da bi mu napravio štošta da je njegov sin, a ne sin zapovjednika. – Ispričaj mi nešto što ne znam.

– Ima i jedan gusar – reče Bruno. – Zove se Long John Silver. I dječak koji se zove Jim Hawkins.

– Dječak je Englez? – upita Kotler.

– Da – reče Bruno.

– Bljak.

Bruno ga je promatrao i pitao se koliko će proći vremena prije nego što mu vrati knjigu. Nije izgledalo kao da ga naročito zanima, ali kad je Bruno posegnuo za njom, izmaknuo ju je.

– Oprosti – reče, ponovo je pružajući, ali kad Bruno posegne za njom, izmakne je po drugi put. – Joj, oprosti, molim te – ponovi i ispruži je još jednom, ali ovog puta Bruno je izvuče iz njegove ruke brže nego što ju je stigao izmaknuti.

– Uh, što smo brzi – promrmlja poručnik Kotler kroz zube.

Bruno ga pokušava zaobići, ali iz nekog razloga poručnik Kotler je izgleda danas želio s njim razgovarati.

– Onda, jesmo li spremni za zabavu? – upita.

– Pa, *ja* jesam – reče Bruno, koji je u posljednje vrijeme provodio više vremena s Gretel i razvio sklonost prema sarkazmu. – Za vas ne znam.

– Bit će ovdje mnogo ljudi – reče poručnik Kotler, uzdišući glasno i ogledavajući se uokolo kao da je ovo njegova kuća, a ne Brunova. – Ponašat ćemo se najbolje što možemo, zar ne?

– Pa, *ja* hoću – reče Bruno. – Za vas ne znam.

– Poprilično si brbljav za takvog mališu – reče poručnik Kotler.

Bruno stisne oči i poželi da je viši, jači i osam godina stariji. U nutрини mu se rasprsne nakupljeni bijes i natjera ga da poželi imati dovoljno hrabrosti da kaže točno ono što bi htio. Jedna je stvar, mislio je, kad ti majka i otac kažu što trebaš raditi (to je savršeno razumno i to valja očekivati), ali sasvim drugo kad ti netko drugi kaže što bi trebao raditi. Čak i ako taj netko ima šminkersku titulu »poručnik«.

– Oh, Kurte dragi, još si ovdje – reče mama, izlazeći iz kuhinje i prilazeći im. – Imam malo slobodnog vremena, ako... Oho! – reče, primijetivši da Bruno tamo stoji. – Bruno! Što ti radiš ovdje?

– Krenuo sam u dnevnu sobu da čitam knjigu – reče Bruno. – Ili sam barem to pokušao.

– Onda skokni u kuhinju na trenutak – reče mama. – Moram nešto nasamo porazgovarati s poručnikom Kotlerom.

Zatim zajedno uđu u dnevnu sobu, a poručnik Kotler zatvori vrata Brunu u lice.

Kipteći od bijesa, Bruno krene u kuhinju i doživi najveće iznenađenje u životu. Ovdje, za stolom, daleko od druge strane ograde, sjedio je Šmuel. Bruno je jedva vjerovao svojim očima.

– Šmuel, što radiš ovdje?

Šmuel digne pogled i njegovo ustrašeno lice ozari se velikim osmijehom kad ugleda prijatelja kako tamo stoji. – Bruno! – reče.

– Što radiš ovdje? – ponovi Bruno, jer premda još uvijek nije potpuno shvatio što se zbiva s druge strane ograde, nešto na tim

ljudima od tamo govorilo mu je da ne smiju biti ovdje, u njegovoj kući.

– On me doveo – reče Šmuel.

– On? – upita Bruno. – Ne misliš valjda poručnik Kotler?

– Da. Rekao je da ovdje moram obaviti neki posao.

I kad je Bruno spustio pogled ugledao je šezdeset i četiri male čašice, one koje je mama upotrebljavala kad je pila jedan od svojih ljekovitih šerija a koje su sada stajale na stolu i pokraj njih zdjela s toplom pjenušavom vodom i mnogo papirnatih ubrusa.

– Što, zaboga, radiš? – upita Bruno.

– Rekli su mi da ulaštim čaše – reče Šmuel. – Rekli su da trebaju nekoga sa sićušnim prstima.

Da bi dokazao nešto što je Bruno već znao, Šmuel ispruži ruku i Bruno nije mogao ne primijetiti da izgleda poput umjetnog kostura što ga je jednog dana Herr Liszt donio kad su učili ljudsku anatomiju.

– Nisam nikada primijetio – reče u nevjerici, gotovo za sebe.

– Primijetio što? – upita Šmuel.

Umjesto odgovora Bruno ispruži ruku tako da su im se vrhovi srednjaka gotovo dodirivali. – Naše ruke – reče. – Potpuno su različite. Gledaj!

Dvojica dječaka istovremeno spuste pogled, a razliku je bilo lako uočiti. Premda je Bruno bio malen za svoje godine i nipošto debeo, njegova ruka izgledala je zdravo i puna života. Žile se nisu vidjele kroz kožu, prsti nisu bili tek nešto deblji od osušenih grančica. Šmuelova ruka, međutim, pričala je drugu priču.

– Kako je postala takva? – upita Bruno.

– Ne znam – reče Šmuel. – Izgledala je više poput tvoje, ali nisam primijetio da se mijenja. Svi na mojoj strani ograde izgledaju sada ovako.

Bruno se namršti. Pomisli na ljude u prugastim pidžamama i zapita se što se to zbiva u Aut-Šicu i nije li to vrlo loša ideja ako ljude čini tako nezdravim. Ništa od toga nije imalo smisla. Ne želeći više gledati Šmuelovu ruku, Bruno se okrene i otvori hladnjak te počne kopati po njemu da nađe nešto za jelo. Bila je tamo polovica nadjevenog pileta što je ostala od ručka i Brunu se zacakle oči jer bilo je vrlo malo stvari u životu u kojima je uživao više nego u hladnoj

piletini s nadjevom od kadulje i luka. Uzme nož iz ladice i odreže nekoliko podebljih kriški i natrpa ih nadjevom pa se okrene prijatelju.

– Baš mi je drago da si ovdje – reče punih ustiju. – Da ne moraš laštiti čaše, pokazao bih ti svoju sobu.

– Rekao mi je da se ne mičem sa stolca, jer će biti neprilika.

– Ne bih brinuo o njemu – reče Bruno, pokušavajući zvučati hrabrije nego što je ustvari bio. – Ovo nije njegova kuća, nego moja i kad nema oca, ja sam glavni. Možeš li vjerovati da nije uopće čitao *Otok s blagom*?

Šmuel je izgledao kao da, ustvari, ne sluša; umjesto toga pogled mu je bio usredotočen na kriške piletine i nadjeva koje je Bruno ležerno trpao u usta. Bruno ubrzo shvati u što gleda i odmah se osjeti krivim.

– Oprosti, Šmuel – reče brzo. – Trebao sam i tebi dati piletine. Jesi li gladan?

– To pitanje mi ne moraš nikada postaviti – reče Šmuel, koji je, premda nije nikada u životu upoznao Gretel, također znao nešto o sarkazmu.

– Čekaj malo, odrezat ću i tebi – reče Bruno, otvori hladnjak i nareže još tri pozamašne kriške.

– Ne, ako se on vrati... – reče Šmuel, brzo odmahujući glavom i pogledavajući prema vratima.

– Ako se tko vrati? Ne valjda poručnik Kotler?

– Smijem samo čistiti čaše – reče Šmuel, gledajući u očaju zdjelu vode pred sobom, a zatim opet kriške piletine koje mu je Bruno pružao.

– Neće ga smetati – reče Bruno, zbunjen Šmuelovim strahom. – Pa to je samo hrana.

– Ne mogu – reče Šmuel, odmahujući glavom i izgledajući kao da će zaplakati. – Vratit će se, znam da hoće – nastavi, izgovarajući rečenice bez zaustavljanja. – Trebao sam ih pojesti kad si ih ponudio, sada je prekasno, ako ih uzmem on će ući i...

– Šmuel! Evo! – reče Bruno, prilazeći mu i stavljajući mu kriške u ruku. – Samo ih pojedi. Ima još dovoljno za poslijepodne, ne moraš brinuti o tome.

Dječak je trenutak gledao u hranu u ruci, a onda pogledao Bruna raširenim i zahvalnim, ali prestrašenim očima. Bacio je još jedan

pogled prema vratima i zatim, izgleda, donio odluku, jer je strpao sve tri kriške odjednom u usta i progutao ih u nepunih dvadeset sekundi.

– Pa, ne trebaš ih jesti tako brzo – reče Bruno. – Bit će ti zlo.

– Baš me briga – reče Šmuel uz slabašan osmijeh. – Hvala ti, Bruno.

Bruno uzvрати smiješak i baš se spremao da mu ponudi još hrane, ali u tom trenutku poručnik Kotler se pojavi u kuhinji i zastane kad ugleda da dječaci razgovaraju. Bruno se zapilji u njega osjećajući kako se atmosfera zgušnjava i primjećujući kako se Šmuelova ramena spuštaju dok je uzimao novu čašicu i počeo je laštiti. Ne obazirući se na Bruna, poručnik Kotler priđe Šmuelu i bijesno ga pogleda.

– Što to radiš? – poviče. – Nisam li ti rekao da laštiš ove čaše?

Šmuel brzo kimne i počne lagano drhtati dok je uzimao novi ubrus i uranjao ga u vodu.

– Tko ti je rekao da smiješ govoriti u ovoj kući? – nastavi Kotler. – Usuđuješ se ne slušati me?

– Ne, gospodine – reče Šmuel tiho. – Oprostite, gospodine.

Pogleda poručnika Kotlera, koji se namršti i nagne malo naprijed i nagne glavu dok je ispitivao dječakovo lice. – Jesi nešto jeo? – upita ga tiho, kao da to ni sam ne može vjerovati.

Šmuel odmahne glavom.

– *Jeo si* – zaključi poručnik Kotler. – Jesi li ukrao nešto iz hladnjaka?

Šmuel otvori usta i zatvori ih. Ponovo ih otvori pokušavajući naći riječi, ali nije ih bilo. Pogleda Bruna, moleći pogledom pomoć.

– Odgovori mi! – zaurla poručnik Kotler. – Jesi li ukrao nešto iz hladnjaka?

– Ne, gospodine. On mi je dao – reče Šmuel, a suze mu navru na oči, dok je iskosa gledao Bruna. – On je moj prijatelj – doda.

– Tvoj...? – zausti poručnik Kotler, zbunjeno gledajući Bruna. Oklijevao je. – Kako to misliš, on je tvoj prijatelj? – upita. – Poznaš li ovog dječaka, Bruno?

Brunova usta se ovjese i on se pokuša sjetiti što se radi s ustima kad želiš izreći riječ »da«. Nikada još nije vidio nekog toliko prestrašenog kao što je u tom trenutku to bio Šmuel i želio je reći

pravu stvar da poboljša situaciju, ali shvati da ne može, jer je i sam bio isto toliko prestrašen.

– Poznaš li ovog dječaka? – ponovi Kotler glasnije. – Razgovarao si sa zatvorenicima?

– Ja... bio ovdje kad sam ušao – reče Bruno. – Čistio je čaše.

– Nisam te to pitao – reče Kotler. – Jesi li ga već prije vidio? Jesi li s njim razgovarao? Zašto kaže da si njegov prijatelj?

Bruno poželi da može pobjeći. Mrzio je poručnika Kotlera, ali on mu se sada približavao i jedino što je Brunu prošlo kroz glavu bilo je ono poslijepodne kad je vidio kako ubija psa i ona večer kad ga je Pavel tako razljutio da je...

– Kaži mi, Bruno! – poviče Kotler, a lice mu pocrveni. – Neću te pitati treći put.

– Nisam nikada s njim razgovarao – izlance Bruno. – Nisam ga vidio nikada prije u životu. Ne poznam ga.

Poručnik Kotler kimne i činilo se da je zadovoljan odgovorom. Vrlo polagano okrene glavu da pogleda Šmuela, koji više nije plakao, nego samo gledao u pod i izgledao kao da pokušava nagovoriti svoju dušu da više ne nastanjuje njegovo sićušno tijelo, nego da ispuzne, odlebdri do vrata i vine se u nebo, kroz oblake dok ne stigne nekuda vrlo daleko.

– Ulaštit ćeš sve ove čaše – reče poručnik Kotler sad vrlo tihim glasom, toliko tihim da ga Bruno gotovo nije čuo. Kao da se sav njegov bijes pretvorio u nešto drugo. Ne nešto suprotno, nego nešto neočekivano i užasno. – A onda ću doći da te pokupim i vratim u logor, gdje ćemo raspraviti o onom što se događa dječacima koji krađu. Jasno?

Šmuel kimne i uzme drugi ubrus i počne čistiti iduću čašu; Bruno je gledao kako mu se prsti tresu i znao je da se boji da je ne razbije. Srce mu se cijepalo, ali koliko god to želio, nije mogao odvratiti pogled.

– Dođi, mališa – reče poručnik Kotler, približivši se Brunu i polažući mu neprijateljsku ruku na rame. – Idi u dnevnu sobu i čitaj onu svoju knjigu i pusti ovog malog... da završi svoj posao. – Upotrijebio je onu istu riječ kojom se obratio Pavelu kad ga je poslao da nađe gumu.

Bruno kimne, okrene se i izađe iz kuhinje, ne osvrćući se. Želudac mu se grčio i na trenutak pomisli da će mu pozliti. Nikada u životu

nije se toliko stidio; nikada nije mislio da bi se mogao ponijeti toliko okrutno. Pitao se kako se dječak koji se smatra dobrom osobom može zapravo ponijeti tako kukavički prema prijatelju. Sjedio je u dnevnoj sobi nekoliko sati, ali se nije mogao usredotočiti na knjigu, a nije se usudio ući u kuhinju do navečer, nakon što se poručnik Kotler već vratio i odveo Šmuela.

Svako poslijepodne nakon toga Bruno je odlazio na ono mjesto kod ograde gdje su se nalazili, ali Šmuela nikada nije bilo. Nakon nepunih tjedan dana bio je uvjeren da je ono što je učinio tako strašno da mu nikada neće biti oprosteno, ali sedmoga dana vidio je, na svoje oduševljenje, da ga Šmuel čeka, sjedeći kao obično prekrivenih nogu i gledajući u prašinu pred sobom.

– Šmuel – reče, trčeći prema njemu pa sjedne gotovo proplakavši od olakšanja i žaljenja. – Tako mi je žao, Šmuel. Ne znam zašto sam to učinio. Kaži da mi opraštaš.

– U redu je – reče Šmuel, dignuvši pogled. Na licu je imao mnogo modrica i Bruno se lečne pa na trenutak zaboravi na svoju ispriku.

– Što ti se dogodilo? – upita, ali ne pričekava odgovor. – Je l' to bio bicikl? Jer to se i meni dogodilo u Berlinu prije dvije godine. Pao sam dok sam prebrzo vozio i bio sam tjednima sav plav. Boli?

– Više ne osjećam – reče Šmuel.

– Izgleda kao da boli.

– Više ništa ne osjećam – reče Šmuel.

– E pa, žao mi je zbog prošlog tjedna – reče Bruno. – Mrzim tog poručnika Kotlera. On misli da je glavni, ali nije. – Jedan časak je oklijevao, jer nije želio zastraniti. Osjećao je da to mora reći još jedanput i to ozbiljno. – Žao mi je, Šmuel – reče razgovijetno. – Ne mogu vjerovati da mu nisam rekao istinu. Nikad prije nisam tako iznevjerio prijatelja. Sramim se samog sebe, Šmuel.

A kad je to rekao, Šmuel se nasmiješi i kimne i Bruno je znao da mu je oprosteno, a tada Šmuel učini nešto što nije učinio nikad prije. Podigne najdonju žicu, kao što je to radio svaki put kad bi mu Bruno donio hranu, ali ovog puta ispruži ruku i zadrži je tamo, čekajući da Bruno učini isto i zatim se dva dječaka rukuju i nasmiješe jedan drugom.

Bilo je to prvi put da su se dotaknuli.

Šesnaesto poglavlje

Šišanje

Prošla je gotovo godina otkada je Bruno došao kući i zatekao Mariu kako pakira njegove stvari a sva njegova sjećanja na život u Berlinu gotovo su potpuno izbljedjela. Kad je mislio o tome, sjetio bi se da su Karl i Martin bili dvojica od trojice njegovih najboljih doživotnih prijatelja, ali koliko god pokušavao, nije se mogao prisjetiti tko je bio treći. A onda se dogodilo nešto što je značilo da može napustiti Aut-Šic na dva dana i vratiti se u svoj stari dom. Umrla je baka i obitelj je morala ići kući na pogreb.

Dok je bio tamo, Bruno je shvatio da više nije onako malen kao što je bio kad je otišao, jer je mogao vidjeti iznad stvari preko kojih prije nije vidio a kad su boravili u staroj kući, mogao je gledati kroz prozor na zadnjem katu i vidjeti cijeli Berlin, a da se nije morao popeti na prste.

Bruno nije vidio baku od odlaska iz Berlina, ali mislio je na nju svaki dan. Najbolje se sjećao predstava koje su ona i on i Gretel prikazivali na Božić i rođendane i kako je uvijek imala savršen kostim prikladan za kakvu god ulogu glumio. Kad bi pomislio da to više nikada neće moći raditi, vrlo bi se rastužio.

Dva dana što su ih proveli u Berlinu bili su vrlo tužni. Na pogrebu Bruno i Gretel i otac i mama sjedili su u prvom redu, a otac je odjenuo svoju najimpresivniju uniformu, onu uštirkanu i uglačanu s ordenjem. Otac je bio naročito tužan, rekla je mama Brunu, jer se svađao s bakom, a nisu se pomirili prije nego što je umrla.

U crkvu su dostavili mnogo vijenaca i otac je bio ponosan da je jedan od njih poslao Furor, ali kad je mama to čula, rekla je da bi se baka okrenula u grobu da to zna.

Bruno je bio gotovo veseo kad su se vratili u Aut-Šic. Tamošnja kuća postala mu je sada dom i prestao je brinuti o tome da ima samo tri razine umjesto pet i nije ga više toliko mnogo smetalo što vojnici dolaze i odlaze kao da je njihova. Polako mu je postajalo jasno da stvari i nisu tako loše, naročito otkad je upoznao Šmuela. Znao je da ima mnogo toga zbog čega bi trebao biti sretan, kao na primjer, da mu otac i mama sada čitavo vrijeme djeluju veselo i mama više nije morala tako često poslijepodne spavati i piti ljekovite šerije. A Gretel je prolazila kroz neku fazu (mamine riječi) i sklanjala mu se s puta.

Bila tu još i činjenica da je poručnik Kotler bio premješten iz Aut-Šica i nije ga bilo da čitavo vrijeme uzrujava i ljuti Bruna. (Njegov

odlazak bio je sasvim iznenađan i o njemu su otac i majka mnogo vikali kasno navečer, ali otišao je, to je bilo sigurno, i neće se vratiti; Gretel je bila neutješna.) A i bilo je još nešto što ga je veselilo; nitko ga više nije zvao »mališa«.

No, najbolje je bilo da je imao prijatelja koji se zove Šmuel.

Uživao je hodati svakog poslijepodneva uz ogradu i bilo mu je drago vidjeti da ovih dana njegov prijatelj izgleda mnogo sretnije i da mu oči ne izgledaju onako upalo, iako mu je tijelo još uvijek bilo nevjerojatno mršavo, a lice neugodno sivo.

Jednog dana, dok su sjedili jedan nasuprot drugoga na svojem uobičajenom mjestu, Bruno primijeti – Ovo je najčudnije prijateljstvo što sam ga ikada imao.

– Zašto? – upita Šmuel.

– Jer je svaki drugi dječak s kojim sam bio prijatelj bio netko s kim sam se mogao igrati – odgovori Bruno. – A mi se nikada ne igramo zajedno. Sve što radimo je da sjedimo ovdje i razgovaramo.

– Volim sjediti ovdje i razgovarati – reče Šmuel.

– Da, i ja volim, naravno – reče Bruno. – Ali šteta je da s vremena na vrijeme ne možemo raditi nešto uzbudljivije. Malo istraživati, možda. Ili igrati nogomet. Nismo se nikada niti vidjeli bez te žičane ograde između nas.

Bruno je često izricao takve primjedbe, jer se želio pretvarati da se ona zgoda od prije nekoliko mjeseci, kad je zatajio svoje prijateljstvo sa Šmuelom, nije nikada ni dogodila. Još uvijek ga je to mučilo i tjeralo da se loše osjeća, iako se Šmuel, što mu je služilo na čast, ponašao kao da je to sve zaboravio.

– Možda ćemo moći jednog dana – reče Šmuel. – Ako nas ikada puste van.

Bruno je počeo sve više i više razmišljati o obje strane ograde i razlogu zašto je ograda uopće tamo. Razmatrao je mogućnost da o tome razgovara s ocem ili s majkom, ali slutio je da će se ili naljutiti na njega jer to spominje ili mu reći nešto neugodno o Šmuelu i njegovoj obitelji pa je umjesto toga učinio nešto sasvim neuobičajeno. Odlučio je porazgovarati s Beznadnim Slučajem.

Gretelina soba uvelike se promijenila otkako je tamo bio zadnji put. Kao prvo, nije bilo na vidiku ni jedne jedine lutke. Jednog poslijepodneva, otprilike mjesec dana ranije, negdje u vrijeme kad je

poručnik Kotler otišao iz Aut-Šica, Gretel je odlučila da više ne voli lutke i strpala ih u četiri velike vreće i bacila. Na njihovo mjesto objesila je zemljovide Europe, koje joj je dao otac, i svakog je dana u njih ubadala male pribadače i stalno ih premještala pošto bi pregledala dnevne novine. Bruno je mislio da možda gubi razum. No, s druge strane nije ga zadirkivala ili tlačila onoliko koliko je običavala pa je smatrao da neće biti loše da s njom porazgovara.

– Zdravo – reče, pristojno pokucavši na vrata, jer je znao kako se uvijek ljuti, kad samo uđe.

– Što hoćeš? – upita Gretel, koja je sjedila za toaletnim stolićem i isprobavala frizure.

– Ništa – reče Bruno.

– Onda otiđi.

Bruno kimne ali ipak uđe i sjedne na krevet. Gretel ga je promatrala iz kuta očiju, ali nije ništa rekla.

– Gretel, – konačno reče – mogu li te nešto pitati.

– Ako to učiniš brzo – reče ona.

– Sve ovdje u Aut-Šicu... – počne, ali ga ona odmah prekine.

– To se ne zove Aut-Šic, Bruno – reče ljutito kao da je to najveća pogreška koju je itko ikada napravio u povijesti svijeta. – Zašto to ne možeš izgovoriti točno?

– Zove se Aut-Šic.

– Ne zove – ustrajala je Gretel izgovarajući pravilno ime logora.

Bruno se namršti i istovremeno slegne ramenima. – To sam i rekao – reče.

– Ne, nisi. Uostalom, ne kanim se s tobom prepirati – reče Gretel, gubeći strpljenje, jer ga je ionako imala vrlo malo. – Što je? Što hoćeš znati?

– Hoću znati o ogradi – reče odrješito Bruno, odlučivši da je to za početak najvažnija stvar. – Hoću znati zašto je tamo.

Gretel se okrene u svom stolcu i pogleda ga znatiželjno. – Misliš reći da ne znaš? – upita.

– Ne znam – reče Bruno. – Ne shvaćam zašto ne smijemo na drugu stranu. Što je to tako loše na nama da se ne možemo ići tamo igrati?

Gretel se zapilji u Bruna a zatim se iznenada počne smijati, zaustavivši se tek kad je vidjela da je on savršeno ozbiljan.

– Bruno, – reče djetinjastim glasom, kao da je to najočiglednija stvar na svijetu – ograda nije tamo da nas spriječi da idemo tamo. Tamo je da spriječi njih da dođu ovamo.

Bruno razmisli o tome, ali to nije nimalo razjasnilo stvari. – Ali zašto? – upita.

– Jer ih treba držati na okupu – objasni Gretel.

– Misliš, s njihovim obiteljima?

– Pa da, s njihovim obiteljima. Ali i s njihovom vlastitom vrstom.

– Kako to misliš, vlastitom vrstom?

Gretel uzdahne i odmahne glavom. – S drugim Židovima, Bruno. Nisi to znao? Zato ih moraju držati zajedno. Oni se ne mogu miješati s nama.

– Židovi – reče Bruno, isprobavajući tu riječ naglas. Prilično mu se sviđalo kako zvuči. – Židovi – ponovi. – Svi ljudi s one strane ograde su Židovi.

– Tako je – reče Gretel.

– Jesmo li mi Židovi?

Gretel široko otvori usta, kao da ju je netko pljusnuo. – Ne, Bruno – reče. – Ne, nikako. I ne bi uopće smio reći nešto takvo.

– Ali zašto ne? Što smo onda mi?

– Mi smo... – započne Gretel, ali je tada morala stati da bi razmislila. – Mi smo... – ponovi, ali nije bila sasvim sigurna što je stvarni odgovor na pitanje. – Pa, mi nismo Židovi – reče napokon.

– Znam da nismo – reče Bruno, frustriran. – Ali pitam te, ako nismo Židovi, što smo umjesto toga?

– Mi smo suprotno – reče Gretel, odgovorivši brzo i zvučeći mnogo zadovoljnije svojim odgovorom. – Da, tako je. Mi smo suprotno.

– U redu – reče Bruno, zadovoljan da je to konačno sredio u glavi. – I Suprotni žive na ovoj strani ograde, a Židovi žive na onoj.

– Tako je, Bruno.

– Zar Židovi ne vole Suprotne?

– Ne, mi ne volimo njih, glupane.

Bruno se namršti. Gretel su opetovano rekli da ga ne smije zvati glupim, ali ona je i dalje ustrajala s tim.

– A zašto ih ne volimo? – upita.

– Zato jer su Židovi – reče Gretel.

– Shvaćam. A Suprotni i Židovi se ne slažu.

– Ne, Bruno – odgovori Gretel, ali izgovori to polagano, jer je u kosi otkrila nešto neobično i sada je to pažljivo ispitala.

– Pa, ne bi li ih netko mogao sazvati i...

Bruna prekine Gretelin prodorni vrisak; vrisak koji probudi mamu iz njenog popodnevnog sna tako da je trčeći dojurila u sobu da vidi koje je od djece ubilo ono drugo.

Dok je isprobavala frizure Gretel je pronašla sićušno jajašce, ne veće od glave pribadače. Pokazala ga je mami, koja joj je pregledala kosu, brzo razdvajajući pramenove, a zatim prišla Brunu i napravila to i njemu.

– Joj, nevjerojatno – reče mama ljutito. – Znala sam da će se takvo što dogoditi na ovakvom mjestu.

Pokazalo se da su i Gretel i Bruno u kosi imali uši i Gretel je kosu morala prati posebnim šamponom što je odvratno smrdio i nakon toga bi satima sjedila u sobi i ronila suze.

I Bruno je dobio šampon, ali onda je otac odlučio kako bi za njega najbolji bio nov početak pa je uzeo britvu i obrijao Brunu glavu, što je Bruna natjeralo u plač. To nije dugo trajalo i Brunu se nije nimalo sviđalo gledati kako mu sva kosa leprša s glave na pod do nogu, ali otac je rekao da se to moralo učiniti.

Kasnije u kupaonici, Bruno se pogledao u ogledalo i bilo mu je muka. Cijela mu je glava izgledala izobličeno, sad kad je bio ćelav, a oči su mu djelovale prevelike za lice. Gotovo se plašio vlastitog odraza.

– Ne brini – umirivao ga je otac. – Ponovo će narasti. Trebat će samo nekoliko tjedana.

– To je zbog sve ove prljavštine oko nas – rekla je mama. – Kad bi samo neki ljudi vidjeli učinak koje ovo mjesto ima na sve nas.

Kad se Bruno pogledao u ogledalo, nije mogao a da ne pomisli koliko je sad sličan Šmuelu i pitao se imaju li svi ljudi s one strane ograde uši pa su zato ošišani.

Kad je sutradan vidio svojeg prijatelja, Šmuel se počeo smijati, što baš i nije pogodovalo Brunovu poljuljanom samopouzdanju.

– Sad izgledam baš kao ti – reče Bruno tužno, kao da je to strašno priznati.

– Samo deblje – odgovori Šmuel.

Sedamnaesto poglavlje

Mama odnosi pobjedu

Tijekom idućih nekoliko tjedana mama je bila sve nesretnija životom u Aut-Šicu i Bruno je savršeno dobro shvaćao što bi mogao biti uzrok. Uostalom, kad su došli, ni njemu se nije nimalo sviđalo, jer nije nimalo nalikovalo njegovu domu a i nije bilo ničega kao što su bila tri doživotno najbolja prijatelja. Ali s vremenom to se promijenilo, najviše zahvaljujući Šmuelu, koji mu je postao važniji nego što su ikada bili Karl ili Daniel ili Martin. Međutim, mama nije imala svog Šmuela. Nije bilo nikog s kim bi razgovarala, a jedina osoba s kojom je bila donekle prisna, mladi poručnik Kotler, bio je premješten negdje drugdje.

Iako je pokušavao ne biti jedan od onih dječaka koji provode vrijeme prisluškujući kroz ključanice i dimnjake, jednog poslijepodneva Bruno je prolazio pokraj očeve radne sobe dok su unutra mama i otac razgovarali. Nije namjeravao prisluškivati, ali su oni razgovarali prilično glasno pa nije mogao ne čuti.

– Užasno je – rekla je mama. – Baš užasno. Ne mogu to više podnijeti.

– Nemamo nikakva izbora – reče otac. – To je naš zadatak...

– Ne, to je *tvoj* zadatak – reče mama. – *Tvoj* zadatak, ne naš. Ti ostani ako želiš.

– A što će ljudi misliti, – upita otac – ako dozvolim da se ti i djeca vratite u Berlin bez mene? Postavljat će se pitanja o mojoj predanosti ovdašnjem poslu.

– Poslu? – uzvikne mama. – To zoveš poslom?

Bruno nije čuo mnogo više, jer su se glasovi približavali vratima i postojala je mogućnost da mama izjuri van u potrazi za ljekovitim šerijem pa Bruno otrči na kat. Ipak, čuo je dovoljno da shvati kako postoje izgledi da se možda vrate u Berlin i na svoje iznenađenje nije znao što da misli u vezi s tim.

Postojao je jedan dio u njemu koji se sjećao da je volio svoj život tamo, ali toliko se toga vjerojatno do sada promijenilo. Karl i druga dva prijatelja, čijih se imena nije mogao sjetiti, vjerojatno su ga dosad već zaboravili. Baka je umrla, a djed se gotovo uopće nije javljao i otac je rekao da je posenilio.

A s druge strane priviknuo se na život u Aut-Šicu: Herr Liszt mu nije smetao, sprijateljio se s Mariom mnogo više nego u Berlinu, Gretel je još uvijek prolazila kroz neku fazu i micala mu se s puta (i više nije

bila potpuno Beznadan Slučaj) a poslijepodnevi razgovori sa Šmuelom ispunjavali su ga srećom.

Bruno nije znao što bi mislio i odlučio je da, što god se dogodi, prihvati odluku bez pogovora.

Nekoliko tjedana ništa se nije dogodilo; život je tekao kao i inače. Otac je provodio većinu vremena ili u svojoj radnoj sobi ili s druge strane ograde. Mama je tijekom dana bila vrlo tiha i puno češće je popodne spavala, a ponekad čak i ne samo popodne nego i prije ručka, a Bruno se zabrinuo za njeno zdravlje, jer nije poznavao nikoga drugog tko bi trebao toliko mnogo ljekovitih šerija. Gretel je ostajala u svojoj sobi baveći se raznim zemljovidima koje je naljepila na zidove i satima bi gledala u novine prije nego što bi malo premjestila pribadače. (Herr Liszt je s njom bio naročito zadovoljan jer je to radila.)

A Bruno je radio točno ono što su od njega tražili i nije pravio nikakve spačke i uživao je u tome da ima tajnog prijatelja za kojeg nitko ne zna.

A onda, jednoga dana, otac pozove Bruna i Gretel u radnu sobu i obavijesti ih o promjenama koje dolaze.

– Sjednite, djeco – reče, pokazujući dva velika kožnata naslonjača za koje im je, kad bi imali priliku posjetiti očevu radnu sobu, obično bilo rečeno da ne sjednu u njih zbog svojih priljavih šapa. Otac je sjeo iza svog stola. – Odlučili smo napraviti neke promjene – nastavi, djelujući malo tužno dok je govorio. – Kažite mi ovo: jeste li ovdje sretni?

– Da, oče, naravno – reče Gretel.

– Svakako, oče – reče Bruno.

– I uopće vam ne nedostaje Berlin?

Djeca zašute na trenutak pogledavajući jedno drugo i pitajući se koje će se od njih odlučiti odgovoriti. – Pa, *meni* jako nedostaje – konačno progovori Gretel. – Rado bih opet imala prijateljice.

Bruno se nasmiješi, misleći na svoju tajnu.

– Prijateljice – reče otac, kimajući. – Da, često sam mislio na to. Mora da ste povremeno bili usamljeni.

– Vrlo usamljeni – reče Gretel odlučnim glasom.

– A ti, Bruno – upita otac, gledajući ga. – Nedostaju li i tebi tvoji prijatelji?

– Pa da – odgovori Bruno, pažljivo odmjeravajući svoj odgovor. – Ali mislim da bi mi nedostajali ljudi kud god išao. – To je bio neizravan spomen Šmuela, ali nije želio da bude išta izravniji.

– Ali bi li se želio vratiti u Berlin? – upita otac. – Kad bi postojala šansa?

– Svi mi? – upita Bruno.

Otac duboko uzdahne i odmahne glavom. – Mama, Gretel i ti. Natrag u našu staru kuću u Berlinu. Bi li ti se to sviđalo?

Bruno razmisli o tome. – Pa, ne bi mi se sviđalo, ako ti ne bi bio tamo – reče, jer to je bila istina.

– Dakle, ti bi radije ostao ovdje sa mnom?

– Ja bih radije da sve četvero ostanemo zajedno – reče, nevoljko uključujući i Gretel. – Bilo u Berlinu, bilo u Aut-Šicu.

– Joj, Bruno! – reče Gretel ogorčeno i nije znao je li to zato što možda kvari planove za njihov povratak ili jer i dalje (prema njenom mišljenju) pogrešno izgovara ime njihovog doma.

– E pa, bojim se da je to zasad nemoguće – reče otac. – Bojim se da me Furor još neće razriješiti dužnosti zapovjednika. Mama pak misli da bi sada bio dobar čas da se vas troje vratite i ponovo otvorite kuću i kad razmislim o tome... – Zastane na trenutak i pogleda kroz prozor na lijevu stranu, onaj prozor koji je gledao na logor s druge strane ograde. – Kad razmislim o tome, možda ima pravo. Možda ovo nije mjesto za djecu.

– Tamo ima na stotine djece – reče Bruno, ne razmislivši o svojim riječima prije nego što ih je izgovorio. – Samo, ona su s druge strane ograde.

Njegovoj primjedbi uslijedila je šutnja, ali to nije bila normalna šutnja do koje dođe kad nitko ne govori. Ovo je bila vrlo glasna šutnja. Otac i Gretel buljili su u njega i on zatrepće.

– Kako to misliš da ima na stotine djece tamo preko? – upita otac. – Što znaš o onom što se događa tamo preko?

Bruno otvori usta kako bi odgovorio, ali brinuo se da će upasti u neprilike ako previše otkrije. – Vidim ih s prozora sobe – konačno reče. – Naravno, vrlo su daleko, ali izgleda kao da ih ima na stotine. Svi u prugastim pidžamama.

– Prugastim pidžamama, da – reče otac kimnuvši. – A ti ih promatraš?

– Pa, *vidio* sam ih – reče Bruno. – Nisam siguran da je to isto.

Otac se nasmiješi. – Vrlo dobro, Bruno – reče. – I u pravu si, nije to sasvim isto. – Ponovo je oklijevao i zatim kinine, kao da je donio konačnu odluku.

– Ne, u pravu je – reče naglas, ali nije gledao ni Gretel, ni Bruna. – Ima potpuno pravo. Ovdje ste predugo. Vrijeme je da idete kući.

I tako je pala odluka. Odmah je javljeno da kuću treba očistiti, prozore oprati, rukohvate ulaštiti, posteljinu izglačati, krevete presvući i otac je najavio da će se mama, Gretel i Bruno vratiti u Berlin unutar tjedan dana.

Bruno je shvatio da se tome ne raduje onoliko koliko je očekivao i užasavao se toga da će Šmuelu morati reći novosti.

Osamnaesto poglavlje

Smišljanje posljednje pustolovine

Dan nakon što je otac kazao Brunu da će se uskoro vratiti u Berlin, Šmuel se nije pojavio kod ograde kao inače. Nije došao ni idućeg dana. Trećeg dana, kad je Bruno došao, tamo nije bilo nikoga tko bi sjedio na zemlji prekriženih nogu i čekao je deset minuta i baš kad se namjeravao vratiti kući, vrlo zabrinut da će morati otići iz Aut-Šica a da više ne vidi svog prijatelja, točkica u daljini postala je mrlja koja je postala oblik koji je postao lik i na kraju postao dječak u prugastoj pidžami.

Bruno se osmijehne kad ugleda da mu se prijatelj približava pa sjedne na tlo, vadeći iz džepa komad kruha i jabuku što ih je prokrijumčario da dade Šmuelu. Ali čak izdaleka vidio je da njegov prijatelj izgleda još nesretniji nego obično, a kad je došao do ograde nije posegnuo za hranom uobičajenom gorljivošću.

– Pomislio sam da više nećeš doći – reče Bruno. – Došao sam jučer i prekjučer i nije te bilo.

– Žao mi je – reče Šmuel. – Nešto se dogodilo.

Bruno ga pogleda i napola zažmiri pokušavajući pogoditi što bi to moglo biti. Pitao se jesu li i Šmuelu rekli da će ići kući; napokon, takve podudarnosti se događaju, kao na primjer da Bruno i Šmuel dijele isti rođendan.

– Onda? – upita Bruno. – Što se dogodilo?

– Tata – reče Šmuel. – Ne možemo ga naći.

– Ne možete ga naći? To je vrlo čudno. Hoćeš reći da se izgubio?

– Čini se – reče Šmuel. – Bio je tu u ponedjeljak i onda je otišao na radnu obavezu s nekim drugim ljudima i nitko se od njih nije vratio.

– I nije ti napisao pismo? – upita Bruno. – Ili ostavio poruku da ti kaže kada će se vratiti?

– Nije – reče Šmuel.

– Kako čudno – reče Bruno. – Jesi li ga tražio? – upita trenutak kasnije.

– Naravno da jesam – reče Šmuel uzdahnivši. – Učinio sam ono o čemu uvijek govoriš. Išao sam istraživati.

– I nije bilo nikakvog traga?

– Nikakvog.

– Hm, to je vrlo čudno – reče Bruno. – Ali mislim da postoji neko jednostavno objašnjenje.

– Kao na primjer? – upita Šmuel.

– Mislim da su odveli ljude na rad u neki drugi grad i da moraju tamo ostati nekoliko dana dok posao ne bude gotov. A pošta ovdje ionako nije dobra. Pretpostavljam da će se pojaviti za koji dan.

– Nadam se – reče Šmuel, koji je izgledao kao da će zaplakati. – Ne znam što bismo bez njega.

– Mogao bih pitati oca, ako hoćeš – reče Bruno oprezno, nadajući se da Šmuel neće reći da.

– Mislim da to ne bi bila dobra ideja – reče Šmuel, što na Brunovo razočaranje nije bilo izravno odbijanje ponude.

– Zašto ne? – upita. – Otac zna mnogo o životu s one strane ograde.

– Mislim da nas vojnici ne vole – reče Šmuel. – U stvari – doda s nečim najviše nalik smijehu što je mogao istisnuti – *znam* da nas ne vole. Mrze nas.

Bruno se nagne unatrag iznenađen. – Siguran sam da vas ne mrze – reče.

– Mrze – reče Šmuel, nagnuvši se naprijed, stisnutih očiju, a usne mu se u bijesu poviju prema gore. – Ali to je u redu, jer ja i njih mrzim. *Mrzim* ih – ponovi bijesno.

– Ne mrziš mog oca, zar ne? – upita Bruno.

Šmuel se ugrize za usnu i ne odgovori. Vidio je Brunova oca mnogo puta i nije mogao shvatiti kako takav čovjek ima sina koji je toliko prijateljski raspoložen i ljubazan.

– Inače – reče Bruno nakon prikladne stanke, ne želeći dalje raspravljati o toj temi – i ja moram nešto tebi reći.

– Stvarno? – upita Šmuel, pogledavši ga pun nade.

– Da. Vraćam se u Berlin.

Šmuel otvori usta od iznenađenja. – Kada? – upita, a glas mu malo zapne u grlu.

– Pa, danas je četvrtak – reče Bruno. – A odlazim u subotu. Nakon ručka.

– Ali na kako dugo? – upita Šmuel.

– Mislim zauvijek – reče Bruno. – Mami se ne sviđa u Aut-Šicu. Kaže da to nije mjesto za odgoj dvoje djece pa će otac ostati raditi ovdje, jer mu je Furor namijenio velike stvari, a mi ostali idemo kući.

Rekao je riječ »kući«, unatoč činjenici da više nije bio siguran gdje »kući« jest.

– I neću te više vidjeti? – upita Šmuel.

– Pa, jednom hoćeš – reče Bruno. – Mogao bi doći za praznike u Berlin. Napokon, ne možeš ovdje ostati zauvijek. Ne?

Šmuel odmahne glavom. – Valjda ne – reče tužno. – Više neću imati nikoga za razgovor kad ti odeš – doda.

– Ne – reče Bruno. Želio je rečenici dodati riječi »I ti ćeš meni nedostajati, Šmuel«, ali je shvatio da ga je malo sram. – Znači sutra je zadnji dan kad ćemo se vidjeti do onda – nastavi. – Onda ćemo se morati oprostiti. Pokušat ću ti donijeti neku posebnu poslasticu.

Šmuel kimne, ali nije mogao naći riječi da izrazi svoju tugu.

– Žao mi je da se nismo zajedno igrali – reče Bruno nakon duge stanke. – Samo jednom. Samo tako da se možemo sjećati.

– I meni – reče Šmuel.

– Razgovaramo već više od godinu dana a nismo se ni jednom poigrali. A znaš li još nešto? – doda. – Sve ovo vrijeme promatram s prozora gdje živiš, a nikada nisam sâm vidio kako je tamo.

– Ne bi ti se sviđalo – reče Šmuel. – Kod tebe je mnogo ljepše – doda.

– Ipak bi mi bilo drago da sam vidio – reče Bruno.

Šmuel razmisli nekoliko trenutaka a zatim se sagne i stavi ruku ispod ograde i malo je podigne, do visine ispod koje bi se mali dječak, možda Brunove veličine i težine, mogao provući.

– Onda? – reče Šmuel. – Zašto to ne napraviš?

Bruno zatrepće i razmisli o tome. – Mislim da mi ne bi dozvolili – reče nesigurno.

– Pa vjerojatno ti ne dozvoljavaju dolaziti ovamo svakog dana i razgovarati sa mnom – reče Šmuel. – Ali ti to ipak radiš, zar ne?

– Ali kad bi me uhvatili, imao bih neprilike – reče Bruno, koji je bio siguran da mama i otac to ne bi odobrili.

– Istina – reče Šmuel, spuštajući ogradu i gledajući u zemlju suznih očiju. – Onda se vidimo sutra da se oprostimo.

Nijedan od dječaka nekoliko trenutaka ne reče ništa. Iznenada Brunu nešto sine.

– Osim ako... – počne, razmislivši o tome trenutak i puštajući da mu se plan razvije u mislima. Digne ruku na glavu i opipa gdje mu je nekada bila kosa, ali su sada bile samo kratke dlačice koje još nisu

narasle. – Sjećaš li se kad si rekao da izgledam kao ti? – upita Šmuela. – Otkako su mi ošišali glavu?

– Samo deblji – doda Šmuel.

– E pa, ako je tome tako – reče Bruno – i kad bih i ja imao prugastu pidžamu, onda bih mogao doći preko u posjet i nitko to ne bi znao.

Šmuelovo lice se razvedri i on se široko osmjehne. – Misliš? – upita. – Bi li to napravio?

– Naravno – reče Bruno. – To bi bila velika pustolovina. Naša posljednja pustolovina. Konačno bih mogao istraživati.

– I mogao bi mi pomoći tražiti tatu – reče Šmuel.

– Zašto ne? – reče Bruno. – Prošetat ćemo naokolo i vidjeti možemo li naći neke tragove. To je uvijek mudro kad istražuješ. Jedini problem je naći još jednu pidžamu.

Šmuel odmahne glavom. – To nije teško – reče. – Drže ih u jednoj baraci. Mogu uzeti jednu moje veličine i donijeti je. Onda se možeš presvući i možemo ići tražiti tatu.

– Izvrsno – reče Bruno, ponesen oduševljenjem trenutka. – Znači, to je plan.

– Naći ćemo se sutra u isto vrijeme – reče Šmuel.

– Nemoj zakasniti ovaj put – reče Bruno, ustajući i otresajući prašinu. – I nemoj zaboraviti prugastu pidžamu.

Oba dječaka tog poslijepodneva otišla su kući dobro raspoloženi. Bruno je zamišljao buduću veliku pustolovinu i konačnu priliku da vidi što je uistinu s druge strane ograde prije povratka u Berlin, a da se i ne spominje malo ozbiljnog istraživanja, dok je Šmuel u tome vidio priliku da ima nekog tko će mu pomoći potražiti tatu. Sve u svemu, to je izgledalo kao vrlo razuman plan i dobar način da se oproste.

Devetnaesto poglavlje

Što se dogodilo idućeg dana

Idući dan, petak, bio je još jedan kišni dan. Kad se Bruno ujutro probudio, pogledao je kroz prozor i bio razočaran kad je vidio da pljušti kiša. Da se nije radilo o tome da je to bila posljednja prilika da on i Šmuel budu zajedno, a da se i ne spominje činjenica kako je pustolovina bila vrlo uzbudljiva, naročito zato jer je uključivala i presvlačenje, Bruno bi bio odustao tog dana i pričekao neko poslijepodne sljedećeg tjedna, kada nije imao planirano ništa posebno.

Međutim, vrijeme je bilo ograničeno i tu nije mogao ništa. Konačno, bilo je tek jutro i mnogo se toga moglo dogoditi između tada i kasnog poslijepodneva, kad su se dječaci uvijek viđali. Kiša će do onda sigurno prestati.

Gledao je kroz prozor za vrijeme jutarnje nastave Herr Liszta, ali nije bilo znakova da kiša prestaje i čak je bučno udarala o prozore. Gledao je za vrijeme ručka iz kuhinje kad je konačno počela jenjati a čak se pojavio i nagovještaj sunca iza crnog oblaka. Gledao je za vrijeme satova povijesti i zemljopisa popodne, kad je dosegнула vrhunac i prijetila da će razbiti prozor.

Srećom prestala je padati baš u vrijeme kad je Herr Liszt odlazio pa je Bruno obukao čizme i svoj debeli kišni ogrtač, pričekao da se svi raščiste i krenuo iz kuće.

Čizme su mu šljapkale po blatu i počeo je uživati u šetnji više nego ikad prije. Činilo se kako ga svaki sljedeći korak dovodi u opasnost da se prevali i padne, ali nije ni jedanput i uspijevaao je održavati ravnotežu, čak na posebno gadnom dijelu, gdje mu je, kad je dignuo lijevu nogu, čizma ostala uglavljena u blato, a noga se izvukla iz nje.

Pogledao je u nebo i iako je još uvijek bilo tmurno mislio je da je vjerojatno padalo dovoljno za jedan dan i da će poslijepodne biti u redu. Naravno, kasnije kad dođe kući bit će teško objasniti zašto je tako prljav, ali to će pripisati tome da je tipičan dječak, što je mama ionako tvrdila da jeste, i vjerojatno neće imati većih neprilika. (Mama je proteklih nekoliko dana bila posebno sretna, kako se svaka pojedina kutija sa stvarima pečatila i ukrcavala u kamion za Berlin.)

Šmuel je već čekao kad se Bruno pojavio i prvi put nije sjedio prekrivenih nogu na zemlji i gledao u prašinu pred sobom, nego je stajao prislonjen na ogradu.

– Zdravo, Bruno – reče kad je vidio da mu se prijatelj približava.

– Zdravo, Šmuel – reče Bruno.

– Nisam bio siguran da ćemo se ikada opet vidjeti, mislim s obzirom na kišu i sve – reče Šmuel. – Mislio sam da će te zadržati u kući.

– Bilo je malo neizvjesno neko vrijeme – reče Bruno. – Zbog lošeg vremena.

Šmuel kimne i ispruži ruke prema Brunu, koji otvori usta od zadovoljstva. Šmuel je u rukama držao prugasti donji dio pidžame, prugasti gornji dio pidžame i prugastu platnenu kapu, točno onakvu kakvu je i on imao. Nije izgledala naročito čisto, ali bila je krinka, a Bruno je znao da istraživači uvijek nose ispravnu odjeću.

– Još uvijek mi želiš pomoći naći tatu? – upita Šmuel, a Bruno brzo kimne.

– Naravno – reče, iako mu nalaženje Šmuelova tate nije bilo toliko važno koliko izgledi da istraži s druge strane ograde. – Ne bih te iznevjerio.

Šmuel odigne dno ograde sa zemlje i doda odjeću Brunu, pomno pazeći da ne dotakne blato.

– Hvala – reče Bruno, češkajući se po očišanoj glavi i pitajući se zašto se nije sjetio donijeti vreću za svoju odjeću. Tlo je ovdje bilo tako prljavo da će se uprljati ako je ostavi na zemlji. Nije ustvari imao izbora. Može je ili ostaviti ovdje do kasnije i prihvatiti činjenicu da će biti potpuno oblijepljena blatom ili može otkazati cijelu stvar, a to nije, kao što zna svaki znamenitiji istraživač, dolazilo u obzir.

– Ajde, okreni se – reče Bruno svome prijatelju koji je tamo nelagodno stajao. – Neću da me gledaš.

Šmuel se okrene i Bruno skine svoj ogrtač i položi ga što je pažljivije mogao na zemlju. Zatim skine košulju i na trenutak zadrhti na hladnom zraku prije nego što odjene gornji dio pidžame. Dok je pidžama prelazila preko glave učinio je pogrešku i udahnuo kroz nos; nije mirisala baš lijepo.

– Kada je ovo bilo prano zadnji puta? – poviče i Šmuel se okrene.

– Ne znam je li to ikada bilo oprano – reče Šmuel.

– Okreni se! – poviče Bruno i Šmuel učini kako mu je rečeno. Bruno ponovo pogleda lijevo i desno, ali još uvijek nije bilo nikoga pa započne težak pothvat skidanja hlača stojeći na jednoj nozi u čizmi. Osjećao se vrlo čudno skidajući hlače na otvorenom i pitao se što bi

netko mislio da ga vidi dok to radi, ali konačno i uz velik napor uspije dovršiti zadatak.

– Evo – reče. – Možeš se okrenuti.

Šmuel se okrene baš kad je Bruno dodavao posljednji detalj svojem kostimu i stavljao prugastu kapu na glavu. Bilo je nevjerojatno. Da nije do činjenice kako Bruno nije ni približno toliko mršav kao dječaci na njegovoj strani ograde a ni tako blijed, bilo bi ih teško razlikovati. Bilo je gotovo (mislio je Šmuel) kao da su svi isti istasti.

– Znaš li na što me to podsjeća? – upita Bruno, a Šmuel odmahne glavom.

– Na što? – upita.

– Podsjeća me na baku – reče. – Sjećaš se da sam ti pričao o njoj? Ona koja je umrla?

Šmuel kimne; sjećao se jer je Bruno tijekom godine mnogo o njoj govorio i rekao mu je koliko je volio baku i kako žali što nije posvetio više vremena pišući joj pisma prije nego što je umrla.

– Ovo me podsjeća na igrokaze što ih je nekad predstavljala s Gretel i sa mnom – reče Bruno, odvrativši pogled od Šmuela dok se prisjećao onih dana u Berlinu, dijela malobrojnih sjećanja što su se opirala nestajanju. – Podsjeća me na to kako je uvijek imala pravi kostim za mene. *Odjeneš pravi kostim i osjećaš se kao osoba koju glumiš*, uvijek mi je govorila. Pretpostavljam da to sada radim, ne? Glumim osobu s druge strane ograde.

– Židova, misliš reći – reče Šmuel.

– Da – odgovori Bruno, premještajući se donekle nelagodno s noge na nogu. – Tako je.

Šmuel prstom pokaže na Brunove noge i teške čizme što ih je uzeo od kuće. – I njih ćeš morati ostaviti – reče.

Bruno je izgledao zgrožen. – Ali blato – reče. – Ne možeš očekivati da ću ići bos.

– Prepoznat će te inače – reče Šmuel. – Nemaš nikakvog izbora.

Bruno uzdahne, ali znao je da mu je prijatelj u pravu pa skine čizme i sokne i stavi ih pokraj hrpe odjeće na zemlji. Isprva je bilo strašno staviti bose noge u toliko blata; utonule su mu do gležnjeva i svaki puta kad je dignuo nogu osjećaj je bio još gori. Ali onda je počeo čak uživati u tome.

Šmuel se sagne i dignu dno ograde, ali podigla se samo do određene visine i Bruno nije imao drugog izbora nego da se otkotrlja ispod, oblijepivši čitavu prugastu pidžamu blatom dok je to radio. Nasmijao se kad se pogledao. Nikada u životu nije bio toliko prljav, a osjećaj je bio divan.

Šmuel se također nasmiješi i dvojica dječaka stajala su u nelagodi zajedno jedan trenutak, nenaviknuti da budu na istoj strani ograde.

Bruno osjeti poriv da zagrlji Šmuela, kako bi mu dao do znanja koliko mu je drag i koliko je uživao razgovarati s njim tijekom protekle godine.

Šmuel je isto osjetio poriv da zagrlji Bruna, da mu zahvali na svim mnogobrojnim ljubaznostima i darovanoj hrani i činjenici da će mu pomoći naći tatu.

No, nijedan nije zagrljio onoga drugog, nego umjesto toga krenu dalje od ograde i prema logoru, putem kojim je Šmuel išao gotovo svaki dan protekle godine, kad bi izmakao očima vojnika i uspio doći do jedinog dijela Aut-Šica što ga nisu nadzirali čitavo vrijeme, do mjesta na kojem je imao sreću sresti prijatelja poput Bruna.

Nije trebalo dugo da stignu tamo kamo su pošli. Bruno širom otvori oči čudeći se stvarima što ih je gledao. Zamišljao je u svojoj mašti da su sve barake pune sretnih obitelji, od kojih su neke navečer sjedile u stolcima za ljuljanje i pričale priče o tome kako je sve bilo bolje kad su bili djeca i kako su poštivali starije, a ne kao djeca danas. Mislio je da će svi dječaci i djevojčice koji tamo žive, biti u različitim skupinama koje igraju tenis ili nogomet, ili skaču i crtaju na zemlji kvadrate za školicu. Mislio je da se u središtu nalazi dućan ili možda mali kafić poput onih koje je poznavao u Berlinu; pitao se ima li negdje štand s voćem i povrćem.

Kako se pokazalo, sve stvari za koje je mislio da bi možda mogle biti tamo, nisu bile tamo.

Nije bilo odraslih koji bi sjedili na trijemu u stolcima za ljuljanje.

A djeca se nisu igrala u skupinama.

I ne samo da nije bilo štandova s voćem i povrćem, nego nije bilo niti kafića poput onih u Berlinu.

Umjesto toga bilo je mnoštvo ljudi koji su sjedili zajedno u skupinama, piljili u tlo i izgledali užasno tužno; svi su imali nešto zajedničko: svi su bili strašno mršavi i oči su im bile upale i svi su

imali obrijane glave, što je prema Brunovu mišljenju, moralo značiti da je i ovdje izbila epidemija uši.

Na jednom mjestu Bruno je vidio tri vojnika koji su zapovijedali skupinom od dvadeset muškaraca. Vikali su na njih, a neki od muškaraca pali su na koljena i ostali tako s glavom u rukama.

Na drugom mjestu vidio je više vojnika kako stoje i smiju se i gledaju duž cijevi pušaka, ciljajući u raznim smjerovima, ali ne pucajući.

Ustvari, kamo god pogledao, vidio je dvije različite vrste ljudi: ili sretne, nasmijane vojnike u uniformama koji su vikali ili nesretne, uplakane ljude u prugastim pidžamama, većina kojih je piljila u prazno kao da zapravo spavaju.

– Mislim da mi se ovdje ne sviđa – reče Bruno nakon nekog vremena.

– Ni meni – reče Šmuel.

– Mislim da bih morao ići kući – reče Bruno.

Šmuel prestane hodati i zagleda se u njega. – A tata? – reče. – Rekao si da ćeš mi ga pomoći naći.

Bruno razmisli o tome. Obećao je to svom prijatelju i nije bio od onih koji bi pogazili obećanje, naročito kad je to bilo posljednji put što se vide. – U redu – reče, iako se sada osjećao mnogo manje samopouzdanim nego ranije. – Ali gdje da tražimo?

– Rekao si da trebamo naći tragove – reče Šmuel, koji je bio uzrujan jer je pomislio: ako mu Bruno ne pomogne, tko će onda?

– Tragovi, da – reče Bruno kimajući. – U pravu si. Idemo tražiti.

I tako je Bruno održao riječ i dva dječaka su provela sat i pol tražeći tragove po logoru. Nisu baš bili sigurni što točno traže, ali Bruno je stalno ponavljao da ih dobar istraživač prepozna kad ih nađe.

No nisu našli ništa što bi im dalo ikakvu naznaku o nestanku Šmuelova tate a počelo se i mračiti.

Bruno pogleda u nebo i izgledalo je kao da će opet kišiti. – Žao mi je, Šmuel – reče naposljetku. – Žao mi je da nismo našli nikakve tragove.

Šmuel tužno kimne glavom. Ustvari nije bio iznenađen. Nije ni očekivao da će naći. Ali svejedno je bilo lijepo što mu je prijatelj došao preko da vidi gdje živi.

– Mislim da sada moram ići kući – reče Bruno. – Hoćeš li me otpratiti do ograde?

Šmuel otvori usta kako bi odgovorio, ali baš u tom trenutku začuje se glasan zvižduk i deset vojnika, više nego što ih je Bruno ikada vidio na jednom mjestu, okruže dio logora, dio u kojem su stajali Bruno i Šmuel.

– Što se događa? – prošapta Bruno. – Što je sada?

– To se ponekad događa – reče Šmuel. – Tjeraju ljude na marševe.

– Marševe! – reče Bruno, užasnut. – Ne mogu ići na marš. Moram biti kod kuće na vrijeme za večeru. Večeras je pečena govedina.

– Pst – reče Šmuel, stavljajući prst na usta. – Nemoj ništa govoriti jer će se razljutiti.

Bruno se namršti, ali laknulo mu je, jer su se sada okupljali svi ljudi u prugastim pidžamama iz ovog dijela logora, a većinu su gurali vojnici, tako da su on i Šmuel bili skriveni u sredini i nije ih se vidjelo. Nije znao zašto svi izgledaju tako prestrašeno, napokon, marširanje nije tako strašna stvar, i želio im je šapnuti da je sve u redu, da je njegov otac Zapovjednik i da ako on želi da ljudi to rade, onda to mora biti u redu.

Zviždaljke se ponovo oglase i ovog puta skupina muškaraca kojih mora da je bilo stotinjak, stane polagano marširati, s Brunom i Šmuelom još uvijek u sredini. Odostraga je došlo do neke pometnje, jer neki ljudi nisu htjeli marširati, ali Bruno je bio premalen da bi vidio što se događa i samo je čuo glasne zvukove, slične pucnjevima, ali nije mogao razabrati što su.

– Traje li marširanje dugo? – prošapće jer je sada već počeo osjećati priličnu glad.

– Mislim da ne – reče Šmuel. – Nikada više ne vidim ljude nakon što odu na marš. Ali mislim da ne.

Bruno se namršti. Pogleda u nebo i u tom trenutku začuje se drugi glasan zvuk, ovog puta zvuk grmljavine odozgo, i nebo se u trenu još više zamrači i postane gotovo crno, a kiša se stušiti još jače nego ujutro. Bruno zatvori oči na časak i osjeti kako se kiša slijeva preko njega. Kad ih je ponovo otvorio, nije više toliko marširao koliko ga je nosila gomila i jedino što je osjećao bilo je blato što mu se lijepilo po cijelom tijelu i pidžamu što mu je zbog kiše prijanjala uz kožu i

čeznuo je za tim da bude natrag u svojoj kući i da sve to promatra iz daljine, a ne da bude zarobljen u sredini.

– Dosta toga – reče Šmuelu. – Prehladit ću se ovdje. Moram ići kući.

Ali baš kad je to rekao noge ga dovedu do nekih stuba i kako je dalje hodao ustanovio je da kiša više ne pada jer su se svi utrpavali u nekakvu dugačku prostoriju koja je bila iznenađujuće topla i mora da je bila dobro građena, jer kiša nije nigdje ulazila. Ustvari djelovala je potpuno nepropusno.

– Oho, to je već nešto – reče, zadovoljan da je barem nakratko izvan oluje. – Valjda ćemo morati ovdje čekati dok se smiri i onda ću moći ići kući.

Šmuel se stisne sasvim uz Bruna i pogleda ga prestrašeno.

– Žao mi je da nismo našli tvog tatu – reče Bruno.

– U redu je – reče Šmuel.

– I žao mi je da se nismo uspjeli igrati, ali kad dođeš u Berlin, igrat ćemo se. I upoznat ću te sa... Uf, kako li se ono zovu? – upita sam sebe. Bio je ljut jer su oni trebali biti njegovi najbolji doživotni prijatelji, ali su sada potpuno nestali iz njegova sjećanja. Nije se mogao sjetiti nijednog od njihovih imena, a nije mogao niti predočiti nijedno od njihovih lica.

– Ustvari – reče, spustivši pogled na Šmuela – nije bitno mogu li se sjetiti ili ne. Ionako nisu više moji najbolji prijatelji.

– Pogleda dolje i učini nešto za njega potpuno netipično: uhvati Šmuelovu sićušnu ruku i čvrsto je stisne.

– Ti si moj najbolji prijatelj, Šmuel – reče. – Moj doživotno najbolji prijatelj.

Možda je Šmuel i otvorio usta da nešto odgovori, ali Bruno ga nije čuo, u tom se trenutku naime začuo glasan uzdah svih ljudi koji su ispunili prostoriju jer su se vrata iznenada zatvorila a glasan metalni zvuk odjekne izvana.

Bruno podigne obrvu, ne shvaćajući smisao svega toga, ali pretpostavljao je da je to u nekoj vezi sa sprečavanjem kiše da pada unutra i da se ljudi ne prehlade.

A zatim se prostorija potpuno zamrača i unatoč metežu što je uslijedio, Bruno ustanovi da još uvijek drži Šmuelovu ruku u svojoj i ništa na cijelom svijetu ne bi ga nagovorilo da je pusti.

Dvadeseto poglavlje

Posljednje poglavlje

O Brunu se nakon toga više nikada nije ništa čulo. Nekoliko dana kasnije, nakon što su vojnici pretražili svaki djelić kuće i otišli u sve obližnje gradove i sela sa slikom malog dječaka, jedan od njih otkrio je hrpu odjeće i par čizama što ih je Bruno ostavio blizu ograde. Ostavio ih je tamo, netaknute, i otišao dovesti Zapovjednika, koji je pregledao područje i gledao lijevo i gledao desno, baš kao što je to i Bruno radio, ali ni za živu glavu nije mogao shvatiti što se dogodilo njegovu sinu. Kao da je nestao s lica zemlje i ostavio tek svoju odjeću.

Mama se nije vratila u Berlin onako brzo kako se bila nadala. Ostala je u Aut-Šicu nekoliko mjeseci čekajući vijesti o Brunu, dok nije jednog dana, sasvim iznenada, pomislila da se možda sam uputio kući pa se odmah vratila u staru kuću, napola očekujući da će ga naći kako sjedi na pragu i čeka je.

Naravno, nije bio tamo.

Gretel se vratila kući s mamom i provodila mnogo vremena sama u svojoj sobi plačući i to ne zato jer je bacila sve svoje lutke i ne zato jer je ostavila sve zemljovide u Aut-Šicu, nego zato što joj je Bruno jako nedostajao.

Otac je ostao u Aut-Šicu još jednu godinu i postao vrlo neomiljen među ostalim vojnicima, jer je s njima nemilosrdno postupao. Usnivao je svake noći misleći na Bruna i budio se svakog jutra opet misleći na njega. Jednog dana smislio je teoriju o tome što se moglo dogoditi i otišao je do mjesta kraj ograde gdje je godinu ranije nađena odjeća.

Samo mjesto nije bilo naročito posebno ili drugačije, ali tada je sâm obavio malo istraživanje i otkrio da ovdje dno ograde nije dobro pričvršćeno za tlo, kao što je bilo svugdje drugdje i da, ako se digne, ostavlja dovoljno mjesta da se malena osoba (kao na primjer mali dječak) provuče ispod. Pogledao je u daljinu i logično slijedio pomisao, korak po korak po korak, i dok je to radio ustanovio je da su ga noge prestale služiti, kao da mu više nisu mogle držati tijelo, i završio je sjedeći na zemlji, gotovo na istom mjestu na kojem je Bruno godinu dana sjedio svako poslijepodne, iako on nije prekrizio noge.

Nekoliko mjeseci nakon toga neki su drugi vojnici došli u Aut-Šic i ocu je naređeno da ide s njima i otišao je bez ikakvih pritužbi i bio je

sretan jer ga više nije bilo nimalo briga što namjeravaju učiniti s njim.

I to je kraj priče o Brunu i njegovoj obitelji. Naravno sve se to dogodilo davno i ništa se takvog ne može ikada ponovo dogoditi.

Ne u današnje vrijeme.

Dodatak

Piščeva bilješka

U travnju 2004. godine u mislima mi se pojavila slika dvojice dječaka kako sjede s dvije strane ograde. Znao sam da su ih odveli iz njihovih domova i od njihovih prijatelja i doveli, svakog posebno, na neko strašno mjesto. Nijedan od njih nije znao što rade tamo, ali ja sam znao i želio sam ispričati priču o ta dva dječaka, koje sam nazvao Bruno i Šmuel.

Problem pisanja o Holokaustu je, naravno, sporna stvar i svakom bi romanopiscu koji mu se posveti bilo bolje da bude siguran u svoje namjere prije nego što počne pisati. Preuzetno je pretpostaviti da se iz današnje perspektive mogu istinski shvatiti strahote koncentracijskih logora, iako je piščeva dužnost što bolje otkriti emocionalnu istinu unutar tog očajničkog okruženja.

Tijekom pisanja i prerade romana vjerovao sam kako je jedini način da s poštovanjem prikažem tu temu očima djeteta, i to naročito očima prilično naivnog djeteta, koje nikako ne bi moglo razumjeti strašne stvari što se događaju oko njega. Na kraju krajeva, samo žrtve i preživjeli mogu istinski shvatiti užas tog vremena i mjesta; mi ostali živimo s druge strane ograde i gledamo kroz nju s našeg ugodnog mjesta, pokušavajući na naše nespretne načine sve to shvatiti.

Ograde poput one u samom srcu *Dječaka u prugastoj pidžami* još uvijek postoje; nije vjerojatno da će ikada potpuno nestati. Međutim, kakva god bila vaša reakcija na tu priču, nadam se da će glasovi Bruna i Šmuela nastaviti odjekivati u vama kao što to čine u meni. Njihovi izgubljeni glasovi moraju se i dalje čuti; njihove neispričane priče moraju se i dalje pričati, jer predstavljaju sve one koji nisu doživjeli da ih sami ispričaju.

Dublin, 2006.

John Boyne

epub obrada: Miel

Bilješka o piscu

John Boyne rođen je 1971. godine u Dublinu. Studirao je englesku književnost i kreativno pisanje. Dosad je objavio šest romana, *The Thief of Time* (2000), *The Congress of Rough Riders* (2001), *Crippen* (2006), *Next of Kin* (2006), *Dječak u prugastoj pidžami* (2007), *Mutiny* (2009) i *The House of Special Purpose* (2009), dvije novele i više od 70 kratkih priča, članaka i kritika. Za *Dječaka u prugastoj pidžami*, koji je preveden na više od 40 jezika, dobio je nagradu Irski roman godine i nagradu Bisto za najbolju knjigu godine. Ako želite doznati više o Johnu Boyneu, posjetite ga na njegovoj mrežnoj stranici: <http://www.johnboyne.com/>

Bilješka o prevoditelju

Ivan Matković doktorirao je suvremenu englesku i američku književnost na Sveučilištu Stanford i do 1998. godine predavao je na Katedri za amerikanistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Prevođenjem s engleskog jezika bavi se od 1973. godine, a 1998. godine postaje samostalni umjetnik prevoditelj. Među važnije prijevode ubrajaju se prijevodi romana Iana McEwana *Betonski vrt* (1984), *Nevin čovjek* (1997), *Amsterdam* (2001), *Trajna ljubav* (2004) i *Subota* (2008), za koju je 2008. godine dobio godišnju nagradu Društva hrvatskih književnih prevodilaca.

Table of Contents

[John Boyne – Dječak u prugastoj pidžami](#)

[O knjizi](#)

[Zahvala](#)

[Prvo poglavlje – Bruno nešto otkriva](#)

[Drugo poglavlje – Nova kuća](#)

[Treće poglavlje – Beznadan Slučaj](#)

[Četvrto poglavlje – Što su vidjeli kroz prozor](#)

[Peto poglavlje – ZABRANJEN PRISTUP STALNO](#)

[Šesto poglavlje – Preplaćena služavka](#)

[Sedmo poglavlje – Kako si je majka pripisala zasluge...](#)

[Osmo poglavlje – Zašto je baka bijesno izjurila van](#)

[Deveto poglavlje – Bruno se sjetio da je uživao u istraživanju](#)

[Deseto poglavlje – Točkica koja je postala mrlja...](#)

[Jedanaesto poglavlje – Furor](#)

[Dvanaesto poglavlje – Šmuel pronalazi odgovor...](#)

[Trinaesto poglavlje – Boca vina](#)

[Četrnaesto poglavlje – Bruno izriče savršeno razumnu laž](#)

[Petnaesto poglavlje – Nešto što nije smio učiniti](#)

[Šesnaesto poglavlje – Šišanje](#)

[Sedamnaesto poglavlje – Mama odnosi pobjedu](#)

[Osamnaesto poglavlje – Smišljanje posljednje pustolovine](#)

[Devetnaesto poglavlje – Što se dogodilo idućeg dana](#)

[Dvadeseto poglavlje – Posljednje poglavlje](#)

[Dodatak](#)

[Piščeva bilješka](#)

[John Boyne](#)